

Třetí svazek Básní Stanislava Kostky Neumanna zahrnuje jeho básnickou tvorbu z let 1911—1925. Obsahuje — vedle básní knižně nevydaných — tři básnické sbírky: *Nové zpěvy* (1918), sbírku 1914—1918 (1927), původně vydanou roku 1918 pod názvem *Třicet zpěvů z rozvratu*, a konečně *Rudé zpěvy* (1923). Tvůrčí etapa, vymezená těmito třemi knížkami, patří k nejvýznamnějším nejen v Neumannově osobním vývoji, ale i ve vývoji celé české poezie a kultury vůbec: příznačně je právě tehdy jeho dílo básnické provázeno mimořádně bohatou a mnohostrannou aktivitou kulturní a společenskou, která Neumanna postavila na jedno z předních míst v českém literárním a kulturně politickém životě. Celé toto období je vymezeno na jedné straně Neumannovým vystoupením po boku tzv. předválečné moderny (jak ji on sám pojmenoval), v jejíž atmosféře „civilního patosu“ a civilizačního opojení se zrodily *Nové zpěvy*, na druhé straně kulminací a dozníváním poválečného hnutí proletářské literatury, které mělo v Neumannovi jednoho z předních průkopníků a v jeho *Rudých zpěvech* jednu z osobitých realizací svého uměleckého programu. Na rozdíl od předchozích svazků, zahrnujících relativně uzavřené úseky, sjednocené nejen vnitřní souvislostí díla, ale i vnějšími životními osudy autora, zahrnuje tedy třetí svazek období bohaté uměleckými i sociálními proměnami, které hluboce zasáhly nejen do života a díla Neumannova, ale do života celé kultury a celé společnosti. Válka a revoluce, vznik samostatného státu a zápas o jeho sociální a politický charakter, zrod komunistického hnutí i umělecké avantgardy, která se hlásí k revoluční přeměně světa, — to jsou události, k nimž došlo v několika letech mezi vznikem *Nových* a *Rudých zpěvů*, mezi předválečnou modernou a poválečným hnutím proletářské literatury. K tomu přistupují i proměny v osobních osudech básníka, který poklidné prostředí moravského venkova zaměňuje nejprve za výcvikový vojenský tábor v Maďarsku, pak za válečnou službu v Albánii a konečně — po třináctileté distanci — znovu za rušné prostředí pražského centra kulturních a politických zápasů.

Přesto však spojuje Neumannovu básnickou tvorbu z této doby vnitřní souvislost, která náš svazek sjednocuje podstatněji než pouhá následnost chronologická. Souvislost mezi *Novými* a *Rudými zpěvy* naznačil ostatně už sám autor tím, že po konfiskaci *Rudých zpěvů* (které v původní podobě za autorova života už nevyšly) připojil řadu jejich čísel spolu s dalšími poválečnými básněmi k druhému vydání *Nových zpěvů* (1936) jako zvláštní oddíl, nazvaný *Zpěvy poválečné*. Že nešlo jen o příležitostné spojení, dosvědčuje zase především sám básník, který v poválečných polemikách o koncepci proletářského

umění nejednou zdůraznil bezprostřední spojitost mezi civilistickými a civilizačními tendencemi předválečné moderny a mezi poválečnou poezií a obhájil průkopnickou úlohu, kterou sehrály ve vývoji moderní poezie „jako nutný stupeň k umění kolektivnímu“. Právě v této programové návaznosti na předválečné hnutí tkví osobitost Neumannovy teoretické koncepce proletářské literatury i její tvůrčí realizace. Spatřujeme-li však — shodně s básníkem — v civilismu základní sjednocující rys našeho svazku, nemáme na mysli nějaký úzce vymezený směr, charakterizovaný pouze nebo především novým syžetem technické civilizace: chápeme jej v nejširším smyslu jako novou poetiku, jako základní tendenci pronikající všemi složkami díla od postoje ke skutečnosti až po specifické prostředky jazykové. „Civilní patos“, jak Neumann charakterizoval nový estetický ideál moderny, má stejně závažné důsledky ideové jako tvárné: zahrnuje nejen nový syžet, zaměřený k moderní civilizaci, k všedním věcem občanského života, k nově se utvářející kolektivitě, nejen nový výraz, odmítající poetická kliše, převracějící ustálené hodnoty a hledající nové zdroje poetična v uvolněném proudu obrazů a překvapivých konfrontacích „civilního“ a „básnického“ slovníku, nejen volný verš a širokou uvolněnou formu — „civilní patos“ je u Neumanna od počátku spjat s patosem občanskosti umělce a umění, který básník po válce dotváří v revolučním smyslu.

Všechny tyto rysy spojují Nové zpěvy s Rudými i s válečnou sbírkou Třicet zpěvů z rozvratu (později rozšířenou pod názvem 1914—1918), zejména s její úvodní částí, jež bezprostředně souvisí s předválečnou „civilizační“ vlnou. Ostatní básnické knihy vydané Neumannem v této době (*Kniha lesů, vod a strání*, 1. vyd. 1914, 2. vyd. 1921, *Bohyně, světice, ženy*, 1. vyd. 1915, 2. vyd. 1925, *Horký van a jiné básně*, 1918, *Kniha mládí a vzdoru*, Spisy, sv. 1, 1920, *Kniha erotiky*, Spisy, sv. 3, 1921) se řadí svým charakterem i dobou vzniku vesměs k předcházejícímu období, a byly proto zařazeny do předchozích svazků (Básně II, ev. Básně I). Do našeho svazku z nich zařazujeme — na základě edičních zásad, jimiž se řídíme v celém tomto vydání — jen ty básně, které byly v daném časovém období publikovány poprvé; jde o několik básní z druhého, rozšířeného vydání knihy *Bohyně, světice, ženy* a o úvodní báseň ze souboru Neumannovy předválečné milostné lyriky, vydaného pod názvem *Kniha erotiky*.

Konečně zahrnuje náš svazek oddíl básní knižně nevydaných, publikovaných v tomto časovém rozmezí pouze časopisecky, respektive — ve třech výjimečných případech (básně *Hoch a Maširovali jsme*, jež byly po dlouhá léta považovány za ztracené, a *My zbudovali jsme*) — nepublikovaných vůbec a zachovaných pouze v rukopise. Tam, kde se náš svazek časově překrývá se svazkem předcházejícím (Básně II, zahrnující tvorbu z let 1903—1914) i následujícím (Básně IV, 1925—1935), byl nám i zde vodítkem základní charakter tří sbírek, tvořících jádro našeho svazku. Rozlišující hledisko bylo potřebné zejména v prvním případě: první

básně z okruhu Nových zpěvů totiž vznikaly — i když ojediněle — a byly časopisecky publikovány už od roku 1911, tedy ještě souběžně s některými básněmi z předcházejícího druhého svazku Básní. Méně složité bylo vymezení hranice mezi naším svazkem a svazkem následujícím: zde se totiž poslední časopisecké otisky básní zařazených do oddílu Zpěvů poválečných v druhém vydání *Nových zpěvů* (který je z Básní III časově poslední) a první otisky básní zařazených do následující sbírky *Láska* (Básně IV) časově nepřekrývají, takže konec roku 1925 tvoří mezi oběma svazky zřetelný časový mezník. Tento mezník nepřekračuje ve skutečnosti ani sbírka 1914—1918, ačkoliv byla ve své definitivní podobě vydána až roku 1927; všechna její čísla, včetně těch, jež tu byla knižně otištěna poprvé, totiž vznikla (a většinou byla i časopisecky publikována) do konce roku 1918. Z téhož důvodu, vycházejíce jako u ostatních svazků z časové posloupnosti díla, také řadíme tuto sbírku na druhé místo za Nové zpěvy (podle jejího prvního vydání z roku 1918 pod názvem *Tricet zpěvů z rozvratu*). Vcelku tedy obsahuje náš svazek šest částí v tomto pořadí: *Nové zpěvy, 1914—1918, Z Knihy erotiky, Rudé zpěvy, Ze sbírky Bohyně, světice, ženy, Básně knižně nevydané*.

Z celého období, které náš svazek zachycuje, se zachoval jen neúplný rukopis sbírky *Nové zpěvy*, jenž byl předlohou pro sazbu prvního knižního vydání, dále rukopisy několika básní určených pro časopisy (*Stavba vodovodu, Magyar kir. állami szemkórház I a II, Zlá noc, Komíny, Básník zpívá si mimochodem, Hoch a Mašírovali jsme*) a náčrtek básně *My zbudovali jsme*, které vesměs jsou uloženy v literárním archívu Památníku národního písemnictví v Praze.

Východím textem Neumannových básní v našem vydání je jejich text tištěný naposledy za autorova života, s výjimkou příležitostných otisků v některých sbornících nebo časopisech, na nichž se autor osobně nepodílel. Uvádíme-li v různotočeních také znění rukopisné, pokud bylo dostupné, postupujeme při jeho evidenci dvojím způsobem: všude, kde jde o rukopis základní (*R*) (např. u všech osmi výše vyjmenovaných básní), popisujeme jej v úplnosti; kde se však jedná o předlohu k sazbě knihy (*R_k*), jako je tomu u rukopisu *Nových zpěvů*, který vznikl opisováním buďto původních rukopisů, nebo časopiseckých otisků, nezaznamenáváme evidentní gramatické chyby nebo omyly vzniklé rychlým opisováním či nepozorností. Znění, které autor v rukopise škrtl, uvádíme ve špičatých závorkách, v hranatých závorkách znění předpokládané, které autor nedopsal; za nimi pak následuje definitivní text rukopisu.

Při přípravě textu jsme se řídili zásadami vyloženými v prvním svazku *Spisů* (Básně I, str. 299) a doplněnými ve třetím svazku (Básně II, str. 384). Neměníme tedy znění, které jsme vzali za základ, kromě pravopisných úprav a úprav dobového psaní. Odůvodněné odchylky od výchozího textu uvádíme v různotočeních; nezaznamenáváme ovšem opravy zřejmých tiskových chyb.

Také úprava různověstí zůstává v našem svazku stejná: za číslem označujícím verš uvádíme znění, které tiskneme (zpravidla výchozí text), za hranatou závorkou pak znění odchylná se zkratkou pramenu, a to chronologicky od mladšího k staršímu; pokud tiskneme znění rozdílné od textů autorových, uvádíme text výchozí s jeho značkou na prvním místě za hranatou závorkou.

Pokud odkazujeme k jiným Neumannovým pracím, citujeme příslušný text podle našeho vydání Spisů tam, kde je již k dispozici (S městem za zády, Básně I a II, Stati a projevy I—V); jinak citujeme vždy podle prvního knižního vydání (to se týká knih Elbasan, 1922, Válčení civilistovo, 1925, Bragožda a jiné válečné vzpomínky, 1928, Vzpomínky, 1931).

Vydavatelé děkují všem, kteří jim v práci pomáhali, zejména pracovníkům literárního archívu Památníku národního písemnictví a svým spolupracovníkům.

Str. 7 NOVÉ ZPĚVY

První vydání Nových zpěvů vyšlo roku 1918 nákladem Františka Borového a tiskem Antonína Reise v Praze, s podtitulem *Kniha lyrických průbojů* a s trojicí titulních kreseb od Vlastislava Hofmana, Josefa Čapka a Václava Špály ke třem oddílům sbírky: k cyklům *Zpěvy drátů*, *Zpěvy z lomozu* a *Zpěvy z ticha*. Básnickou sbírku, vydanou na počátku posledního válečného roku, avšak vznikající v odlišném literárním kontextu posledních předválečných let (1911—1914, jak je uvedeno také v tiráži), stihl podobný osud jako několik dalších Neumannových knih z této doby (*Horký van a jiné básně*, *Ať žije život!*, *S městem za zády*): její knižní vydání oddálila válka o několik let. Časopisecké otisky a údaje z korespondence potvrzují, že v červenci 1914, v době vypuknutí války, byla kniha prakticky hotova. Do té doby publikoval Neumann (převážně ve Večerech, ale také v Lidových novinách, Lumíru a Scéně) většinu jejích čísel; výjimku tvoří tři básně otištěné v Lumíru po tomto datu (v prosinci 1914 a v únoru a červnu 1915), z nichž však dvě jsou datovány květnem 1914, a dále několik básní, jež se poprvé objevují až v knižním vydání a z nichž jedna je datována červnem 1914. Z korespondence s bratry Čapky vyplývá, že na jaře 1914, v době, kdy se Neumannovi konečně po několikaletém svízelném jednání podařilo vydat *Knihu lesů*, vod a strání, povzbuzují už přátelé básníka k vydání „druhé knížky veršů“ a hledají pro ni nakladatele. Brzy nato, v červnu 1914, se už o ní v korespondenci píše jako o Nových zpěvech. Na jaře 1915, před Neumannovým odvedením, byly už Nové zpěvy u nakladatele Borového, zůstaly tu však po tři roky v redakční zásuvce. Teprve v lednu 1918 avizuje Borový vydání Nových zpěvů v časopise Kmen. Nakladatelské oznámení svědčí mj. o tom, že autor do poslední chvíle pracoval

na kompozici sbírky, neboť jsou zde uvedeny i dvě básně, jež pak Neumann do Nových zpěvů nepojal: báseň *Srdce*, zařazená do sbírky 1914—1918, a *Vetřelcem*, otištěná původně v Horkém vanu a později rovněž ve sbírce 1914—1918; také pořadí básní bylo proti původnímu plánu pozměněno. První recenze Nových zpěvů (Tomanův článek *Reklama* ve večerním vydání Národních listů) se objevuje 16. března 1918.

V letech 1911—1914 vzniká vedle Nových zpěvů několik dalších Neumannových básnických knih: *Kniha lesů, vod a strání* (1914, časopisecky 1907—1914), *Bohyně, světice, ženy* (1915, časopisecky 1909—1913) a *Horký van a jiné básně* (1918, časopisecky 1909—1914). Nové zpěvy jsou v této řadě časově poslední: jejich jádro vznikalo od léta 1913 do léta 1914. Ze starších básní sem Neumann zařadil pouze dvě, a to *Černocha* (z roku 1911) a *Panychidu* (z roku 1912). Tento fakt poněkud koriguje údaj tiráže; ukazuje totiž, že na Nových zpěvech pracoval básník intenzivně teprve v posledním předválečném roce, v době, kdy ostatní sbírky byly už víceméně uzavřeny. (Souběžně s jádrem Nových zpěvů publikuje Neumann pouze pět básní z Horkého vanu a jednu báseň z prvního vydání *Knihy lesů, vod a strání*; další tři, publikované v dubnu až červnu 1914, zařazuje až do druhého vydání této sbírky.)

Už tyto časové údaje vypovídají o genezi Nových zpěvů mnoho; naznačují zejména, že vznik Neumannovy „knihy lyrických průbojů“ je těsně spjat se vzrůstající aktivitou takzvané předválečné moderny, která se na jaře 1913 začíná programově i organizačně formovat, poprvé se představuje společným vystoupením (na recitačním večeru *Snahy* v březnu téhož roku, kde byly mj. předneseny i básně Neumannovy) a chystá se k vydání svého prvního manifestu — *Almanachu na rok 1914* (vyšel v polovině října 1913). Poslední předválečný rok je vyplněn živou výměnou názorů, provázejících zrod nového literárního a výtvarného hnutí a rozvíjejících se kolem otázky nové tematiky i volného verše, tradice i modernismu, kolem generačních konfrontací i kolem zásadního pojetí vztahu umění ke skutečnosti. Tyto polemiky, které rozvířila hrstka mladých literátů a výtvarníků, v podstatě značně nesooudá a spojená především odporem k přežívající estetice symbolicko-dekadentní, strhly k účasti téměř celý český literární svět od Šaldy po Arnošta Procházku. Výrazně do nich zasáhl i Neumann řadou statí, z nichž značnou část sebral po válce do knížky *Ať žije život!* (1920; časopisecky vycházely souběžně s jádrem Nových zpěvů od června 1913 do června 1914). Nejzávažnější slovo však řekl právě svými Novými zpěvy, které jsou vedle Čapkových průkopnických překladů francouzské poezie, sahajících svou genezí rovněž až do těchto let, skutečným básnickým činem nového uměleckého hnutí.

Jako reprezentativní projev moderny se Nové zpěvy jevily už v době svého vzniku, kdy se postupně objevovaly na stránkách novin a časopisů, a to nejen sympatizující mládeži literární i výtvarné, ale i sou-

dobé kritice, dokonce i té, která nepochybně dávala přednost druhému, theerovskému křídlu almanachovské skupiny. Ti i oni spatřovali v Neumannovi duchovního vůdce mládeže hlásící se k novým uměleckým proudům, jmenovitě ke kubismu či futurismu, a spojující „osud moderní poezie s osudem moderního výtvarnictví“. Zvláště pozornými čtenáři i prvními kritiky Neumannových básní byli bratři Čapkové, kteří ve svých dopisech komentují a často podrobně analyzují (jmenovitě Karel) téměř každý Neumannův verš. Právě korespondence bratří Čapků, kteří jsou v jistém smyslu mluvčími radikálního křídla předválečné generace literární i výtvarné, je jedním z dokladů toho, že mladí spatřovali v tvorbě zralého básníka nejen účinnou podporu vlastních snah, ale „pravou moderní poezii“ (Karel Čapek o Křídlovce), „nejdokonalejší věci, jaké se teď u nás mohou napsat“ (Josef Čapek o básních Skřivan a Den).^{*} V tisku se první kritické ohlasy Neumannovy civilistické poezie objevují zejména v souvislosti s Almanachem na rok 1914, v němž Neumann otiskl básně Dub, Cirkus a Střevlíci (poslední z nich zařadil do Knihy lesů, vod a strání). Shodou okolností patří právě tyto básně k výrazným ukázkám nového básnického vidění skutečnosti, třebaže zůstávají vlastně mimo tolik diskutovanou syžetovou oblast technické civilizace. Většina kritiky^{**} jim také věnovala patřičnou pozornost, ovšem takřka vesměs odmítavou; shledávala, že je tu realizován estetický ideál mládeže, který není než „obdobou ideálu poezie futuristické“ a jímž se Neumannův „bezprostředně pudový“, „vysloveně naturistický“ typ nechává znásilňovat a dokonce se dal získat za jeho průkopníka. Byly vyslovovány obavy z barbarského vpádu každodennosti, nestylovosti a nehudebnosti do říše poezie; proti tomu bylo vyzdvihováno metafyzické poslání poezie jako odkaz předchozí symbolistické generace, jehož dědicem a pokračovatelem se jevil Neumannův antipoda Otakar Theer. V tomto hodnocení se v podstatě shoduje Antonín Sova s F. V. Krejčím i většinou ostatních. Výjimku tvoří jen Bohumil Polan, který se ztotožnil s programem mladých, a Jindřich Vodák, který kriticky postihuje právě to, co je v Almanachu — v protikladu k programovým proklamacím — poplatno tradici; naopak se sympatiemi vítá novou inspiraci poezie moderní skutečností, jak ji nalézá u mladých a zejména u Neumanna.

Hlavní kritické střetnutí nad Novými zpěvy se tedy odehrálo vlastně dávno předtím, než se je autorovi podařilo realizovat jako básnickou sbírku, a svědčí o závažnosti Neumannových „lyrických průbojů“ v předválečném literárním kontextu, v němž představují jeden z vý-

^{*} Srov. Viktor Dyk-St. K. Neumann-bratři Čapkové, Korespondence z let 1905—1918, Praha 1962, dále jen KorDNČ.

^{**} Srov. zejm. K. (= F. V. Krejčí) v Právu lidu 22, č. 287, 19. 10. 1913; Antonín Sova: In margine Almanachu na rok 1914, Česká kultura 2, č. 4, str. 61—66, 21. 11. 1913; A. V. (= Adolf Veselý) v Národních listech 53, č. 294 a 301, 26. 10. a 2. 11. 1913; Antonín Veselý v Květech 36, str. 111—124, leden 1914; Kamil Fiala: Nové proudy, Moderní revue 20, sv. 28, str. 63—70, 8. 11. 1913; Bohumil Polan v Pokrokové revui 10, str. 88—91, listopad 1913; O (= Jindřich Vodák) v Čase 27, č. 315 a 319, 16. a 20. 11. 1913.

razných činitelů literární proměny. Po pěti letech, kdy Nové zpěvy konečně vycházejí knižně, je situace podstatně příznivější: „nová moderna“ si už vydobyla své místo v literárním povědomí a stojí vlastně na prahu nového rozmachu v tvorbě poválečné generace. To se samozřejmě odráží i v reakci kritiky*: zásadní odsudky se objevují jen ojediněle a na okraji (např. v katolické Arše), zato podstatně přibýlo hlasů, pro které byly Nové zpěvy skutečným výbojem moderní poezie. K nim patří zejména autoři blízcí někdejší skupině Almanachu (Karel Čapek, Miroslav Rutte, Štěpán Jež), jež se nakrátko znovu zformovala kolem prvního ročníku Neumannova Června, než se definitivně rozešla různými směry a než prapor „nové moderny“ převzala nejmladší, poválečná generace. Rok nato píše už Neumann svou první stať o proletářské kultuře a svou první polemiku s Karlem Čapkem a otvírá Červen i Kmen Jiřímu Wolkrovi a jeho druhům; roku 1918 jej však dosud kritičtí představitelé čapkovské generace prohlašují za svého „prvního a největšího básníka“ a Nové zpěvy jsou pro ně naplněním a znovuvzkříšením předválečného programu a zároveň reprezentativním dílem soudobé vitalistické vlny. V tom smyslu je příznačná hlavně Ruttova obsáhlá recenze v Červnu, která už svým titulem (Ve jménu života i radosti i krásy) i celým laděním více připomíná programový manifest než kritiku.

Vřelá slova chvály a obdivu nachází pro Nové zpěvy Karel Čapek ve fejetonu Národních listů. Stejně jako v předválečné korespondenci podtrhuje tu základní novum sbírky, to, co z ní činí významný vývojový článek: totiž obrat od subjektu k objektivní předmětné skutečnosti. „Vidím‘ a ‚miluji‘: to je zhruba vše, co Neumann říká o sobě; nepraví ‚trápím se‘, ‚trpím‘, ‚vzdoruji‘, ‚věřím‘ nebo ‚jakkoli, cítím se‘. Nenalézá sebe sama v těch nesčíslných odstínech citu a reflexe, ve kterých básníci lyrikové zapisují svou osobní historii. Jeho osobní historie, to jest dub, říčka, cirkus, křídlovka, skřivánek; všechny věci, které viděl a miloval. Žítí, to jest žítí uprostřed toho všeho. Žítí hluboce a zmocněně, to jest prožívat tyto věci a děje na světě s láskou a radostí. Býti upřímný, to znamená viděti věrně a původně. Každá nová věc, které se zmocní, každý nový děj síly nebo přírody, jež mocně rozvine, každá pozemská plnost, kterou se obklopí, činí básníka více sebou samým. Na nekonečných obrazech světa okouší vlastního života. Z živé přítomnosti a plnosti věcí tvoří si sílu vlastního bytí. Bez konce možno obměňovati karteziánské ‚Myslím, tedy jsem.‘ Trpím, tedy jsem. Pracuji a usiluji, tedy jsem. Avšak pokojně, primitivně a zároveň s nebyvalou silou praví nám Neuman-

* Srov. zejm. Karel Čapek: Tedy jsem, Národní listy 58, č. 107, 11. 5. 1918; Miroslav Rutte: Ve jménu života i radosti i krásy, Červen 1, č. 9–10, str. 144–148, 4. 7. 1918; Štěpán Jež v Cestě 1, č. 5, str. 132–134; Karel Toman: Reklama, Národní listy 58, č. 62, 16. 3. 1918; týž v České revui 11, str. 441, duben 1918; F. X. Šalda: Básnická obroda St. K. Neumannova, Kmen 2, č. 11, str. 85–87, 9. 5. 1918; A. N. (= Arne Novák) v Lumíru 47, č. 1, str. 38–40, 19. 12. 1918; týž: Český futurista, Venkov 13, č. 99, 30. 4. 1918; K. (= F. V. Krejčí) v Právu lidu 26, č. 120, 26. 5. 1918.

novο dílo: „Všechno jest, tedy jsem.“ S podobnou vřelostí přivítal Nové zpěvy Karel Toman, nejprve svou Reklamou v Národních listech, psanou hned, „sotva oschla čern v té knize“. „Jsou to skutečně Nové zpěvy. I kdyby básník neujišťoval, že jest jen osoba civilní, dělník a občan, nikoli velekněz umění, přesvědčí tě o tom kniha jeho básní na každé straně. A ta kniha je nabita verši, je nabita životem a elektrinou, širokým dechem země, větrů a vod.“ Podobně jako Karel Čapek podtrhuje Toman v další recenzi v České revui předmětnost Neumannovy poezie („U Dyka, v básních Opolského mluví duše, nitro, v Neumannových verších řítí se na čtenáře věci a svět.“) a současně osobitost jeho básnických prostředků. („Její životní síla záleží v kontrastu živlu tradičního s novotářským, které oba v ní jsou, někde se prostupují a splývají, někde skřípou disonancí.“)

Méně nadšení — jako ostatně už před válkou — vyvolaly Neumannovy básně u kritických mluvčích starší generace. Šalda cítí v knize příliš mnoho programovosti a málo spontánní básnivosti. Novák přiznává sbírce látkovou novost a „útočnou ryzost smyslového postřehu“, pochybuje však o jejím přínosu myšlenkovém a „výrazově uměleckém“; postrádá u autora především „schopnost melodie a dar citového posvěcení, jedním slovem *hudbu v duši*“. Málo „naivity, hudby, snu“, málo „úchvatnosti“ tu shledává také F. V. Krejčí, u něhož Nové zpěvy ideově zcela propadly. „Tyto nové zpěvy, ach, jak jsou dnes už zase staré, jak opozdilé!“ Jejich „jen a jen kladný“ vztah ke světu a k životu, „průhledný, nechci-li právě říci materialistický“ pozitivismus, jejich radostné pohanství se jeví jako „cdbytý včerejšek“ po čtyřletém prožitku války, která obrátila pozornost člověka znovu ke křesťanství, k duši a k „temným hloubkám a osudovým záhadnostem“ života. Podobné námitky proti civilnímu a civilizačnímu umění se ozvou v nejbližších letech často, zejména z úst a per příslušníků nejmladší generace, ale také od někdejších přívrženců civilismu; sám Čapek o dva roky později v recenzi Neumannových předválečných úvah *Ať žije život!** sdílí v podstatě toto stanovisko odpůrců „mašinismu“, kteří proti civilizačnímu opojení vyzdvihli kult srdce a františkánské pokory. Tehdy Neumann znovu aktivně zasahuje do polemiky o smysl a vývojový význam civilní a civilizační poezie**, tentokrát už v nových souvislostech, kdy spor o civilismus přerůstá ve spor o koncepci proletářského umění; tím se však otvírá i nová kapitola Neumannovy básnické tvorby, kapitola Rudých zpěvů.

Druhé, rozšířené vydání Nových zpěvů vyšlo až po osmnácti letech, roku 1936, jako 6. svazek Neumannových Spisů, rovněž u Františka Borového. Jako všechny ostatní předválečné básnické knihy Neumannovy dostaly i Nové zpěvy v sebraných spisech nové uspořádání i novou vnější podobu, k níž vedle obálky Františka Bidla s básnickovou

* K. Č.: *Ať žije život!*, Národní listy 60, č. 325, 26. 11. 1920.

** Srov. zejm. Průmyslová civilizace, umění a komunismus, Rudé právo 2, č. 175, 28. 7. 1921; Občanské umění, Rudé právo 2, č. 249, 23. 10. 1921, aj.

karikaturou přispěla zejména dobová typografická úprava. K původním třem oddílům připojil tu Neumann ještě cyklus *Zpěvy světél*, jehož tři čísla vyšla časopisecky na podzim 1918 v Bassových Šibeničkách, a oddíl *Zpěvy poválečné*, do něhož zařadil devět „nekonfiskovaných básní z Rudých zpěvů, kteráž sbírka byla částečně a dodatečně zabavena“ (*Jaro v městě, Komíny, Noční práce, Film, Zlatohlávek na chodníku, Žalm z roku 1919, V předvečer vzpoury, Cestou, Pozdrav*), a dále knižně netištěné verše obdobného zaměření, časopisecky publikované v letech 1924–1925 v Rudém právu, Reflektoru a Proletkultu. Oddíly byly seřazeny v tomto pořadí: *Zpěvy drátů, Zpěvy světél, Zpěvy z ticha, Zpěvy z lomozu, Zpěvy poválečné*. Na závěr připojil autor *Doslov z 1935* (který otiskujeme na závěr této poznámky), v němž vyložil důvody, které ho vedly k novému uspořádání sbírky, i její aktuální poslání v novém ideovém a kulturním kontextu. Doslov, v němž Neumann „zaujímá svým prudkým a nesmlouvavým způsobem odmítavé stanovisko k některým zjevům současného života literárního, zejména k surrealismu, rostoucímu vlivu katolicismu a zkreslující kritice“ (Václavek), připoutal k novému vydání sbírky také nejvíce kritické pozornosti, častěji polemické než souhlasné, převážně však přes kritické výhrady dosvědčující respekt k vnitřní logice Neumannova básnického vývoje i k osobitosti jeho postavení v českém kulturním životě. („Znovu se ukazuje,“ píše například kritik agrárního Venkova, „jak chybí dnešnímu českému literárnímu životu Neumannův časopis. Mlčí-li Neumann, je kritický doprovod našeho literárního vývoje ochuzen o jeden osobitý, temperamentní, přímý a nesmlouvavý hlas, i když ovšem vysloveně jednostranný.“)*

Nové zpěvy jsou jedinou sbírkou našeho svazku, k níž se dochoval autorův rukopis (*R_k*), i když neúplný (chybí celý cyklus *Zpěvy drátů*, z ostatních básní pak *Jdou hodiny, Zpěv zimní, Zde v této uličce úzké a Ledy v dubnu*). Je uložen v literárním archívu Památníku národního písemnictví ve fondu St. K. Neumanna. Obsahuje celkem 18 dvoulistů a dva volné listy (37 × 22,5 cm), popsané vždy po obou stranách perem. Až na první nepaginovaný list je každý dvoulist i poslední list stránkovan arabskými číslicemi psanými tužkou, pocházejícími s největší pravděpodobností z básníkovy ruky; kromě toho je každý volný list i dvoulist, pokud zde začíná nová báseň, uveden básníkovým jménem (*Stanislav K. Neumann*). Rukopis je psán kaligrafickým písmem a každá stránka působí výtvarným dojmem. Řazení básní odpovídá jejich pořadí v prvním knižním vydání, pro něž byl náš rukopis předlohou k sazbě; jediný rozdíl v řazení mezi rukopisem a knihou je v závěru, kde pořadí posledních dvou básní je opačné: v rukopise je báseň *Radost* zařazena až za *Křídlovku*. Kromě tohoto celku

* Srov. zejm. B. V. (= Bedřich Václavek) v Indexu 8, č. 6, str. 68, červenec 1936; Kp. (= Josef Knap) ve Venkově 31, č. 149, 26. 6. 1936; H. B. (= Hanuš Bonn) v Rozhledech 5, č. 9, str. 75, 2. 4. 1936; Fedor Soldan v Literárních novinách 8, č. 18, 22. 5. 1936; Josef Rybák v Rudém právu 17, 8. 3. 1936; tv (= Timoteus Vodička) v Řádu 3, str. 264.

je v Neumannově fondu uložen ještě jeden starší rukopis básně *Stavba vodovodu (R)*. Obsahuje pět volných listů (34 × 21 cm) popsaných perem po jedné straně; první nečíslovaný list nese v záhlaví básníkovy jméno (*Stanislav K. Neumann*), přípisek *Večery* (pro něž byla báseň určena a kde byla také poprvé otištěna) a tužkou psanou poznámku 174 veršů; další listy jsou už stránkovány arabskými číslicemi.

Druhé, rozšířené vydání se stalo výchozím i pro všechna vydání další, jež vesměs vyšla až po druhé světové válce (jedenak jako 7. svazek poválečných Sebraných spisů, jednak mimo ně), pouze s tou změnou, že oddíl *Zpěvy poválečné* byl ve třetím vydání (1947) nedorozuměním vynechán vůbec, ve čtvrtém vydání (1951) bylo z něho vypuštěno 9 básní, zařazených podle autorova rozhodnutí zpět do *Rudých zpěvů* (srov. vydavatelskou poznámku ke čtvrtému vydání). Tuto změnu, vyvolanou možností vydat *Rudé zpěvy* po více než dvaceti letech znovu v původní celistvé podobě, zachovává ovšem i naše vydání, jež jinak respektuje definitivní podobu sbírky, jakou jí dal autor roku 1936. Z tohoto druhého vydání vycházíme i po stránce textové. Tam, kde grafická úprava knihy (byla sázena podle dobového úzu bez velkých písmen) vzbuzuje pochyby o užití velkého či malého písmene, vracíme se k vydání prvnímu, ev. k jinému dřívějšímu vydání té které básně. V různotočeních pak přihlížíme k rukopisu sbírky, ke znění jednotlivých básní jednak ve všech třech uvedených vydáních (1918, 1936, 1947), jednak k prvním otiskům v časopisech a různých publikacích, ojedinele i k přetiskům, dále k výborům z básníkovy díla, ale vesměs ke zněním, o nichž se můžeme domnívat, že básník mohl ovlivnit jejich podobu. Z časopisů jsou to především *Lidové noviny (LN)* a jejich beletristická příloha *Večery (V)*, dále *Lumír (L)*, ojedinele *Scéna (S)*, po válce pak *Šibeničky (Š)*, *Rudé právo (RP)* a také časopisy, které sám redigoval, *Červen (Č)*, *Proletkult (P)* a *Reflektor (Rf)*; z ostatních publikací jsou to *Lyrický rok 1913 (LR)*, redigovaný F. S. Procházkou, *Almanach na rok 1914 (A)*, *Komunistický kalendář na rok 1922 (K₂₂)*, který vyšel „pěčí Proletkultu za redakce Josefa Hory“, *Komunistické večery (KV)*, sbírka recitací z roku 1922 z *Edice Proletkultu*, sborník *SSSR v československé poezii (Sb)*, který uspořádal a v roce 1936 v *Lidové kultuře* vydal Bedřich Václavek, a konečně tři výbory z díla: *Básně (BČ)*, vybrané Neumannem v roce 1920 pro *Edici Června*, v nichž verše z našeho svazku tvoří třetí oddíl 1911–1914, *antologie Básně (BDP)*, uspořádaná pro *Družstevní práci* Josefem Horou a Jaroslavem Seifertem v roce 1928, a *Sedm vybraných básní (SVB)*, které pro stejnojmennou řadu F. J. Müllera připravil rovněž sám Neumann v roce 1947.

Druhé vydání *Nových zpěvů* je rozmnoženo předně o tři *Zpěvy světél*, fragment, který vyšel původně v Bassových Šibeničkách, a pak podstatněji o cyklus *Zpěvy poválečné*. Do tohoto cyklu jsem zařadil jednak několik básní nepojatých dosud do sbírky, jednak několik nekonskovaných básní z *Rudých zpěvů*, kteráž sbírka byla částečně a dodatečně zabavena, když se naše měšťáctvo s vydatnou pomocí dělnické aristokracie po převratových letech vzpamatovalo a dočasně konsolidovalo hospodářsky i politicky. S tímto novým cyklem jsou Nové zpěvy po mém soudu teprve úplné, tj. naznačují celou klikatou cestu jednoho člověka a jeho lyrických výbojů — přerušenou žel první světovou válkou — od civilního vědomí k sociálnímu svědcmí, tj. k smyslu pro subjektivní odpovědnost, která z nás činí marxisticko-leninské bojovníky.

Již v úvahách, které byly souběžné s předválečným usilováním o civilní umění a které jsem poté sebral do knížky *Ať žije život!*, jsem vyslovil naději, že civilní umění se vyhraní v umění sociální. Druhé vydání *Nových zpěvů* ukazuje snad dosti jasně, jak tato teoretická linie vypadala podle mých možností v jedné skutečné lidské a básnické křivce.

Básníci člověk je zase jen člověk, básník a člověk jsou jedna osobnost, a jen reakcionáři, tj. akcionáři ohlupování, chtějí je rozdvojiti, aby pro své černokněžnické zájmy oddělili domněle božské od obecně lidského. Ale sváteční den lidský je stále jen lidský den, a toto lidské je na něm nejkrásnější a nejpoučnější. Pročez je snad také dobře, že básníková křivka není zcela paralelní s linií teoretickou, která musí býti prozatím nelidsky rovná a přímá. Přesto se domnívám, že v tomto vydání *Nových zpěvů* je křivka vnitřního vývoje člověka i básníková zcela úctyhodná pro ty, kdož odmítají nový závan pověřivosti, o jehož materiálních příčinách nemůže býti pochybností. Jsou tu ovšem básně nebo jen slohy a verše, které vybočují bludně z cesty, které jsem si nevymyslel, poněvadž je dána mou povahou, která necdpírá poznané pravdě, ani se nevrací, ani se neprodává. Je to například báseň *Modlitba k mocnostem života*, kterou dnes pokládám za falešnou z gruntu.

V jednotlivých básních jsem učinil tu a tam drobné změny někdy dosti hojné, většinou opravy pravopisné. Jsem přesvědčen, že čistý jazyk je nejen nejkrásnější, nýbrž i nejjasnější, a já chci býti vždy a všude srozumitelný a jasný i za tu cenu, že se nestanu oblíbeným materiálem některých lingvistů. Umění není nekontrolovatelné blabolení na papíře nebo na plátně. Nejsem ani mrzák, ani hypochondr, ani dekadent, abych měl zálibu v individualismu nesrozumitelnosti, který je důsledkem přezrálosti jedné třídní epochy a někdy také jen podvod. Kde přestává kontrolovatelnost, počíná bezcenná subjektivní libovůle, která může imponovati snobům z kaváren a salónů, ale nikoli komunistovi.

Pro básníky existuje ovšem jakési právo na licence; nevzdal jsem se ho úplně při korektuře této sbírky, ale vlastně jen proto, že se mi nezdálo účelné předělávati celé slohy, které jinak pokládám za výrazné a dobré. Zneužívání „básnických licencí“ se tresce však samo. Kolik básní Jaroslava Vrchlického nás políčkuje dnes na místech, jež po nepatrných změnách jazykových by byla krásná! Kolik básní nejmodernějších a nejmódnějších bude za chvíli čteno jen s úsměchem! Nevidíš-li v poezii „boží vnuknutí“, pokládáš-li ji za kulturní zálibu, která musí býti pilně ukázněována, má-li nás potěšiti živnou krásou a statečností, a máš-li jakési zkušenosti o tom, jak jest verš opravdu dělán, poznáš velmi snadno verš docela lajdácký, jako poznáš jinde namáhavou úmyslnost (zvláště ve výrobě nesrozumitelností) nebo geniálnické naparování, a jindy tedy také lidskou řeč svěžího a povitivého talentu.

Na třech nebo čtyřech místech jsem napravil také ona klopýtnutí, která jsou bezděčným podlehnutím líbivé konvenci. Tak jsem nahradil například „mladého bcha“ hrdinou. Hrdina je vzácná skutečnost, mladý bůh je nesmysl. V některých starších básních této sbírky, k nimž náleží ovšem i Modlitba k mocnostem života, o které jsem se již zmínil, se vyskytují také nepříjemné zbytky tzv. idealistického způsobu myšlení; běží jednak o básně z doby, kdy můj materialismus nebyl ještě náležitě vyhraněn, jednak o básně, v nichž přes veškeru novou výbojnost formální a citovou zůstaly stopy konvenční obrazotvornosti. V těchto básních je nejlépe patrna vývojová křivka této mé doby, a proto jsem je ponechal ve sbírce bez podstatných změn, které by tuto křivku zkreslovaly. —

V *Čisté poezii* pátera Brémonda jsou také tato slova: „Ani vzlyky rýmu, ani ráz a odraz aliterace, ani kadence úmyslné nebo disonanční, žádný z těchto pěkných šumů nemůže dospěti až k hlubinnému pásmu, kde kvasí inspirace, kde už vnímáme jen, jak říká u Shakespeara Perikles, hudbu sfér. Kterak však je potom možno, že několik správně umístěných slov, rytmus, rým otvírá nám přístup k těmto duchovým hlubinám a že básník musí používat takto hrubých prostředků, chce-li se s námi sdělit o svou básnickou zkušenost? Inu, kterak je možno, že nesmrtelná duše je připoutána nerozlučně k tělu, ve kterém je uvězněna, a které přece žije jenom z milosti duše?“ Jako ledacos v této zbytečné knížce jsou a budou i tyto záměrné mlhy dnes obdivovány všemi, a nikoli nečetnými, kdož vědomě nebo bezděčně jsou s reakční a dekadentní třídou, třeba zdánlivě jen ve věcech umění, a přece co věta, to tlach.

Pro tento svět, který také u nás zakrývá svůj hmotářský strach před revolucí zvýšeným spiritualismem a idealismem, protireformačností a barokností (i u těch, kdož nám nepřestávají tvrditi, že jdou za Masarykem), protože se bojí o své pchcdlné příjmy a o svou svobodu tlachat a pašovat do národa otravné drogy, — pro tento svět, kterému se daří pokatoličtiti českou poezii, a právě z té strany, která nosívá

v čele svých průvodů husitský prapor, — pro tento svět vychází ovšem druhé vydání Nových zpěvů zbytečně.

Vychází zbytečně i pro ony oběti měšťácké dekadence a snobismu, které se opájejí perverzemi surrealismu. Je ovšem pravda, že z jakéhosi kavárenského a přátelského oportunismu má k němu různorodé sympatie i malá část komunistické inteligence, ale na tomto místě nelze analyzovati tento omyl, jehož příčiny jsou dosti složité. Typický intelektuálský postoj k surrealismu je například toto: Kdybych byl malíř a kdybych měl namalovati růži — řekne komunista, jehož inteligence si neobyčejně vážím —, namaloval bych úmrtní pokoj svého otce, poněvadž mi jej růže vždy připomínají. Dobrá, ale pak běží o věc zcela subjektivní, po které opravdu nikomu nic není, a po této koleji se stává umění — je-li to vůbec ještě umění — stroze individualistickým, nezáživným, chorobným. Na tyto cesty mohlo dojíti jen v přezrálé, nahnilé kultuře, je to květ z konců měšťanského úpadku, jež komunistu může milovati jen tehdy, je-li nakažen jeho intelektuální pýchou.

Přesto jsou Nové zpěvy snad mou nejmilejší knížkou, knížkou chlapství, které ještě nezestárlo, a jsou pro mne nejbližší tomu, co v nové poezii může komunistovi poskytnouti něco kladného. S Novými zpěvy stál jsem ještě v kolektivním proudu, který plynul vpřed. Po válce jsme se rozešli. Jedni uvízli opatrně v měšťáckém pragmatismu, mladší počali volati po „srdci“. S těmi bylo možno ještě souhlasiti, zvláště s rostoucím Wolkrem. Ale z ostatních se zřekli jedni pomalu subjektivní odpovědnosti a stali se lyriky konvenční citovosti, jiní, seznámivše se s pařížskou avantgardou měšťáckou, našli zalíbení ve všech druzích dekadentní literatury a dekadentního umění. Kontrarevoluce zvítězila dočasně i v umění přes povrchní mezalianci dekadence s komunismem. Dámy s obočím fialově namalovaným a s barevnou duhou na nehtech asistují teoretickým tlachům, jimž naslouchají uctivě naivní snobové, žel i komunističtí. K lidu blíž, s lidem výš, to je ovšem heslo, jež si lze všelijak vykládati a jež lze také všelijak zneužívat, ale mám rozhodně úctu k pražským kovákům nebo zedníkům nebo třeba holičským pomocníkům, že nejsou postiženi úrovní, která naslouchá panu Bretonovi. Vyskytují se také již revolucionáři, kteří jsou ochotni zatratiti Sovětský svaz, poněvadž nemá dosti smyslu pro rozličné avantgardy z Paříže nebo Prahy. Ale Sovětský svaz buduje předpoklady, základy pro novou kulturní nadstavbu pracujícího lidu v socialistickém prostředí, a to bude jednou něco docela jiného než naše polotvary nebo úpadková nevímužkam nebo nevímužco. Pokládal bych za sovětskou ostudu nebo pěst na oko, kdyby chtěli všeti surrealistické obrázky do síní kolchozů nebo třeba i do moskevských pracoven a úřadoven.

Neztracují uměleckých ismů, všechny mají kořeny nebo aspoň kořínky ve společenském stavu, a ze všech se lze něčemu naučiti. Byly veliké ismy a trvaly dlouho; dnes vznikají maličké ismy a hynou brzy. Je-li rozhodující třída krajně rafinovaná ve svém konečném

úpadku, zrcadlí se všechny známky toho i v umění této doby; básníci a umělci vůbec jsou obyčejně lidé nejméně pevní. Zakusili jsme to důkladně v poválečných letech. Nejlepší básník proletářský chodí dnes do kostela. Chápu tedy i surrealismus. Je to děťátko dekadence a dekadentních teorií. Odmítám jen mezalianci komunismu s ním, protože je to žalostná fraška. —

Ani kritika nemůže býti jiná. Není to s ní sice u nás tak zlé, jak by se někdy zdálo a jak se často říká: máme několik prostých znalců i rafinovaných cdborníků, kteří, chtějí-li, dovedou čísti i psáti. Ale od kritiky formalistické až ke kritice sociologické běží jen o pěknou řádku jednostranných pohledů, a my hledáváme bezděčně celkový pohled: syntetický obraz celé dialektiky každého zjevu, každé osobnosti. A k tomu má kritika ještě velmi daleko: měšťácká kritika protidialektická není toho vůbec schopna, kritika dialektickomaterialistická bude toho schopna teprve po delší době. Věc není tak snadná, a největší chybou dnešní kritiky je, že si počíná, jako by za básnickým dílem nestál vůbec živý, skutečný člověk. Kritika dialektickomaterialistická musí jednou odbýti, zastaviti tuto idealistickou, náboženskou, fetišistickou pověru.

Nebezpečí pro dnešní vteřiny nevězí vůbec v jednotlivých kritikách. Vnášejíce do zmatku zase jen zmatek, jak dnes ani jinak nemůže býti, nemají skutečného vlivu. Opravdovým nebezpečím je spíše zbabělý „liberalismus“ mnoha literárních časopisů a rubrik, které pěstují bezcharakterní promiskuitu, připouštějíce do svých sloupců revoluci i reakci, materialismus i spiritualismus, socialismus i katolictví. Zvláště od té doby, kdy vpád reakce a katolictví do naší literatury je šikovně organizován, kdy také v literatuře pracují silné vlivy, peníze a alkohol pro větší čest a slávu kostela, kdy nepchodlní jsou zaměňováni za povolné a vynořila se nebo kuráže nabyla spousta mladých příživníků reakce, je bílou vránou literární časopis nebo literární rubrika, do nichž by nebyly zanášeny kritiky a „eseje“ protireformační, kontra-revoluční, katolické a ono idealistické pojetí umění, které usiluje o jakousi teokracii v kultuře, o kult posvěcených proroků, kněží a šamanů umění. Snad i tohle bude nazváno demokracií. Ale je to leda z onoho paskvilu lidovlády, který dělá ochotně kompromis s každým nepřítelem lidu, aby nemusil dáti lidu, což jeho jest. Demokracie počíná teprve tam, kde přestává ohlupování lidu, ať už běží o literární maloměšťáctvo, nebo o ty chudáky, kteří jsou krmení populárními týdeníky obrázkovými. —

Je u nás ovšem dosti kritiků, kteří znásilňují křečovitě jazyk, rozum i autora. Nedávný útok Naší řeči na literární kritiku českou nebyl zcela nemístný nebo lichý. Takové věci nelze cdbýti jako zpátečnictví nebo dokonce fašismus. Chci se na tomto místě dotknouti jen jednoho příkladu kritiky, článku, který do Lidových novin napsal Pavel Fraenkl o mé knížce *Srdce a mračna*.

Nechci se ovšem se žádným kritikem hádati o hodnotu své poezie.

To by bylo směšné. Běží o stanoviska k jiným věcem, než jest umělecká hodnota. Pavel Fraenkl nazval mé sympatie k Sovětskému svazu *jakýmsi sociálním rusofilstvím*. To je něco tak horentního, že je opravdu třeba to přibíti jako věc pro naši literární kritiku dnešní nikoli netypickou.

Ano, mám jako komunista sympatie, vášnivé sympatie k Sovětskému svazu, poněvadž je to první moderní socialistický stát na světě, důsledek pochopení marx-leninské nauky, a nemáme důvodů pochybovati o tom, že naplní veliký Leninův odkaz a povede pomalu k beztřídní komunistické společnosti. Tento stát není jen dílo Rusů, a sympatie k němu nemají vůbec nic společného s jakýmkoli rusofilstvím. Nebyl bych například ani frankofil, kdyby se tento historický čin dal ve Francii místo v říši kdysi carské a já miloval sovětskou Francii. To je snad zřejmé každému gramotnému školákovi. Ale měšťáckému kritikovi nestačí konstatovati, že jako komunista vyjadřuji své sympatie k Sovětskému svazu i ve své lyrice, — to by bylo příliš prosté, musí na to najíti nějakou roztodivnou škatulku, musí nějak zastříti pravou skutečnost, bezpochyby nepřehlednou.

K zastření nepohodlné skutečnosti nebo aspoň k snížení jejího významu směřuje ostatně a měšťácké je i to ustavičné, do omrzení opakované: bouřlivák, chiliasta, outsider, jímž mě pánové častují při každé vhodné i nevhodné příležitosti. Snad za tím vězí někdy i jejich nesnáze a domácí neschopnost přijímati rozumně spisovatele, který přešel na druhou, čistší stranu a zapomněl ve čtyřiceti letech začít podle osvědčených vzorů výtí s vlky nebo se aspoň propadnouti do „čisté“ a neškodné poezie. Ale nejčastěji je to jen práce pro buržoazii, která není nevďěčná ke svým věrným. Politik, který zůstává komunistou, musí býti kořistník v demagogii; básník, který zůstává chudým komunistou, musí býti snílek nebo blázen. Tak tomu chce dnešní panstvo, tak to tedy tlumočí i nicotivná kritika.

Mezi řádky dělá z tebe dokonce idiota. Pavel Fraenkl píše také o „drsně nechápavém Neumannově záští k náboženství, pojatému s prostoduchou nemyslivostí jako iluze a opiový klam, ne jako hlubší pravda podobenství“ (čeho? vykořisťování člověka člověkem?). Inu, naučil jsem se s Guyauem a Einsteinem věriti v beznáboženskost budoucnosti, pokládám s Marxem náboženství za opium a s Leninem za jakousi kořalku, jsem tedy ve společnosti rozhodně lepší, než je společnost dnešních kritiků měšťáckých, a myslím, že máme dnes mnohem více práva pokládati náboženské lidi za intelektuálně méněcenné než oni nás za nemyslivé hlupáky. Směšné tlachy Ragazovy o „duchovní obnově socialismu ve směru křesťanskonáboženském“, uvítané i pokrokovým měšťáctvem (např. v Lidových novinách) s takovým nadšením, a vůbec veškeren ten nový pokorný taneček měšťáctva a maloměšťáctva kolem náboženských ideologií dává jen za pravdu Marxovi, že úpadková třída se chytá znova všech pověr a kuten. To není u nás jen všední politika, nějaké námluvy pro příští president-

ské volby, to je třídní metoda světová, křečovitě svírání stébla před muzeálním osudem jedné třídy a jejích ohlupovacích prostředků.

Pro tento staronový literární „svět“, zapáchající kostelem i nevěstincem zároveň, jsem našel právě vznešená slova, ne básníkova, ti jsou většinou ubozí a marniví slaboši, ale vědcova, slova ze vzpomínek Augusta Forela, který se nakonec pokusil osvoboditi svého ducha podobně, jako to učinil Romain Rolland.

„Nemůžeme nic vědět o příčinách existence světa, v němž žijeme, ani o jeho vzniku, ani o jeho posledních cílech, to už dokázala filosofie před třemi tisíci lety a dnes to potvrzuje věda. Proč tedy vynalézati takzvaného tvůrce v podobě lidské, který by byl stvořil sama sebe, a to jen podle tvrzení pomatenců pradávných dob, která nám byla tlumočena nevěrohodnými nebo velmi pochybnými zprávami? Neznamená to oddávati se vědomě iluzím ze slabosti, zbabělosti a ješitnosti, když se snažíme ukolébati se sněním o věčném životě? Jako osobnost známe toliko člověka. Představujeme-li si ‚nekonečného‘ boha v podobě lidské, znamená to, že se spokojujeme s nesmyslem, ‚který uráží vesmír‘. Jako malé děti, od narození obraz svých rodičů, a nikdy obraz domnělého boha, jsme vkročili všichni do světa plného bytostí, které se navzájem požírají a mučí, do světa plného bolestí, slz a trápení, do středu hrubého a chamtivého lidstva — ale také pod životodárné slunce s jeho smíchem uprostřed radostí a květín, lásky a obětavosti, pokroku vědy, umění a pocitu sociální odpovědnosti, který, i když ne u všech, tedy u mnoha z nás vzrůstá... Není-li slavnější pocházeti od zvířat, která se neustále zdokonalovala, a býti synem lidstva, které stále spěje k vyšším ideálům, než se pokládati za nízké, nepodařené a směšné tvory krutého boha, tvory zatížené dědičným hříchem, kteří přes to vše jsou nuceni prositi svého tvůrce o milost. Co se rovná svou bezmocností tomuto bohu, který musil obětovati svého vlastního syna, aby své tvory vysvobodil z drápů zlého ducha, s nímž se nikdy nemohl vypořádati, neboť zlo existuje stále.“

To je také moje odpověď prodávacům a kuřákům opia. Ani v této věci není to odpověď nějakého outsidera, nýbrž jen člověka, který zůstává věren poznané pravdě, socialisty, který ví, že skutečný socialismus přestává tam, kde počíná náboženství, a nechce se připojiti k té pravé zradě vzdělců, pro jejichž soudnost, učazenou kadidlem, zůstane nestravitelnou každá pravda, a tím spíše dialektický materialismus. O nic jiného tu také neběží než o zradu vzdělců v těchto nejchoulostivějších hodinách moderního lidstva i českého národa. Nesedí ovšem jen v literárních lenoškách — ale to už nenáleží do tohoto doslovu.

Druhé vydání Nových zpěvů vychází tedy v době, kdy v tom, co je nazýváno českou literaturou, mohou vzbuditi jen nelibost. Ale jak jsem řekl už, přešel jsem dávno na druhou, čistší stranu, a tu snad i tato moje knížka najde zase několik dobrých čtenářů. To mně stačí.

Prvních pět čísel cyklu vyšlo časopisecky ve Večerech od ledna do května 1914, básník však na nich pracoval už na sklonku předchozího roku, jak svědčí poznámka ve fejetonu Zdroje víry z listopadu 1913: „Po několika dnech nepřetržité práce, ve kterých mne chytla a držela dobrá myšlenka poetova, dokončil jsem dnes, právě v poledne, čtvrtý zpěv z cyklu, v němž bych se zase jednou rád, po všech experimentech, rádně vybouřil, zvědav méně na to, co dovedu a čím jsem si jist, než na to, co mi asi byly platny všechny pokusy z posledních měsíců. Cyklus jmenuje se Zpěvy drátů a bzučí si v něm dráty telegrafní, telefonní a elektrické své monotónní a kovové ódy na svět civilizace.“ (Srov. Zdroje víry, Lidové noviny 21, č. 323, 25. listopadu 1913, knižně S městem za zády, 1969, str. 266.)

Str. 11 I (My, dráty telegrafní...). Večery, č. 1 (3. ledna 1914), str. 1–2 (V), s názvem *Zpěvy drátů. I.*

15 do snění,] ve snění, NZ_1 , V; 20 den ze dne stejné, a přece den ze dne jiné] den co den stejné, a přece den co den jiné V; 23 práce i myšlenky] práce a myšlenky V; 29 naše sítě] sítě naše V; jako na vodách] jak na vodách NZ_3 , NZ_1 , V; 32 prudce;] prudce, V; 37 v studené náruči naší] v studeném náruči našem V; 38 stanouti:] se zastavit: V; 39 za ledů polárních svitem,] za polárních ledů svitem, V; 45 věznici k dílně,] dílnu k dílně, NZ_3 , NZ_1 ; 51 lidský si posílá rod,] lidský posílá rod, V; 56 zlata i mědi,] zlata a mědi, V; 57 a hřmějící internacionálou abychom spojily] a ve hřmějící abychom internacionálu spojily NZ_1 , V; 58 se ukázalo] ukázalo se NZ_3 , NZ_1 , V; radno,] radno: V.

Str. 14 II (V dálku se zavrtáváme bzučíce / po boku sestry své silnice...). Večery, č. 4 (24. ledna 1914), str. 25 (V), s názvem *Zpěvy drátů. II.*

2 sestry své silnice,] sestry své, silnice, V; 5/6 změřeny, ciframi] změřeny a číslly V; 9 v NZ_3 začíná nový odstavec; 11 dolem,] v dol, NZ_1 , V; 12 kolem,] kol, NZ_1 , V; 14 ve V zalomen do dvou řádků, z nichž druhý začíná s chocholy; 16 si razí] razí si NZ_3 , NZ_1 , V; 28 lipami] lípami NZ_1 , V; 31 i zralých] a zralých V; 37 pchřební:] pchřební; V; 42 kolem] kol NZ_3 , NZ_1 ; i u nebes] a u nebes NZ_1 , V; 43 miji] mijí V; 44 co kolem] vše, co kolem NZ_3] vše, co kol NZ_1 , V; 50 praštějí,] praští, NZ_3 , NZ_1 , V; 52 jdou a jdou] jdou, jdou, jdou V; 55 v plátěných hadrech —] s plátěnými hadry, V; 57 o strmých nadrech,] s plnými nadry, V; 58 koni] koni, V; 59 loni —] loni, V; 61 a s pachem po horkém hnoji,] páchnoucí po krásném, kouřícím hnoji, V; v NZ_3 začíná nový odstavec; 66 v NZ_3 chybí; 71 naříkající,] naříkající V; 74 se mihá] mihá se NZ_1 , V; 82 automobil...] automobil. V.

Str. 17 *III* (V dálku se zavrtáváme bzučíce / po boku dobyvatelských tratí...). Večery, č. 7 (14. února 1914), str. 49 (*V*), s názvem *Žpěvy drátů. III*.

2 dobyvatelských] dobývatelských *V*; 6 míjejí] miji *NZ₁*, *V*; 7 rachotem,] rachotem; *V*; 10 by se rádi] rádi by se *NZ₁*, *V*; 11 ukrytí,] ukrytí *V*; 17 v *NZ₃* začíná nový odstavec; 28/29 členěných nákladních soumarů, / již nemají citu ni rozmaru,] nákladních vlaků, těch soumarů / bez citlivosti a rozmarů, *V*; 31 v *NZ₃* začíná nový odstavec; 37 bratříme] sbratříme *V*; 39 nebo] či *NZ₃*, *NZ₁*] anebo *V*; 48 obilí, dobytek, stroje,] obilí, kamene, petroleje, / pachnoucí dobytek, pitvorné stroje, / ty moudré a věrné obludy, *V*; 51 za tajným osudem tajemné roje,] za tajným osudem, za pravdou, za bludy, *V*; 55 na plyši dvorních a salónních vlaků,] v plyšových kupé, ve dvorních vlcích, *V*; 56 i jeho] a jeho *V*; 58 v útrobách uhánějících draků,] v těch temných, uhánějících dracích, *V*.

Str. 19 *IV* (My, dráty vyslané do kolonií...). Večery, č. 11 (14. března 1914), str. 81–82 (*V*), s názvem *Žpěvy drátů. IV*.

3 na samém kraji] na samém jich kraji *V*; 4 širé, zavodněné] širé, zavodněné *NZ₁*] širé zavodněné *V*; 9 pralesů] pralesa *V*; 14 dobytá, námi spjatá;] dobytá, námi spjata; *V*; 17 vzhůru! K Nilu! Podle Konga! Ugandskou] vzhůru i podél Nilu! Podle Konga i ugandskou *V*; 22 vůle,] vůle *V*; 24 v plantážích,] v polích a plantážích, *V*; 25 v dolech, pralesích] v dolech a pralesích *V*; 33 i na to, co] a na ty, jež *NZ₁*, *V*; 34/37 hýřící přírodou rovníku; / z povrchu sklizeny, z útrob rvány / stále jen pryč jsou posílány / do světa nadevše lačného,] a z hýřící přírody rovníku / člověkem směle jsou vyrvány / a lodmi pak do světa poslány / širého, širošířého; *V*; 40/42 na první pušky třesk a zář, / na první hrdinnou bílou tvář, / jež vnikla v pralesy.] na první cesty, jež pralesy / razili sobě bělochové, / Livingstone, Stanley, hrdinové, / kdy černoch, černochem požíran, / tu ještě byl pán. *V*; 43 za ní přišly] za nimi hrůzy *V*; 44 do země žhnoucí,] přišly sem, v kraje *V*; 46 vrahové směli se vzpurnou tváří,] vrah smělý a ukrutný s bílou tváří, *V*; 47 misionáři] misionáři, *V*; 48 zakořeňovali] než zakořenil se *V*; 49 nikde pacifikován] pacifikován nikde *V*; 50 všechno se v proudy krve] vše v krveprolití se *V*; 51 kročej lidstva] pokrok lidstvu *V*; 56 tropické] na tropické *NZ₃*, *V*; 57 klidně;] klidně, *V*; 60/61 očividně. Křížem] očividně; křížem *V*; ve *V* nezačíná nový odstavec 63 Araby, Indy, Bury] Araby, Bury *V*; 66 kovové střízlivé věnce] kovové, střízlivé věnce *V*.

Str. 22 *V* (My, dráty telegrafní, věčně nenasycené...). Večery, č. 18 (2. května 1914), str. 137–138 (*V*), s názvem *Žpěvy drátů. V*.

6 kulomety] strojní pušky *V*; zbláznila —] zbláznila, *V*; 10 kolem glóbu] kol glóbu *NZ₁*, *V*; 15 slyšíme přece] přec slyšíme *NZ₁*, *V*; 21 ptá

se a V] ptá se, a NZ_2 , NZ_3 , NZ_1 ; 26 i každý den,] a v každý den, NZ_1 , V ; 28 kroky] kročeje V ; 31 dlaní,] dlaní; V ; 33 v NZ_3 a v NZ_1 začíná nový odstavec, ve V je verš 33 — stejně jako následující 34 — tištěn samostatně; 36 zemětřesení —] zemětřesení. V ; 37 rodí,] plodí, V ; v NZ_3 , NZ_1 a ve V začíná nový odstavec.

Str. 24 VI (My, dráty elektrické...!).

16/17 si s tebou hrajeme, / jak] si s tebou hrajeme. / Jak NZ_3] s tebou si hrajeme. / Jak NZ_1 ; 17 tě rozvádíme] rozvádíme tě NZ_1 ; 18 širými] širými NZ_3 , NZ_1 ; 22 jsi se rodila] rodila jsi se NZ_1 ; 29 tě zapřáhly] zapřáhly tě NZ_1 ; 42 v rukách] v rukou NZ_3 ; 52 paroxysmus] paroxysm NZ_1 ; 53 jsme zapřáhly] zapřáhly jsme NZ_1 ; 61 v NZ_3 začíná nový odstavec: 64 ó mluno,] och, mluno, NZ_1 .

Str. 26 VII (Kvetoucí stonky...).

3 jsme bez počtu vsadily] bez počtu vsadily jsme NZ_3 , NZ_1 ; 7 kralují] králují NZ_1 ; 20 kužel] kůžel NZ_1 ; 25 lip] lip, NZ_3] líp, NZ_1 ; 54 praskly...] praskly. NZ_3 , NZ_1 .

Str. 28 VIII (Jak v linkách nota vysoká...).

7 netkne se] netkne se, NZ_3 , NZ_1 ; 8 žár] zář, $BČ$, NZ_1 .

Str. 29 ZPĚVY SVĚTEL

Celý tento oddíl vyšel knižně poprvé s podtitulem *Fragment* až v druhém vydání Nových zpěvů (1936), které je také výchozím textem.

Str. 31 *Zpěv obloukových lamp v hostinské zahradě*. Šibeničky 1, č. 12 (3. října 1918), str. 90 (Š).

8 třese] třese, Š; 15 z řeky] z řeky, Š; 21 šumících,] šumících, NZ_2] šumících Š; 25 s celým] celým NZ_3 ; 41 koupáme.] houpáme. NZ_3 .

Str. 33 *Zpěv světél z nevěstinců*. Šibeničky 1, č. 13 (17. října 1918), str. 98 (Š).

5 sen] snu Š; 6 neslibujeme lásky ni dobrodružství —] neslibujeme ni dobrodružství — NZ_3 ; 10 povalovače] povaleče NZ_3 ; 18 půlnoční svou] svoji noční Š; 33 z ručky do ručky kolem jdou] kol z ručky do ručky putují Š; 37 my však tu] leč my tu Š.

Str. 35 *Zpěv nádražních světél*. Šibeničky 1, č. 11 (19. září 1918), str. 82 (Š), kde sázeno na osu.

18 rachoty] ruchoty Š; 22 pískotů] piskotů Š; 24 jsme se vždy] vždy jsme se Š; 26 jak] jako NZ_3 , Š; 27 provozu] v provozu NZ_3 ; 29 z biografu] v biografu NZ_3 ; v NZ_3 *nezačíná nová sloka*; 33 zločiny kolem se dějí] zločiny kolem dějí se NZ_3] kol zločiny se dějí Š; 35 v snách] v snech NZ_3 .

Str. 39 *Panychida*. Večery, č. 37 (14. září 1912), str. 282—283 (V), kde chybně stránkováno 274—275; v LR a V bez podtitulu, v $N\mathcal{Z}_3$ a R_k na konci básně s datací 1912, v LR s údajem *Večery*, v $N\mathcal{Z}_1$ v obsahu s datací 1912. Báseň inspirovaná — jak vyplývá z podtitulu — smrtí Jaroslava Vrchlického 9. září 1912 a uveřejněná v čísle *Večery*, jež bylo celé věnováno jeho památce (mj. tu byl otištěn nekrolog Dykův). Svědčí, podobně jako některé Neumannovy články, o blízkém vztahu k básníkovi, k němuž většina generace devadesátých let zaujala odmítavý postoj. Památce básníka je věnován i Neumannův fejeton *Meditace*, psaný v „den po smrti Jaroslava Vrchlického“ a uveřejněný v Lidových novinách 18. září 1912 (knižně S městem za zády, 1969, str. 131 ad.), v němž se autor zamýšlí nad „třemi moderními básníky, ... třemi velikými pohanskými V“ — Verlainem, Vrchlickým a Verhaerenem. (Srov. dále např. články a poznámky *Jaroslav Vrchlický* v Moravském kraji z 10. ledna 1907, knižně *Stati a projevy* II, str. 405; *Vzpomínáme vás — ale dopadá to bledě, Vrchlický živý a mrtvý*, obě v Lidových novinách z 9. dubna a 2. prosince 1913, knižně *Stati a projevy* IV, str. 302 a 387, a zejména stať *Jaroslav Vrchlický* v *Tvorbě* ze 17. září 1937, knižně *Stati a projevy* VIII.) Na „příbuzenství“ Neumanna a Vrchlického, dvou milovníků a „patetických obdivovatelů“ života, opojených panteistů a demokratů, poukázala ostatně i kritika právě při hodnocení Nových zpěvů (srov. např. uvedenou recenzi Arne Nováka).

4 k nevíře,] k nevíře $B\check{C}$, LR, V; 5 sliv] slív BDP, $B\check{C}$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , LR, V; 6 niv,] niv $N\mathcal{Z}_3$, BDP, $N\mathcal{Z}_1$] niv; LR, V; 7 nabobtnaly,] nabotnaly, BDP, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , LR, V] nabotnaly $B\check{C}$; 10 zrály V] zrály, $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$, BDP, $B\check{C}$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , LR; 13 kde] kd(y)e R_k ; 16 v R_k , LR a V *nezačíná nový odstavec*; 16/17 šupinaté, chlupaté i lysé / vzrůstaly velce ve tvarech] rozrůstaly se a vyrůstaly velce / ve tvarech bezpočetných LR] rozrůstaly se a vzrůstaly velce / ve tvarech V; 17 i barvách lákavých,] i v barvách lákavých, R_k] v barvách lákavých, — LR, V; 18 v němž nohy bořily se,] bořícím se mělce, LR, V; 21 tu] tam LR, V; 22 rděla,] rděla LR; 23 to] — to LR, V; ve vlasech] ve vlasu LR, V; 24/25 ve vlasech dlouhých, tmavých, jež... mísily se] ve vlasu dlouhém a tmavém, jenž... proplétal se LR, V; 27 bohatý $N\mathcal{Z}_3$, BDP, $B\check{C}$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , LR, V] bohatý, $N\mathcal{Z}_2$; bujná,] bujná; LR, V; 29 rújná.] rujná. $N\mathcal{Z}_3$; 30 podvečer] večer LR, V; 34 v LR a V *nezačíná nový odstavec*; 38 bujná] <rů> bujná R_k ; 39 z pňů, houštin, vodních hlubin] z pňů, z houštin, z vodních hlubin BDP, $B\check{C}$, $N\mathcal{Z}_1$, LR, R_k , V; 40 snad pud] — snad pud LR, V; zachvívání,] zachvívání — LR, V; 43 píseň opojná pí-lila plnou zemí,] píseň čarovná šla obtěžkanou zemí: LR, V; 45 němí.] němi. $N\mathcal{Z}_3$; 46 píseň starou, prastarou, velikou, svatou,] píseň, dobře známou všem, jež veliká, svatá, LR, V; 47 jež lahodná jest] lahodná jest LR, V; 48 země živoucí rozkoš] země pohanská plody LR, V;

49 se velebně] velebně se *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LR, V*; zachvívá,] zachvívá; *LR, V*; 53 zná, *LR, V*] zná *NŽ₂, NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k*; 56 zmlkla, oddána horkým snům,] zmlkla a oddala se snům, *pak* zmlkla, oddána horkým snům, *R_k*] zmlkla a oddala se snům, *LR, V*; 57 Veliký] Velký *LR*; 58 divný nyvý van,] divný, nyvý van, *NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LR, V*; 61 ruměné] růměné *BDP, NŽ₁, R_k, V*; 63 v skalách, skryši] v skalách, v skryši *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LR, V*; 64 se perli] perli se *R_k, LR, V*; 66 sténala] stenala *NŽ₂*; kozonoha] kozonoha, *NŽ₂, NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 67 se drala hnědá noha.] se hnědá drala noha. *NŽ₃*] hnědá drala se noha. *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LR, V*; 70 nejlepší píseň] píseň nejlepší *LR, V*; pěl *LR, V*] pěl, *NŽ₂, NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k*; 71 jih i sever] sever i jih *R_k, LR, V*; 74 ňadra, rozkošná nad pomýšlení,] ňadra, rozkošná nad pomýšlení, *R_k*] ňadra rozkošná nad pomýšlení *LR, V*.

Str. 42 *Chvála selky*. Večery, č. 24 (7. června 1913), str. 201—202 (*V*).

2 mámivé] mamivé *V*; 3 na čelo věnce si z písni i květů vine,] kol čela z písni a květů věnce si vine, *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 4 si halí] halí si *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 13 ruměnc] růmenc *BDP, NŽ₁, R_k*; 15 se opájím] opájím se *NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; chtěl bych] chci *V*; 18 se náhle] náhle se *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; pohybu,] z pohybu, *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 21 srdci,] v srdci, *BČ, NŽ₁, R_k, V*; v uchu] v sluchu *BČ*; 25 děvím,] děvím *NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k*; 30 nebo] či *NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; hnědý,] hnědý; *V*; 33 vzdorná] vzdorná, *V*; 35 z oceli.] z <ocele> oceli. *R_k*] z ocele. *V*; 39/40 Tvé studánkové veselí / jde královsky] Tvé studánkov<it>é veselí / jde královsky *R_k*] Jdeš královsky a vesele, / jdeš vznešeně *V*; 41 v černé hodině] v černé hodin<ě>ce *R_k*; 45 plují *BČ*] plují, *NŽ₂, NŽ₃, BDP, NŽ₁, R_k, V*; 52 pecen] chleby *BDP, BČ, NŽ₁, R_k*; 53 věru;] věru, *R_k*; 54 snědého] smědého *BDP*; 58 když muže ovineš] kol muže když se vineš *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 59, och,] ach, *NŽ₃*; 60 sladkého] božského *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 63 voní ti krásně] voní krásně *pak* voní ti krásně *R_k*] voní krásně *V*; 64 prudká a ožehlá ramena] prudká a ožehlá ramena, *NŽ₂, NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁*] <tvá> prudká a ožehlá ramena *R_k*] tvá prudká a ožehlá ramena, *V*; 67 páky] paky *BDP, BČ, NŽ₁, R_k*; 68 páky] paky *BDP, BČ, NŽ₁*; 71 hudou] budou *V*; 79 květ] květ, *V*; 85/86 Tvá modrá sukně, pestrý šátek, košile režná, / tvrdá tvá lýtka nahá:] Máš modrou sukni, šátek pestrý a košili režnou, / a tvrdá tvá lýtka jsou nahá: *V*; 87 veliká kněžna,] velikou kněžnou, *V*; 88 po níž i vítr žádostivě] sám země bůh neviditelný po tobě *BDP, BČ, NŽ₁, V*] sám země bůh neviditelný po tobě *R_k*; sahá.] sáhá. *V*; 93 u hlavy] kol hlavy *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 102 krádí.] krádí. *R_k, V*; 111 se na tě usmívají:] na tě se usmívají: *NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 113 Och,] Ach, *NŽ₃*; 114 kněz,] kněz; *V*; 115 jdu] Jdu *NŽ₃*; 118 pod okny] před oknem *V*; 124 své hnědé zrní] hnědé své zrní *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 125 každá věc má] má věc každá *V*; 127 dětem češeš] dětem <s [vým]>

češes R_k] dětem svým češes V ; 131 boží] boží, $BČ$, V ; *v* R_k a V začíná nový odstavec; 132 naškrobená, šustící,] naškrobená a šustící, V ; 134 *v* R_k omylem při opisování vypuštěno slovo ruce; 139 teď Spasitel $NŽ_3$, BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k , V] ten Spasitel $NŽ_2$; 140 pozeptal] pozeptal, R_k ; 154 něco máš] máš něco $BČ$; 157 pod svatým obrázkem věneček.] jak Spasitel svůj věneček. BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R , V ; 158 krok máš pevný dosud.] krok <t> máš pevný dosud. R_k] krok tvůj pevný je dosud. V ; 162 osud] osud, V ; 164 pohoda stálá] pohoda <je> stálá R_k] pohoda je stálá V ; 166/168 jak bílá plachta mizejí / s malinkou nadějí — / tak tedy sbohem!] jak plachta bělostná mizí / a v atmosféře ryzí — / buď sbohem! BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k , V ; 169 Květ země jsi šťastný a líbezný byla,] Květ země šťastný a líbezný bylas, *pak* Květ země jsi šťastný a líbezný byla, R_k ; *v* $BČ$ nezačíná nový odstavec; 176 plane,] plane<,> R_k] plane V ; 177 ohnivý.] opojný. V ; 184 lipami,] lípami, BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k , V ; 185 Je] Jest V ; 186 dýmy V] dýmy, $NŽ_2$, $NŽ_3$, BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k ; 188 ji] jí V ; 189 čistých] ryzích BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k , V ; 190 zatlačovaná] zatlačována $NŽ_3$, BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k , V ; 196 toliko předstírána.] předstíraná. V ; 197 vonějí] voní $NŽ_3$, BDP , $BČ$, $NŽ_1$, R_k , V .

Str. 49 *Dub*. Almanach na rok 1914, str. 14—15 (*A*). Báseň postavená autory Almanachu na rok 1914 do čela tohoto programového manifestačního sborníku jako jeden z dokladů nového simultánního vidění skutečnosti, jako pokus vyslovit novými prostředky, pohledem z několika stran, dynamiku, mnohostrannost a souvislost životního dění. Netradiční obraznost, v níž se konfrontuje přírodní a „civilizační“ oblast (konkrétně přirovnání dubového listu k „vystříhané panence z papíru“), vyvolala pohoršení kritiky nad básníkovou „představivostí až chorobnou“ (srov. B. M. = Bohumil Mathesius, *Život a mýtus*, č. 1—2, březen 1914). Srov. Neumannův polemický článek *Nezmarná pověra* (Lidové noviny 22, č. 89, 31. 3. 1914, knižně *Ať žije život!*, ve Statích a projevech IV na str. 112) na téma českosti a takzvaného „odnárodňování“ umění, v němž mj. podrobuje kritice program nového časopisu *Umělecké besedy* a v němž se rovněž zmiňuje o citované kritice Almanachu. K básni *Dub* lze nepřímou vztáhnout i Neumannova slova z úvahy *Ať žije život!*, uveřejněné krátce před vydáním Almanachu v Lidových novinách (roč. 21, č. 209, 2. 8. 1913, knižně *Ať žije život!*, ve Statích a projevech IV na str. 25).

1—6 v *A* nahrazeny dvojverším:

Vidím strom a sebe a svět,
harmonii a let.

9 lijáků] lijáku A ; 10 ukovaly je a lišejníky] ukovaly je, a lišejníky $NŽ_2$, $NŽ_3$, $NŽ_1$, R_k , A ; 11 kůru vrásčitou,] kůru vrasčitou, R_k ; 17 atlét řecký,] atlét řecký R_k] atlet řecký, A ; 19 život ptáků a hmyzu.] život ptačí a hmyzí. $NŽ_1$, R_k , A ; 20 snědé dřevo jeho, ztratilo už mízu,] dřevo jeho krásné, snědé a ryzí, $NŽ_1$, R_k] dřevo jeho krásné, snědé a ryzí; A ; 25 srdci,] srdci; A ; 28 se měnící] měnící se $NŽ_3$, $NŽ_1$, R_k , V ;

34 jiná.] jiná... V ; 35 vzrůstá,] vzrůstá: V ; 38 žilo a rostlo] žilo, rostlo A ; 39 lupen] lupen, R_k , A ; 48 a přece] a přec NZ_1 , R_k , V ; 53 větry,] větry; A ; 55 hlinou,] hlinou, NZ_2 , NZ_3 ; 57 Och, jak drží] Ach, jak drží NZ_3 ; Och,] Ach, NZ_3 ; jak jej pojí] jak pojí jej NZ_1 , R_k , A ; 58 napomáhajíc] napomáhajíc, R_k , A ; žíznivé!] žíznivé! R_k ; 59 v R_k a V nezačíná nový odstavec; 61 křížující se] křížující se R_k ; širé] širé R_k , A ; 62 symfonii.] symfonii... A ; 63 v jejich] v jeho A .

Str. 51 *Zpěv zimní*. Večery, č. 14 (4. dubna 1914), str. 105 (V), s názvem *Smířlivý zpěv zimní*. Na báseň odpověděl Viktor Dyk verši Nesmiřitelný zpěv jarní (Večery, č. 16, 18. 4. 1914), v níž ironizoval objevitele „nových směrů“ a „papouškování“ cizích jmen (otiskujeme ji na závěr této poznámky). Neumann replikoval fejtonem *Vrabci, strnadi, kosi* v Lidových novinách (srov. S městem za zády, 1969, str. 565 ad.). Jádrem jeho odpovědi byl příznačný dobový spor o to, zda básníci mají „popěvovati jako ptáci“, jinými slovy, zda je umění prostě „dar boží“ nebo zda je řemeslem jako každá jiná lidská činnost, a vyžaduje-li tedy „odbornou znalost a tvárnou poctivost“. Tento názor zastával Neumann v řadě statí; představa umění jako řemesla-métier a umělce jako dělníka se ostatně objevuje i v Neumannových verších, zejména v programové básni *Slohy mých dnů* (srov. dále). Podobně jako ona má i *Zpěv zimní* programový ráz; k tomu přispívá i výčet literárních jmen, do jejichž „příbuzenstva“ se Neumann hlásí. Z nich hlavně k Verhaerenovi, jehož spolu s Whitmanem označuje za otce a iniciátora moderní lyriky, i k Marinettimu a jeho provokujícím futuristickým heslům se Neumann často odvolává ve svých statích propagujících a vykládajících nové tendence v umění. (Srov. zejm. stať *Moderna*, věnovanou monografiím J. Schlafa o Emilu Verhaerenovi a Waltu Whitmanovi, dále *Otevřená okna*, napsanou z podnětu futuristického manifestu Apollinairova, a stať *K nové poezii sociální*, v níž Neumann píše: „Whitmana jsem miloval od první chvíle, kdy jsem jej poznal, Verhaerenovi, kterého jsem první u nás překládal, zůstal jsem věren od svého mládí, a nic mne tu dnes tak netěší jako uznání, jehož dosáhl u nové generace.“ (Všechny uvedené stati časopisecky v Lidových novinách v r. 1913, knižně *Ať žije život!*, v našem vydání ve Statích a projevech IV. Zmíněný překlad je Verhaerenovo drama *Svítání*, *Knihy dobrých autorů*, sv. 4, 1905.) Na souvislosti Nových zpěvů (a někdy i jednotlivých básní) s dílem Verhaerenovým a Whitmanovým i s italsko-francouzským futurismem poukázala i většina kritik.

VIKTOR DYK: NESMIŘITELNÝ ZPĚV JARNÍ

I

Auto, jež fičí, tramvaj, která zvoní,
v regálech listy, folianty novin.

A skříně, utlačené od tiskovin.
A všechny věci stejné jako vloni.

Požitek marně promenádou honí
života tempo rušné, překotné.
Přespříliš vše je gramotné.
A všechny věci otřelé jak vloni.

V kavárně hlava k hlavičce se kloní.
Nalezly právě nový směr?
Po otcích, matkách humbuk synů, dcer.
A všechny věci prolhané jak vloni.

II

Kde jsi, ó člověče, který jsi snobismu ušel?
Kde jsi, ó člověče, s věcmi, jež opravdu silné?
Úsměve, který by nehyzdil, který by slušel:
slyšel bych rád dneska příběhy kratochvilné.

Ne příběh udýchaný a astmatický,
ne kupu nemožných, beztvarych, rozplizlých básní.
Úsměve čekaný, radostný, bolný, leč lidský:
slyšel bych srdce rád, které má ještě tep vlastní.

Kdyby se našel kdes mesiáš, čekaný všude,
snad bys mu naslouchal. A možná pověděl bys mu,
že snob byl, že snob je, snob v světě navěky bude,
a dnes jen náhodou mluví o futurismu.

Mesiáš jistě však změřil by tebe tak němě,
že prostřed věty bys ustál v neklidném strachu.
A on by očima zeptal se: „Bláznivý brachu,
chceš říkat věci, které staré jsou tak jako země?“

III

Příbuzenstvo S. K. Neumanna a jeho knih,
vrabci, strnadi, kosi:
o tichou soustrast prosí
chodec dobré vůle v pražských ulicích.

Vám se to vesele štěbetá, cvrliká a píská.
Ale vy vrabci, strnadi, kosi,
v ulici Letohradské kdosi
ty silné věci vidí příliš zblízka.

Vidí verbíře jako rekruty.
Vidí kokardy a uniformy.
Vidí výjimky a normy.
Vidí celý život zepsutý.

Na jaře obzvláště básníci lámou si hnáty.
Protrhávají se povodní hráze.
Prorokem není nikdo v Praze
a slyším přespříliš elektrické ty dráty.

A také, bohužel, vidím vlastníma očima drát,
kterým se pohybují pimprlata.
Kde srdce hledal jsi, nacpána vata.
Panáčkové, neumíte hrát!

A protože pimprlata hrají jak zmoklé slepice,
neutěšeno nějak v naší české vlasti.
V Letohradské ulici sedím jako v pasti.
Kéž by babka za muškátem pohlížela na nás velice!

Když do číše plné padnou ještě dvě tři kapky,
zprotiví se nám všechna papoušková jména.
A nemá více smyslu pohled zvědavé babky
nežli kniha veršů Verhaerena?

Nebudu lámat si hlavu mezi listy zelenými a květy.
Přiznej se k zločinu, netvore!
Nebudeš skandovat F. T. Marinetti.
A též ne Rabindranáth Tagore.

IV

Vrabci, strnadi a kosi
za rána k povyku ochotní!
Z Letohradské třináct táže se vás kdosi:
Jste také příliš gramotní?

Zda máte z života radost a bolest pravou?
Milujete světlo, nenávidíte šero?
Nebo jen slyšíte dráty nad naší hlavou
a vidíte linek devatero?

Nenaslouchám rád té drátů hudbě,
nenaslouchám rád tomu, co nesou.
Mluvíce do dálky o bídné, nelidské sudbě,
poslové tito se sami tak zbaběle třesou.

A malou naději v jejich zítřky kladu.
Zda lepší zítra budem?
Snad se ty dráty samy chví studem,
oznamující nějakou zradu.

A snad v tom chvění nejistá je žalost.
Snadže i samy cítí,
jak smutno žíti,
když strop je nízký a když vše je malost.

Ale ty dráty jsou zotročené:
mluví, třeba se chvěly,
ježto jim poroučeli,
a svědomitě opakují poručené.

Kdežto vy, druhové, ptáci,
mnohem více o nás víte.
Zda tam vy dohlížíte,
kde obzor před námi se ztrácí?

Vrabec neletí vysoko, skřivan výše.
Co vidí skřivan?
Proč je tak rozezpíván?
Snadže na něho jiný větřík dýše?

Ptactvo vy veselé, družino živá,
vládci té jarní zeleně,
nechci k vám mluvit učeně.
Pták má své hrdlo, a jak umí, zpívá.

A já, v zápasu s dubnovým vichrem, pták bouřlivák,
zavolati chtěl bych do tohoto jara.
Z prvních jarních dešťů stoupá pára.
Prvních jarních bouří blesky vidí zrak.

Nebude to píseň nesmrtelná:
zhyne, jako všechno živé hyne,
uplyne, jak všechno živé plyne.
Bude to však píseň jarně nesmířitelná.

Volám bouřliváky, volám svoji rotu.
Nechme Marinettiho a Rabindranátha.
Nezdobu za humny dělá pantáta.
Do tolika smírných písní hodme disharmonickou notu!

Nechte zpívat dráty! Pojďme bít se, chlapci!
 Slyším-li to dobře, radí nám to v dobách zlých
 společníci S. K. Neumanna a jeho knih,
 strnadi, kosi a vrabci!

3 jde-li NZ_3 , NZ_1 , V] je-li NZ_2 ; 8 jakmile modré záclony jsme odhrnuli] jakmile modré záclony jsme odhrnuli, NZ_3] jakmile odhrnuli jsme modré záclony NZ_1 , V ; jejich kytice,] jich kytice, NZ_3 , NZ_1 , V ; 9 sdílíme NZ_3 , NZ_1 , V] sdílíme, NZ_2 ; stan NZ_3 , NZ_1 , V] stan, NZ_2 ; 10 se odloučíme,] odloučíme se, NZ_1 , V ; 12 jako] jak NZ_3 , NZ_1 , V ; a cesta] či cesta NZ_1 , V ; 13 Nesmíme zapomenouti však] Nesmíme však zapomenouti NZ_3 ; 15 nebo vdol!] či vdol! NZ_3 , NZ_1 , V ; 18 och,] ach, NZ_3 ; 21 pravdy: i pevně] pravdy, neb pevně V ; 22 s Moravou, a Morava ve svazku mizí] s Moravou a Morava ve svazku mizí NZ_3] s Moravou a Morava ve svazek ryzí NZ_1 , V ; 26 tam dole] tam dole, NZ_1 , V ; 27 se všemi,] se všemi NZ_3] se všemi! NZ_1 , V ; 28 Rabindranáth Thákur] Rabindranath Takúr NZ_2 , NZ_3 ,] Rabindranath Tagore NZ_1 , V .

Str. 53 *Zde, v této uličce úzké...* Scéna 1, 2. půlročník, č. 9–10 (27. března 1914), str. 200–202 (S); v obsahu NZ_1 s názvem *Zde, v této uličce*. Karel Čapek v korespondenci o ní píše: „Vy máte schopnost obrazu jako nikdo druhý v Čechách, to jsou úžasné místa, co člověk ve Vás najde, a právě moderní forma tomu dává něco absolutního... Sám si nejsem jasný, v čem to u Vás spočívá; jsou to naprosto nenapodobitelné věci, — myslím třeba na první strofu Skřivánka nebo na to místo, kde ulička je jako vor na posvátné řece atd.“ (Srov. KorDNČ, str. 89, dopis č. 23 z dubna 1914.)

2 kde ploty se rozpadávají,] kde rozpadávají se ploty, NZ_3 , NZ_1 , S ; 8 lne —] lne, S ; 17 myšlenky] myšlénky NZ_1 ; 18 stařenky —] stařenky... S ; 19 zde,] Zde, S ; 20 jako] jak NZ_3 , NZ_1 , S ; 21 měňavým] měnivým S ; nahoru NZ_3 , S] nahorů NZ_2 , NZ_1 ; 26 zde,] Zde, S ; 32 již spí jako nemluvně,] spí již jak nemluvně, NZ_1 , S ; 38 neznámé, vor] neznámé... vor S ; na širé řece,] na širé řece, S ; 39 plyneme, plyneme,] plyneme, plynem, NZ_1 ; 40 kdybys řek:] kdybys řek NZ_1 ; 49 ulička naše,] ulička naše. S ; 50 nikoli, fantóm] Nikoli. Fantóm S ; podobá,] podobá. S ; 51 tajemnou končinou] Tajemnou končinou S ; plaše,] plaše NZ_3 , NZ_1 , S ; 53 kolem je všechno] kol všechny věci jsou NZ_1 , S ; sametu] sametu, NZ_2 , NZ_3 , NZ_1 , S ; 56 si myslí,] myslí si, NZ_3 , NZ_1 , S ; 58 hrají —] hrají... S ; 59 básník jsem — a jak] básník jsem a — jak S ; 60 uspávají, NZ_1 , S] uspávají! — NZ_2 , NZ_3 ; 64 v S *nezačíná nový odstavec*; 66 na špendlíku) —] na špendlíku) — — — S ; 67 v líci] v líci, NZ_3 , NZ_1 , S ; 71 míšencům] milencům S ; 72 mně to jen náleží,] mně jen to náleží, NZ_3] mně jen to patří, NZ_1 , S .

Str. 56 *Ledy v dubnu*. Večery, č. 24 (13. června 1914), str. 185 (V).
 4 nahlíží —] nahlíží, — V; 5 ve zmolinách v dubnu] ve zmolinách,
 v dubnu, V; 8 věsí] věší V; 10 podléšky dětinsky se dívají docela
 blízko] podléšky dětinsky se dívají docela blízko, $N\mathcal{Z}_3$] docela blízko
 podléšky dětinsky dívají se, $N\mathcal{Z}_1$] docela blízko podléšky dětinsky
 dívají se V; 11 a půda se vzdouvá kolem jako mateřský život.]
 a půda se vzdouvá kolem jak mateřský život. $N\mathcal{Z}_3$] a půda kol vzdouvá
 se jak mateřský život. $N\mathcal{Z}_1$, V; 12 z hlubin mrazivě dýchající] z hlubin,
 mrazivě dýchající, V; 13 jako] jak $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, V; svíce] svíce, V.

Str. 57 *Slohy mých dnů*. Lumír 43, č. 3 (26. února 1915), str. 97–99
 (L), kde stejně jako v $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$ a R_k s titulem *Sloky mých dní*; v *BČ*
 s názvem *Sloky mých dnů* (v obsahu *Sloky mých dní*); v L na konci básně
 datace *Červen 1914*. — Srov. pozn. k básni *Žpěv zimní*.

2 jež kadidlem, pačulim zavoní,] jež kadidlem, pačulim zavoní:
 R_k] které kadidlem, pačulim zavoní: L; 3 dílnu.] dílnu! L; 5
 povznesené,] povznešené, $N\mathcal{Z}_3$, *BČ*, $N\mathcal{Z}_1$] povznešené: R_k , L;
 6 prostý, občanský šat.] prostý občanský šat! L; 8 nástroj] nástroje
BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , L; métier,] métier: L; 14 veselou píseň] radostnou
 píseň L; 18 pohledy zvažnějí, šedivé fasády změknu,] pohledy zvažní
 a fasády šedivé změknu, L; 24 uštipující] ukusující L; 26/27 chleby; /
 života] chleby. / Života L; 30 mi] mně L; 37 roztažené,] roztažené
 L; 40 veselé věnce.] vesele věnce. R_k ; 49 z hlubokých doubravin,]
 ze známých doubravin, L; 51 Tož] Tak L; 54 přijdou] přijdou R_k ;
 dni jak oblaka L] dni, jak oblaka $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$, *BČ*, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 56 svět
 širý] svět širý $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; s nimi;] s nimi. L; 57 svět] Svět L; širý]
 širý $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; kolem své rodné,] kol rodné své, *BČ*, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , L;
 63/64 domů; /vážím] domů. / Vážím L; 65 kdes] Kdes L; 67 Myslím,]
 Možná, L; 70 a já] A já L; 75/76 sděláme si, a zde] sděláme si.
 A zde L; 76 šavle!] šavle. L; 78 země,] Země, *BČ*, $N\mathcal{Z}_1$] země má,
 R_k , L; svoji:] svoji⟨,⟩: R_k ; 79 v dílně své pro tě jsem pracoval,]
 v ⟨své⟩ dílně své pro tě jsem pracoval, R_k] v své dílně jsem pro tebe
 pracoval, L; 86 nezakopané hřivny.] nezakopanou hřivnu. L; 87
 přelidské touhy octnou] lidské touhy ocitnou *BČ*, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , L; 88 zá-
 mek si stavíme] zámek stavím si *BČ*] zámek stavíme si $N\mathcal{Z}_1$] zámek
 staví mé sny R_k , L; 92 jež kadidlem, pačulim zavoní,] které kadidlem,
 pačulim zavoní: L; 93 dílna.] dílna! L; 95 masky povznesené,]
 masky povznešené, *BČ*, $N\mathcal{Z}_1$, R_k] masky povznešené: L; 96 šat.]
 šat! L; 98 bludy a nezdary] bludy a ⟨rozmary⟩ nezdary R_k ; 100
 občan.] občan! L.

Str. 60 *Skřivan*. Lidové noviny 22, č. 87 (29. března 1914), str. 1
 (LN). Srov. pozn. k básni *Žde, v této uličce úzké...* Tuto báseň hodnotili
 oba bratři Čapkové jako typickou ukázkou moderní poezie. V dopise
 č. 23 (KorDNČ, str. 89) píše Josef Čapek: „Měl jste v Lidových krásnou
 báseň teď naposled o skřivanu; kamarádi výtvarníci čtou teď docela

z potřeby básně a zajímají se o ně tak jako o malování, a ta se jim velice líbila.“ Ještě v několika dopisech se oba bratři k této básni vracejí. Tak Josef Čapek píše (dopis č. 25, str. 93): „Jako třeba jste měl v nedělních Lidových Skřivana a Den, nejdokonalejší věci, jaké se teď u nás mohou napsat...“ Podobně v následujícím dopise (č. 26, str. 95) Karel Čapek: „...Váš Den, který spolu se Skřivanem pokládám za jednu z nejlepších Vašich básní... Den je neobyčejně šťastná věc, která ukazuje, že nejmodernější věci jsou ty, které nejpresněji a nejjasněji trefí skutečnost...“

6 z melodie tvé horlivosti] z melodie horlivosti *SVB*; 9 tělo mi hoří] tělo hoří mi *NŽ₃, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LN*; 10 abych lehčí] abych, lehčí, *BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LN*; se mohl vznést,] mohl se vznést, *SVB, BDP, BČ, NŽ₁, R_k, LN*; 13 všude se rozptýlilo,] se všude rozptýlilo, *SVB*; 16 jízda!] jízda. *R_k*; za 16 v *LN* ještě sloka:

Mokrá země až k nám nahoru voní.
V břiše se jí to hýbe. Slyšíme to zde.
Březne, bábo porodní, pomáhej něžně!
A nám uхни, skálo, před námi ustup, hvozde!

Str. 61 *Den*. Lidové noviny 22, č. 128 (10. května 1914), str. 1 (*LN*). — Srov. pozn. k básni *Skřivan*.

12 zrakem, a já] zrakem. A já *NŽ₃, BČ, NŽ₁, R_k, LN*.

Str. 62 *Deště v květnu*. Večery, č. 24 (13. června 1914), str. 185—186 (*V*).

3 za večerů a jiter] za večerů i jiter *V*; 11 Zde teď,] My zde, *V*; 12 vypijíme] vypijíme *R_k*] vypijeme *V*; 14 vyjasní oči,] rozjasní oči, *R_k*; 15 ptákům.] ptákem. *BDP*; 17 na bradě se nám zalesknou poslední kapky.] na bradě poslední zalesknou se nám kapky. *NŽ₃, BDP, NŽ₁*] na bradě nám poslední budou se lesknouti kapky. *R_k, V*; 18 vztyčíme trupy své] trupy své vztýčíme *BDP, NŽ₁, R_k, V*.

Str. 63 *Na červenové zemi*. Večery, č. 27 (4. července 1914), str. 209 až 210 (*V*), s názvem *Napaden červenovou zemí*.

3 napadla mne,] napadla mne *V*; 8/9 činí, / celý můj zápol se děje však] činí. / Celý můj zápol však děje se *NŽ₃, NŽ₁, R_k, V*; 11 si lehnouti] lehnouti si *NŽ₁, R_k, V*; 15 chvět.] chvět... *V*; 31 hned nezašeptal] hned (neřekl) nezašeptal *R_k*; „Ano, och ano!“] „ano, och ano!“ *NŽ₂, R_k, NŽ₁, V* „ano, ach ano!“ *NŽ₃*; 33 asi vzdávala] asi v temnu vzdávala *V*; 38 oslepte oči mi] oslepte oči mé *V*; přes okraj,] přes okraj; *V*; 39 ty, zeleni, *NŽ₃, NŽ₁, R_k, V*] ty zeleni, *NŽ₂*; 43 postupující,] tísňící se, *V*; 44 napěchujte se mi] napěchujte si mi *NŽ₃, NŽ₁, R_k*] napěchujte se mi, *V*; až k prasknutí] dokud neprasknou, *V*; pod chřípí.] pod chřípě. *NŽ₃, NŽ₁, R_k, V*; 45 věci; doteky, omamte mne.] věci, doteky, omamte mne! *V*; 50 shrňte se na mne

ještě více!] shrňte se ještě více! *pak* shrňte se na mne ještě více! R_k ; 53 Vezměte,] Vezmete, V ; 59 Liány ostružiní,] Liány ostružinné, V ; 64 Po marném zápasu horký,] Po marném zápasu, horký, NZ_3 , NZ_1 , R_k ; zpocen V] zpocen, NZ_2 , NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 71 hadi se plazí tiše] hadi se tiše plazí NZ_3] hadi tiše se plazí NZ_1 , R_k , V ; 72 stříbříce šaty.] stříbříce mi šaty. R] stříbříce moje šaty. V ; 74/75 hýbám, / vážky] hýbám. / Vážky NZ_3 , NZ_1 , R_k , V ; 77/78 staří, / život] staří. / Život NZ_3 , NZ_1 , R_k] staří. / A vodní hraboši panáčkují očekáváním. / Život V ; 80 v objetí krutém.] v krutém objetí. NZ_3 , NZ_1 , R_k , V ; 81 Ach,] Och, NZ_1 , R_k , V ; smrt!] smrt! — V ; 82 země,] země⟨,⟩. R_k] země. NZ_3 , NZ_1 , V ; 83 mne odcizit tvým nadrům nemohla] Mne odcizit nadrům tvým nemohla NZ_3] Nadrům tvým odcizit mne nemohla NZ_1 , R_k , V ; 84 jsem se k tobě] k tobě jsem se NZ_3 , NZ_1 , R_k , V ; 86 jednou mám] mám jednou R_k , V ; uvězněn býti,] uvězněn býti V ; 88 vylétět komínem] vzletět komínem V ; 89 nad lány kvetoucí rozptýlen] nad lány kvetoucími rozptýlen V ; 92 býti nakonec přece odtržen] býti odtržen přece nakonec *pak* býti nakonec přece odtržen R_k] býti odtržen přece nakonec V ; 97 *ve V nezačíná nový odstavec*; 98 jablko spadlé ze stromu] jablko ze stromu spadlé NZ_3 , NZ_1 , R_k , V ; 103 skutečnou hostinou] skutečně hostinou V ; 109 objímá zde mé žití!] objímá zde mé žití! R_k] objímá mé žití! V .

Str. 67 *Říčka v létě*. Večery, č. 22 (30. května 1914), str. 169—170 (V).

4 políbila] políbila, V ; 8 křížkem] křížem $BČ$, NZ_1 ; 10 se dívá] dívá se $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 20 veselá venkovská dívčina,] veselá, venkovská dívčina, V ; 25 v lukách,] v lukách; V ; 33 tělo tvé] tělo tvé, V ; 34 dlouhé, rozpuštěné vlasy,] dlouhé, rozpuštěné vlasy $BČ$] dlouhé rozpuštěné vlasy V ; 40 jejichž obraz aspoň,] jejichž obraz, *pak* jejichž obraz aspoň, R_k ; 41 polyká,] polýká, R_k ; 44 břehy se podobají] břehy podobají se $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; širé tříde,] širé tříde, $BČ$, NZ_1 , R_k ; 50 všechno ověncily.] všechno věncily. NZ_3] všechno věncí. $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 53 nemohla se protlačit] nemohla protlačiti se NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; davem,] davem $BČ$; 55 rozmar] rozmar, R_k , V ; 57 se přetvařovat,] se přetvařovati, NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R , V ; 60 míč;] míč: $BČ$; 65 upřímnýma] upřímnýma R_k ; 68 jsi ty tichá,] jsi ty to tichá, $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 69 halí tě závojem,] halí tě v závoj, V ; 76 pocel] povel $BČ$; 78 jsi ty krasavice] jsi ty to krasavice $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 80 přijde] přijde R_k ; 83 máš,] máš R_k ; 84 zadíváš,] zadíváš V ; 88 života.] života... V ; 96 i můj] můj NZ_3 ; pokorný, zdálky přicházející obličej,] pokorný zdálky přicházející obličej, $BČ$, NZ_1] bledý, zdálky přicházející obličej, *pak* pokorný, zdálky přicházející obličej, R_k] bledý, zdálky, přicházející obličej, V ; 99 do neznámého pokoje,] v mystický pokoj, V ; 100 dveře.] dveře. $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 101 v tobě: / tučné] v tobě. / Tučné NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; byliny, celující] byliny, trávy, celující V ; 104 vydry, sídlící V] vydry sídlící NZ_2 , NZ_3 , NZ_1 , $BČ$;

105 kteří tě obletují] <j[iž]> kteří tě obletují R_k] obletující tě V ;
 106 pokyvují] pokyvující V ; 107 *ve V chybí*; 108/109 pentle rdestů
 a řas, raky, ryby — / ryby nejvíce,] dlouhé, hnědozelené pentle rdestů
 a řas, / raky, ryby — ryby nejvíce, V ; 110 ve tvých studených prstech,]
 ve tvé studené náruči, V ; 116 jarý králevic jasné vody, posázený ru-
 bíny.] jarý králevic jasné vody, posázený rubíny. NZ_3 , $BČ$, NZ_1]
 <rubín> jarý králevic jasné vody, posázený rubíny. R_k] drahokamy
 posázený králevic jasné vody. V ; 121 veliký, svátý list. $BČ$, R_k] veliký,
 svatý list. NZ_2 , NZ_3 , NZ_1] veliký svatý list. V ; 122 *v NZ_2 není od před-
 cházejícího oddělen mezerou, zřejmě proto, aby se text vešel na stránku.*

Str. 71 *Ráno*. Lidové noviny 22, č. 190 (12. července 1914), str. 1
 (LN).

5 je zalklý] zalklý je $BČ$, NZ_1 , R_k , LN; 7 zřidlý] zřidlý NZ_3 , LN;
 8 hrouží se] krouží se LN; 12 po jejím čele.] přes její čelo. LN;
 13/14 údy, / s pokojným dechem,] údy / s pokojným dechem, LN;
 15 sličná.] sličná. R_k , LN; 22 hvízdají,] hvízdají, LN; 26 ruměncem]
 růměncem NZ_1 , R_k] studem LN; tvář se mi uzarděla,] se tvář mi
 uzarděla. LN; 27 ač slunce ještě v lesích.] Proč nejsem vydra? LN.

Str. 72 *Rybolov*.

3 vidím věci,] vidím věci, *pak* zde vidím věci, R_k ; 5 čnějícím] ční-
 cím NZ_1 , R_k ; 8 animální] animální<m> R_k ; 14 ukolébavka] uko-
 léb<á>avka R_k .

Str. 73 *Touhy*. Lumír 43, č. 1 (24. prosince 1914), str. 1—4 (L),
 kde s datací *Květen 1914* na konci básně. O básni je několikrát zmínka
 v dopisech bratří Čapků Neumannovi (srov. KorDNČ, dopisy č. 39
 a 40 z ledna 1915). Čapci ji četli už v rukopise v létě 1914 za pobytu
 v Bílovicích a na oba silně zapůsobila. Karel Čapek tu podává dokonce
 její podrobnou analýzu, obsahující mj. zajímavou konfrontaci s Thee-
 rovou básní *Mé Čechy*, která vyšla současně.

6 otevřel jsem] rozhodil jsem L ; 7 do ciziny,] do ciziny; L ; 10 v čele
 se strou] v čele, se strou R_k , L ; 12 mlžnými nadějemi,] mlžnými na-
 dějemi L ; 18 v širý svět,] v širý svět, NZ_1 , R_k ; 19 dveře:] dvéře: $BČ$,
 NZ_1 , R_k] dvéře — : L ; 24/25 žluti, / milujeme] žluti. / Milujeme L ;
 27 *v L je zalomen do dvou veršů, z nichž druhý začíná slovem vlhký*; 32 To
 nejkrásnější nemohli] To nejkrásnější však nemohli R_k , L ; 36 škrábají-
 cí!] škrabající! R_k , L ; 40 Lomoze, líhni] Lomoze! Líhni L ; 42 ve vý-
 heň hrouží!] ve výheň <vrhá> hrouží! R_k ; 43 stesk již po malé] stesk
 po malé $BČ$; 45 Zdar, kamaráde!] Zdař, kamaráde! $BČ$; Zdar<!>,
 kamaráde! R_k ; Vzpomínáš na naše mládí?] Vzpomínáš našeho mládí?
pak Vzpomínáš na naše mládí? R_k ; 46 Na okultické žvasty?] Na okul-
 tické žvasty? R_k] Na okultistické žvasty? L ; 49 Kde jsi,] kde jsi, $BČ$;
 zlatokopů?] kovkopů zlata? $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 50 Nikoli, nečteme]
 Nikoli. Nečteme L ; 56 *v R_k a L nezačíná nový odstavec*; 58 byly až ke dnu

již sněny.] byly již ke dnu až sněny. *L*; 59 Ach,] Och, *BČ, NŽ₁, R_k, L*; 63 zde jsme,] jsme zde, *BČ*; hedbávných] hedvábných *NŽ₃, L*; tropech.] Tropech. *L*; 68 dveře] dvěře *BČ, NŽ₁, R_k, L*; 70 v *L* nezačíná nový odstavec; 72 rozkaz.] povel. *L*; 76 zemřít?] zemřít! *L*; 77 Po dlouhé pohodě buď vítána,] Po dlouhé pohodě, buď vítána, *NŽ₂, NŽ₃, BČ, NŽ₁, R_k, V*; 87 Tokio.] Tokio<,>. *R_k*; 89 v klecích] ve klecích *BČ, NŽ₁, R_k, L*; 90 vyvolavač] vyvolávač *BČ, NŽ₁, R_k*; 93 v *L* nezačíná nový odstavec; 98 Sibir] Sibir *R_k*; 100 láhev!] lahev! *BČ, NŽ₁, R_k, L*; 101 vyhlédly pro nás] pro nás vyhlédly *L*; 102 kámen] kamen *R_k*; 110 v *R_k* a *L* nezačíná nový odstavec; 112 v *BČ, NŽ₁, R_k* a *L* začíná nový odstavec; 113 minulost na prach drtíš] na prach minulost drtíš *R_k, L*; 115 hrdla...] hrdla. *L*; 118 och,] ach, *NŽ₃*; 121 krčmy] krámy *L*; 122 výlet, a když] výlet! a když *L*; 125 Ale což] Ale, což *L*; 127 jachta?] jachta! *L*; 129 spisovatelkám se plésti] spisovatelkám plésti se *BČ, NŽ₁, R_k, L*; 137 hebce.] <lehce> hebce. *R_k*] hebce! *L*; 142 zaplavuje.] splavuje. *BČ*; 148 pevnou.] pevnou! *L*; 150 dělníci.] dělníci moji<!>. *R_k*] dělníci moji. *L*; 151 v *L* začíná nový odstavec; 159 lesklých těl. *NŽ₃, BČ, NŽ₁, R_k, L*] leklých těl. *NŽ₃*.

Str. 79 *Když cestu mi vroubila šalvěj*. Lumír 43, č. 7 (25. června 1915), str. 310–312 (*L*), kde na konci básně datace *Květen 1914*.

8 pokud] <d>pokud *R_k*; 14/15 květy / vonějí soucitem,] květy, / vonějí soucitem, *NŽ₃*] květy, / vonící soucitem, *BDP, NŽ₁, R_k, L*; 21 tam k té hrázi] tam, k té hrázi *R_k, L*; dovleku k řece,] dovleku, k řece, *NŽ₃, BDP, NŽ₁, R_k, L*; 22/23 dolů / napospas] dolů, / napospas *L*; 27 kteří jsou se mnou zde jako ta šalvěj.] kteří zde se mnou jsou jak ta šalvěj. *L*; 31 jak stíny] jako stíny *BDP*; 33 protře si oči,] protře<l> si oči, *R_k*; 41 velký žalář,] vlhký žalář, *R_k*; nic] nic, *L*; 43 ostatní] ostatně *L*; 45 mně] mne *L*; 46/47 býti / A bylo-li] býti! / a bylo-li *L*; 52 až vaše sverepost] <že><až> až vaše sverepost *R_k*; zkazila] zkalila *R_k, L*; 56 ukřížován] ukřížován *R_k*; 56/57 směšný jsem býval. / Jako by] směšný jsem býval, / jako by *NŽ₃, BDP, NŽ₁, R_k, L*; 65 v *R_k* dodatečně vepsán; 66 potřel] potřel, *NŽ₃, BDP, NŽ₁, R_k, L*; 67 a do tvých mrtvol] do tvojich mrtvol *NŽ₃, BDP, NŽ₁, R_k, L*; 68 kladu!] kladu. *L*; 70 klasům,] klasům; *L*; 76 rodí se, rodí,] rodí a rodí se, *L*; 77 k sobě a držání od sebe —] k sobě, držání od sebe, *L*; 85 zorníček barvu,] barvu zorníček, *L*; 86 hledící] hledících *L*; 87 vzteky, och, jak] vzteky, ach, jak *NŽ₃*] vzteky, jak *L*; 88 potulní, hladoví psi!] potulní hladoví psi! *L*; 89 všude stále —] všude a stále — *R_k, L*; 90 zde však] leč zde *BDP, NŽ₁, R_k, L*; zdolatelní!] zdolatelní. *L*; 91/92 uškrtit, / na řetěz] uškrtit. / Na řetěz *BDP, NŽ₁, R_k, L*; 92 uvázat, zahnati do boudy] uvázat, spráskat a zahnati do boudy *R_k*] železný možno vás uvázat, *L*; 93 dupnutím nohy na celý den.] v *L* zalomeno do dvou veršů: spráskat a do boudy dupnutím nohy / zahnati na celý den; 94 poslušné] poslušny *L*; 98 přicházejí!] přibývají! *L*; 101 vůli jako] vůli, jak *L*; 106 z nás] z vás *L*; 110 říčky] řeky *L*;

111 takhle... a takhle!] takhle!... a takhle!... L ; 112 hříčka,] hračka, L ; 115 rozdávající] vydávající L ; 116 vonějící jak šalvěj.] vonící jako šalvěj. NZ_3 , BDP , NZ_1 , R_k , L .

Str. 83 Radost.

5 požehnání] požehnání, NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 6 anebo] anebo, R_k ; vztyčena společně] vztyčena společně, NZ_3] vztýčena společně, NZ_1 , R_k ; 13 skáči] skáči<, > R_k ; 20 jinošské krve gejzír,] gejzír jinošské krve, R_k ; 21 se vznese] vznese se NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 22 rozestře NZ_3 , NZ_1] roze-
tře NZ_2 ; 29 v NZ_3 a R_k začíná nový odstavec; 37 pumu] pumu<, > R_k ; 39 sněmovny] sněmovny, NZ_3 , NZ_1 , R_k .

Str. 85 *Křídlovka*. Večery, č. 49 (29. listopadu 1913), str. 401–403 (V). Báseň vyvolala velmi rozporný kritický ohlas. Na jedné straně autoři Neumannovi blízcí (Karel Čapek) jí dávali „lyrickou cenu modernosti za rok 1913“ zejména pro novost ve „způsobu udělání“ (srov. KorDNČ, dopis č. 20, str. 82–83); na druhé straně právě ne-tradiční výstavba obrazů, předjímající asociativní metaforiku pová-
lečnou, činila z *Křídlovky* pro dobového čtenáře (i kritika) „trochu nesnadnou četbu“ nebo dokonce „náročný poetický rébus, důvtipnou šarádu o věci zcela prosté“ (srov. zejm. F. X. Šalda, *Básnická obroda* St. K. Neumanna, Kmen z 9. 5. 1918, knižně *Kritické projevy* 10, 1957).

1 Vlhké, vonné mlhy táhnou z lesů a lad,] Podzim, večer, pozdě je, mlha a chlad, V ; 2 podzimní večer tichý je pěchuje v chlad,] podzimní večer tichý je napěchoval v chlad, *pak* podzimní večer tichý je pěchuje v chlad, R_k] ticho, vlhko, vůně táhnou z lesů a lad, V ; 5 který jde z hospody,] jenž jde z hospody; V ; *mezi 6 a 7 v BDP, NZ_1 , R_k a V vložen verš* břichem k řece a do vody, ; 8 lampy škrtí,] lampy škrtí V ; 9/10 které marně cukají sebou a se vrtí, / namáhající se podati si] a jich světla, která marně se vrtí, / podávající si V ; 11 a 17 Uprostřed] Vprostřed V ; 14 sanice,] <jízda> sanice,] jízda sněhem, V ; 18 schoulily se věci,] schoulilo se všecko, V ; 19 křížovala,] křížovala, R_k ; 20 jako by meluzína zakvílela v peci.] jako by se zjevilo a žehnilo děcko. V ; 23 kolem ohniska,] kolem ohniska; V ; 24 ploty, stromy,] ploty a stromy, V ; všechno,] vše, BDP ; 25 vyplašeno] postrašeno V ; 27 se rozeplula flotila] rozeplula se flotila NZ_3 , BDP , NZ_1 , R_k , V ; v NZ_3 , BDP , R_k a V začíná nový odstavec; 29 vlaštovky,] vlaštovky, NZ_1 , R_k , V ; 32 mucholapky,] mucholapky. NZ_3 , BDP , R_k , V ; 33 vpravo] Vpravo NZ_3 , BDP , NZ_1 , R_k , V ; nahoru] nahoru R_k ; se vrhali ti ptáci] vrhali se ti ptáci, NZ_3 , BDP , NZ_1 , R_k , V ; 34 co to bylo,] co to bylo; V ; 35 skála] skál<y> a R_k] skály V ; 39 Srdce se v nich chvělo, srdce se chvělo všude,] Srdce v nich se chvělo, srdce chvělo se všude, BDP , NZ_1 , R_k , V ; 42 zklamalo,] zklamalo, — V ; 47 podzimní večer, mlhy] podzim, večer, mlha V ; 48 vůně táhnoucí z lesů a lad] vůně, jež táhly z lesů a lad, V ; 52 co by mohlo] co mohlo by V ; 54 než] nežli V ;

57 která však ve své chvíli] která ve své chvíli však V ; 60 v každém se ocitaje tvoru,] v každém se ocitaje tvoru R_k] plíží se v nitro každému tvoru, V ; 61 škrtě dech.] zatajuje dech; V ; 62/64 Praskla hladina, jež tichem byla sepjata, / zbyly kruhy ze skla, z plechu, ze zlata; / po-
něvadž se mlhou opila,] zaúpění stromu, v nějž sekera se vřála, / pískot myšky, kterou kočka lapila, / výskot oukleje, po níž se štika hnala, /
a pak na hladině kruhy ze skla, kruhy z plechu, kruhy ze zlata; V ; 65 nad hlavou klenba křišťálová] nad hlavou klenba křišťálová NZ_1 , R_k] klenba z křišťálu nad hlavou V ; 66 kus po kusu padá dolů] kus po kuse dolů BDP ; 70 rozmach ruky —] rozmach ruky, frivolnost kocovin, / že ta láska není stálá, že sebrala nám voda mlýn — — V ; 71 Pak] Potom V ; 73 sedíce zříme,] sedíme a zříme, V ; 79 na kořeni,] na kořeni; V ; 85 hudbou naduly] hudbou se naduly V ; 87 usmrcuje —] usmrcuje: V ; 88 v R_k a V začíná nový odstavec; 92 se všemi věcmi] s věcmi všemi V ; 93 do níž] do < nichž > níž R_k ; 96 znaveno zmlklo srdce,] srdce unaveno zmlklo, V ; 97/98 Vlhké, vonné mlhy táhnou z lesů a lad, / podzimní večer tichý je pěchuje v chlad,] Podzim, temno, pozdě je, velmi pozdě, mlha a chlad, / ticho, vlhko, vůně táhnou z lesů a lad, V ; 99 v klubko, nahoře,] v klubko napravo, vlevo, nahoře, V ; 100 věci stále úporněji,] pevněji věci, jež spějí, V ; 102 není známo již,] není známo, V ; 105 dějí... NZ_3 , BDP , NZ_1 , R_k , V] děj... NZ_2 .

Str. 89 ZPĚVY Z LOMOZU

Str. 91 Černoch. Lumír 39, č. 6 (17. března 1911), str. 255—256 (L); v NZ_3 za básní datace 1911.

3 bezcharakterního města] bezkarakterního města $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 5 noci] nocí $BČ$, NZ_1 ; 7 směje, někdo] směje. Někdo NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 10 růže vadnoucí] růže, vadnoucí $BČ$; 11 kolombínky] Kolombínky $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 12 se v život rozběhla] v život se rozběhla $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 13 poevropštěný,] poevropštělý, $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 21, 25, 29 Ach,] Och, $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 22/23 džentlmena, / v nějaké atmosféře] džentlmena. / V nějaké atmosféře NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 24 běře] bere L ; 34 po slunci krásnějším,] po krásnějším slunci, R_k , L ; 40 z verandy] na verandě $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 42 jsi mi tak hrozně blízký,] jsi mi hrozně blízký, NZ_3 ; 44 pysky...] pysky ——— L ; 45 kolombínka.] Kolombínka. $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 47 povstal.] se zdvihl. NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; 48 Ach,] Och, NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , L ; John! Veliké hnědé dítě!] John, veliké hnědé dítě. L .

Str. 93 Cirkus. Almanach na rok 1914, str. 64—67 (A). Ve Vodákově kritice Almanachu, zmíněné v našem úvodu k této sbírce, byla báseň uvedena — spolu s verši Karla Čapka a na rozdíl od básní Theerových — jako ukázka nové poezie odpovídající proklamované představě modernosti: je to „cosi opravdu moderně obtěžkaného, jako ženy v posledním měsíci“; to je báseň vzdouvající se jako ty cir-

kusové stany spoustou představ, kterým dychtivé verše nemohou ani stačit.“

3 našminkované:] našminkované; *SVB*; 4 veliké] velké *SVB*; 8 vtrhly,] vtrhly R_k ; 14 pole vytrubující] pole, vytrubující *SVB*; 15/16 signály. / Miluji] signály, / miluji *SVB*; 17 k nám, zaváty] k nám zaváty *BDP*, *BČ*, NZ_1 ; 18 stromů,] stromů NZ_3 , *BDP*, *BČ*, NZ_1 ; 24 svět kočovný, podobný] svět kočovný podobný *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 25 jako pokrývky] pestře jak pokrývky R_k , A ; 28 širého] širého *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 31 slony,] slony R_k , A ; v NZ_3 začíná nový odstavec; 38 nemocné,] nemocno, *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 39 vždyť] neb *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 41 profesionální] profesionelní NZ_3 , *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; lidská,] lidská. NZ_2 , *SVB*; 46 jako] jak *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 48 zvíře] zvíře, R_k , A ; 49 hrdina sám] mladý bůh sám *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k] bůh mladý sám A ; 54 v maštalích, klecích, šatnách, skladištích,] v maštalích, v klecích, v šatnách, v skladištích, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 56 och, koní dvacet,] och, dvacet, *SVB*; 57 v nich] v nich, *SVB*; 61 křiky] křiky, NZ_2 , NZ_3 , *SVB*, *BDP*, *BČ*, R_k , A ; 63 v NZ_3 začíná nový odstavec; 67 v *SVB* zatažen k následujícímu verši 68; 69 po písku] kol písku NZ_3 , *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; kolotoči] kolotoči, NZ_2 , NZ_3 , *SVB*, *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 72 ze stěžňů] ze stožárů R_k , A ; 73 mana] mana, NZ_2 , NZ_3 , *SVB*, *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; 74/75 k ránu: / bouchají] k ránu. / Bouchají A ; 79 praskání] praskání R_k ; v *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A nezačíná nový odstavec; 83 v *SVB* nezačíná nový odstavec; 91 těl,] těl *BČ*; v A vložen mezi 92 a 93 ještě verš siláky zubů, ramen a plic; 100 s trysky,] a trysky, *SVB*; 101 miji] miji *BČ*; jako divý sen] jako sen *SVB*; 102/103 ohňostroj, / o život] ohňostroj / a o život R_k , A ; 106 lucerny do stáje] lucerny, do stáje R_k , A ; 107 ku plavé] ke plavé *BDP*, *BČ*, NZ_1 , R_k , A ; přivinouti] přivinout *SVB*; 111 žhnoucí,] žhoucí, *BČ*.

Str. 97 *Chvála rotačky.*

8 lepší se ti na hladké, lesklé údy.] lepší se na hladké, lesklé tvé údy. R_k ; 10 věrně konáš] věrně, konáš R_k ; 16 nad pomýšlení,] nad pomýšlení, NZ_1 , R_k ; 28 paprskovitě na všechny strany,] paprskovitě, na všechny strany, R_k ; 29 to ty jsi,] to jsi ty, NZ_3 , NZ_1 ; 30 v R_k dodatečně vepsán; 32 přijdu] přijdu NZ_1 , R_k ; 42 žhoucí] žhnoucí R_k ; 44 zaháleče.] zaháleče. R_k ; 53 naslouchá ti] naslouchá ti, NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 55 které mu přinese ráno] které mu ráno pošleš *pak* které mu přinese ráno R_k ; 61 básníka] básník(y)a R_k ; v NZ_2 a NZ_3 začíná nový odstavec; 64 v NZ_3 začíná nový odstavec; 67 příjemce] příjemci NZ_1 , R_k ; 68 ono přece se octne] ono přece octne se NZ_1] přece ono octne se R_k ; 72 širý] širý NZ_1 , R_k ; 73 se soustřeďují] soustřeďují se NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 76 s očima zavazanýma pomalu pouštěti] s očima zavazanýma, pomalu pouštěti NZ_1 , R_k ; 82 pák.] pak. R_k ; 83 dívenka,] dívenko, NZ_3 ; 90 v NZ_2 a NZ_3 začíná nový odstavec; 91 dobytelské] dobytelské R_k .

Str. 100 *Modlitba k mocnostem života*. Večery, č. 26 (21. června 1913), str. 217—218 (V).

5 dobré to jest —] dobré to jest, — R_k , V; 8 mysl bílou, veselou,] $\langle a \rangle$ mysl bílou, veselou, R_k] duše bílé, veselé, V; 9 učit] učití R_k , V; 12 pramene pili —] prameny pili — KV] pramene pili, — R_k , V; 16 vodě i ohni, vzduchu i horstvu] vodě a ohni, vzduchu a horstvu V; 17 kůrů svých — :] kůrů svých — ; KV, V; 19 Zab] zab V; 21 ubijí KV, NZ_1] ubijí NZ_2 , NZ_3 , R_k , V; po úkoji,] po ukoji, R_k , V; 22 mysl] duše V; 27 zapřahají,] zapřáhají, R_k , V; 30 *ve V je nový odstavec oddělen od předcházejícího hvězdičkou*; 31 silnější jsi-li,] silnější jsi-li KV; 34 žárliví andělé,] žárliví andělé; V; 35 do jich nitra] do jejich nitra KV] do duší V; 38 do skonání —] do skonání, — NZ_2 , NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k , V; 41 mysl rudou jako] duše rudé jak V; 43 svět —] svět, — NZ_2 , NZ_3 , KV, NZ_1 ,] svět; — R_k , V; 45 vědců,] vě<št>dců, R_k ; 48 přelidským] předlidským V; 51 věky] léta R_k , V; 52 všecko,] vše, NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k , V; volnosti] ducha V; 53 púst.] púst(!). R_k] púst! V; 56 možno zváti] možno zvat R_k] zvat možno V; 58 proti živému tělu,] proti duchu i tělu, V; 61 *ve V je nový odstavec oddělen od předcházejícího hvězdičkou*; 62 tváří,] tváří NZ_3 ; 68 ty jsme a tu] ty jsme, a tu V; 73 překypující a zdravá jsi] překypující jsi KV; 75 zachovááš] zachováš KV; 76 chabé —] chabé, — NZ_2 , NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k] chabé; — V; 78 studánek, lučin] studánek, lesů, lučin V; 79 ptáků zvonících, zvěře,] ptáků zvonících a zvěře, KV; 82 páví] paví NZ_3 ; 83 pro radost,] pro radost: R_k , V; 87 *v KV nezačíná nový odstavec*; 94 *ve V je nový odstavec oddělen od předcházejícího hvězdičkou*; 98/99 *jsou v KV tištěny v opačném pořadí*; 100 roste krystal] roste i krystal KV; toužící —] toužící, — NZ_2 , NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k] toužící; — V; 105 bozi kdy měli,] bozi měli, KV; se zveš —] se zveš, — NZ_2 , NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k] se zveš; — V; 107 květy] květ KV; 110 sílo myšlenky,] sílo myšlenky, NZ_1 ; 112 dají-li se] dají se NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k , V; 114 vztyčené] vztyčené NZ_3 , KV, NZ_1 , R_k , V; 116 úzkosti potem se roší,] úzkostí potem se roší KV; 119 v kletbu,] v kletbu; V; 120 tak jej v bahno strhnou,] v bahno jej strhnou, KV; 127 *ve V je nový odstavec oddělen od předcházejícího hvězdičkou*; 138 svato —] svato, KV; 141 vy je zabte,] vy, je zabte, KV, NZ_1 , R_k , V; *v NZ_3 slovo bože psáno s velkým začátečním písmenem*.

Str. 105 *Zpěv z nabitých let*. V NZ_3 a v R_k s datací Červen 1914 na konci básně.

2 naslouchajícími,] poslouchajícími, R_k ; 3 stoupající a stoupající] stoupající a stoupající, NZ_2 , NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 8 těhotenství] těhotenství, NZ_2 , NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 10 šílenstva.] šílenstv<i>a. R_k ; 12 opilostí] opilostí, NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 31 *v NZ_3 začíná nový odstavec*; 32 slabí se kotálejí] slabí kutálejí se NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 40 řádu života?] života řádu? NZ_3 , NZ_1 , R_k ; 44 *v NZ_3 , NZ_1 a R_k začíná nový odstavec*; 48 se potácejí] potácejí se NZ_1 , R_k ; 49 tlumené] ztlumené NZ_3 , NZ_1 , R_k ;

52 se vžírající] vžírající se $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; dřevo] dřevo, $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$, R_k ; v $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$ a R_k začíná nový odstavec; 53 hlas náleží pánovi dneška] hlas náleží pánovi dneška, $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$,] hlas pánovi dneška patří, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 56 skřípot] skřípot $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 64 se utahují šrouby a železa] utahují se šrouby a železa, $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 67 kasty se svíjejí] kasty svíjejí se $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 69 se chvějí] chvějí se $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 74 větroví R_k] větroví $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$; 82 však] leč $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 92 v $N\mathcal{Z}_3$ začíná nový odstavec; 95 mě,] ⟨mne⟩ mě, R_k ; 97 neúnavný] neunavný R_k ; 103 přijdete] přijdete R_k ; 112 širým] širým $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 114 člověk tu kráčí] člověk kráčí tu $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k .

Str. 109 *Budoucí lidé.*

5 s nimi] s nimi, $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 14 vyprahlé dny] vyprahlé drny $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; na dešť] na dešť, $N\mathcal{Z}_2$, $N\mathcal{Z}_3$, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 16 upřímnost] upřímnost $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 19 jich poměr k přírodě,] jich k přírodě poměr pak jich poměr k přírodě, R_k ; 38 potokem smíchu] potokem smíchem $N\mathcal{Z}_3$] potoku smíchem $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 40 upřímně] upřímně $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 45 spekulanti, žraloci,] spekulanti, sufražetky, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 55 pověra,] víra, $N\mathcal{Z}_1$, R_k .

Str. 111 *Podaná ruka.* Lidové noviny 22, č. 94 (5. dubna 1914), str. 1 (LN).

11 železný] veliký LN; 14 vedle tebe,] vedle tebe LN; 20 pravého tvoří boha.] pomáhá tvořiti boha. LN.

Str. 112 *Stavba vodovodu.* Večery, č. 30 (19. července 1913), str. 249–252 (V). Týž motiv se objevuje v básnickově fejetonu *Červený kohoutek zazpíval* (srov. S městem za zády, 1969, str. 82–83).

6 rozsevač $N\mathcal{Z}_3$, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R] rozsevač $N\mathcal{Z}_2$; 9 se rozehřměla] rozehřměla se $N\mathcal{Z}_3$, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; 11 Ach,] Och, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; přemoženým!] přemožený⟨ch⟩m! R_k ; 13 luka, lesní stráně a žleby,] na luka, na lesní stráně a v žleby, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; 14 vášnivě zatřepotal se.] ⟨zatřepotal⟩ vášnivě zatřepotal se. R_k ; 17 se udiveně chvěla.] udiveně se chvěla. BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; 18 Ach,] Och, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; 21 v zdrásanou, rozrytou půdu.] v zdrásanou rozrytou půdu. BČ; tiché kdys, lahodné] tiché kdys lahodné BDP; 24/25 by do dědin zbojnicky vtrhli, / kde vůně dýchají,] by do dědin zbojnicky vtrhli / a z dědin rozlili se po kraji, / kde vůně dýchají, R_k , V, R; 27 Osmahlí,] Osmáhlí, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; 30 znásilňující,] znásilňující R_k ; 31 plodné,] plodné V, R; 32 rodné] rodné, $N\mathcal{Z}_3$, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 33 se vrhli] vrhli se $N\mathcal{Z}_3$, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; do bitvy] v bitvy V, R; 39 s nimi,] s nimi $N\mathcal{Z}_3$, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k ; 46 tepaly,] tepaly V, R; 48 Sekyry] Sekery R_k , R; pily] pily BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$; skřípěly,] skřípěly V, R; 49 na patách lesů,] okraje lesů, V, R; 54 zaneseny,] zanešeny, BDP, BČ, $N\mathcal{Z}_1$, R_k , V, R; 62 balvan se stavěl] balvan stavěl se V, R; 63 v klín

řece] v klín řeky V, R ; 64 padalo, přšelo,] přšelo, padalo, V, R ; 65 úrodou,] úrodou V ; 66 nedbajíc květů,] nedbajíc květů NZ_2 ; ni trav se koupajících v rose,] ni trav se koupajících v rose NZ_2] ni trav koupajících se v rose, $BDP, BČ, NZ_1$] a trav koupajících se v rose, *pak* ni trav koupajících se v rose, R_k] a trav koupajících se v rose, V, R ; 68/69 a stromům, / podobno hromům,] a stromům / podobno hromům V, R ; 76 nesl, kryl] nesl a kryl V, R ; 79/80 a mrtvé věci odpravit živé pomáhaly / a pronikly] a mrtví živé odpravit pomáhali / a pronikli $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 82 řízená] řízena R_k, V, R ; 84 se připravovala] připravovala se $NZ_3, BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 89 se vinul] vinul se $NZ_3, BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 90 nahoru] nahoru, NZ_2] nahorů, $BČ, NZ_1, R_k, R$; dolů] dolů, $NZ_3, BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; přes kopec,] přes kopce, $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 91 na nádražích] v nádražích $NZ_3, BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 93 měšce,] měšce R ; 94 se rozlézaly] rozlézaly se $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 103/104 byl zaklet, / had] byl zaklet. / Had V, R ; 106 byl zaklet. —] byl zaklet... V, R ; 108 krásná, sprostá,] krásná, <spřst> sprostá, R ; 111 nadávky říhající,] nadávky <říhající> říhající, R ; 112 do set a tisíců všeho čítajíc] čítajíc všeho *pak* do set a tisíců všeho čítajíc R_k] čítajíc všeho do tisíce V, R ; 115 v R_k, V a R začíná nový odstavec; 117 však,] však: V ; 122 spojenou] spojenou, V ; 121 rozséváčem] rozseváčem R ; 123 kraj celý] kraj celý hned V, R ; se vrhl] vrhl se $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 125 vteřiny... kývly] bohové... kývli $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 126 ve V chybí; 127 se dali] dali se $NZ_3, BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 128 se odplížily] odplížily se $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 130 řídly] řídly NZ_3, V, R ; 139 půdy] země V, R ; 140 Však] Leč $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; širé] širé R_k, R ; 142 se rozpínaly] rozpínaly se $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 152 se zvěří se vracející se vrátil] se zvěří vracející se vrátil se $NZ_3, BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 153 se všude děl,] všude se děl, $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 155 hráze, cesty] hráze a cesty V, R ; 158 se vracel drobný živočich] drobný živočich se vracel NZ_3] drobný živočich vracel se $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 161 se vrhla] vrhla se $BDP, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 163 Od lučin znova osetých] Od znova osetých luk $BDP, BČ, NZ_1, R_k$] Od znovu osetých luk V, R ; 164 nahoru] nahorů $NZ_2, BČ, NZ_1, R_k, V, R$; 165 ve V nezačíná nový odstavec; 166 zápasu] zápase BDP ; 167 a prostě vypravují dosud — :] a — prostě vyprávějí dosud, V, R ; 171 jeho útroby] jeho že útroby R_k, V, R .

Str. 113 *Jarní neděle*. Večery, č. 19 (9. května 1914), str. 145—146 (V), s názvem *Jarní neděle v restauraci* a s věnováním *Připsáno*; v NZ_1 v obsahu pod názvem *Jarní neděle v letní restauraci*. Báseň je polemikou s verši Otakara Theera V neděli v restauraci (Lumír 42, č. 6, 24. 4. 1914, knižně Všemmu navzdory), která dokládá rychle postupující vzdalování Theera od civilistické poezie a jejích demokratických tendencí i jeho návrat k aristokratickému krédu osamělosti a výlučnosti.

Kulaté stolky z bílého mramoru
obsazují se, ožívují se.
Dvěře ani nezapadají, tak sem proudí nedělní dav,
nastrojený, vyžehlený, vykartáčovaný,
s tvářemi lehce zardělými krátkou procházkou v lednovém mrazu.
Je to neustálý řinkot příborů, rozestírání ubrousků,
šoumavý zvuk sterých nohou, holí, židlí, klobouků, plášťů.
Nad talíři, z nichž se kouří, nad sklenicemi, žlutě jež svítí,
nad hlavami, k jídlu skloněnými,
kormidlují sklepníci; naklánějí se, uklánějí se.

Všichni teď jedí, muži i ženy. Jsou jediným párem čelistí,
dobře zasazeným, s hladovými zuby.
Jaký to pro ně svět, ten kus masa na míse!
Jaké štěstí dát se jazyku, chřtánu, žaludku!
Teď zažehují doutníky a cigarety,
dým krouží, dým klouže, dým bloudí. Všem je dobře,
všechny tváře jsou brunátné, všechny oči rozníceny.

Ach, voní to ložnicí,
teplým koutkem u kamen nebo na podušce,
bezpečnými polibky za dveřmi důstojně zavřenými
manželských bytů.
Ach, počestné ni mnoho, ni příliš zřídka,
zhnusení, uspané zvykem, nenávisť, ochočená chtíčem,
zlaté středoceští pěšinek důsledně vyšlapávaných,
hygiena.

Můj stole, můj samotářský pokoji
vysoko nad městem!
Vyhliďko z okna: nahé, hrubé, tmavé stromy,
tak černé na bílém sněhu!
Ni hlásku, ni zvuku. Jen od času čas
zvony modliteb a zvonky smrti.
Tak docela jiné je to zde, tak přísné a stinné,
bez ženství skríváního smíchu.
Jen Vášen,
s nebeskýma očima,
s ručkama tak drobnýma, že nechápeš, jak dovedly upříst osud,
jen Vášen,
jež je stálým loučením, neustálým dáváním si sbohem,
exaltací života, vrátkého nad strží smrti,
jen Vášen
zvichří mé ticho od času čas a prchá, nezanechávajíc
než stesk a něco své vůně.

Zde probouzím se do předjitřní tmy.
 Kolem dokola ni jediného okna ozářeného.
 Nad lesnatým chlumem — tak nízko — skoro u samých větví,
 hřeje se, válí se měsíc v huňatém rouně mračen.
 Z druhého břehu pár nevyspalých svítlen civí a mhourá.
 Zde probouzím se do předjitřní tmy,
 smysly, snem ještě zjemnělými, naslouchám řece nitra
 a přelévám ji v svou mužnou, zahořklou a drsnou strofu.

Čím jste mi vy, spokojení lidé?
 Čím je mi vaše teplé lidství, vaše bezpečné lůžko, vaše ukojená pleť,
 váš zažívající chtíč?

Věřím, byť jeden proti tisícům,
 věřím, navzdory desetitisícům,
 že můj život je lepší než váš.
 A rty, steskem sevřenými, si šeptám:
 kéž nejsem jako ti druzí!

1 Pod kaštany] Pod kaštany, V ; 2 hrachy] hráchy V ; 3 dopadnouti, poskakující R_k] dopadnouti, poskakující NZ_2 , NZ_3 , $BČ$, NZ_1] propadnouti, poskakující V ; 4 věcmi,] věcmi; V ; 5 pod kaštany,] pod kaštany R_k ; 12 v NZ_2 , NZ_3 , $BČ$ a NZ_1 není nový odstavec oddělen od předcházejícího mezerou; 14 látky, zelené,] látky zelené, R_k ; v R_k a V je zalomen do dvou řádků, z nichž druhý začíná slovy tenké látky; 16 proplétají se,] propletají se, NZ_1 , R_k ; stříkají] stříkají — V ; 21 jež si vesele vyšly] jež vesele vyšly si $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 22 jak] jako R_k , V ; 29 v NZ_3 začíná nový odstavec; 30 ulétají,] ulétají V ; 34 porculánovými] porcelánovými R_k ; 37 klece,] klece R_k , V ; 38 jest] je R_k , V ; 39 se sesula] sesula se NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; a plece,] i plece, V ; 40 vnikla nám až v nitro.] vnikla <až> nám až v nitro. R_k] vnikla až v naše nitro, V ; 42 druhých,] druhých; V ; 44 houpají se, veslují] nerytmicky veslují pak houpají se, veslují R_k] nerytmicky veslují V ; 45 křížují,] křížují, R_k , V ; 49 se slévají] slévají se NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 50 proudění zvláštní si razí cestu] proudění zvláštní razí si cestu $BČ$, NZ_1 ,] zvláštní proud razí si cestu R_k] zvláštní proud cestu si razí V ; 53 vody —] vody... V ; 54 tanec, tanec] Tanec, tanec V ; 59 v prolamované halence hopkují zahradou] v prolamované blůzce, která hopkuje zahradou, R_k , V ; 67 zahradě veliké] zahradě, veliké $BČ$; 70 Nechci nic dneska dobývati,] Nechci ničeho dobývati dnes, $BČ$, NZ_1] Nechci ničeho dobývat dnes, R_k] Nechci ničeho dobývat dnes, V ; 72 mizejícími] miz<í>ejícími R_k] ztrácejícími se V ; 75 odpočinouti si chci] odpočinouti chci si NZ_3 , $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 80 vína, limonády!] vína a limonády! V ; 82 čelisti se již nemohou dočkati] čelisti nemohou se již dočkati $BČ$, NZ_1 , R_k , V ; 83 laskominy má a hrdlo] laskominy má, a hrdlo V ; 84 Číšníku!] Číšníku<, >! R_k ; 85 v NZ_3 nezačíná nový odstavec; 86 v NZ_3 začíná nový odstavec.

Str. 121 *Jdou hodiny*. Lidové noviny 22, č. 101 (12. dubna 1914), str. 1 (LN), s názvem *Jdou hodiny*...

4 za obzor odcházejíce.] v propastech obzoru mizíce. LN; 8 v stádu se pasou] ve stádu pasou se NZ₁, LN; 12 zdvihají.] zdvíhají. NZ₃, LN; 15 kolem nich] kol nich NZ₁, LN; 16 v NZ₃ a LN začíná nová strofa; 19 pevnými čísly se zdají.] se pevnými čísly zdají. LN; 20 vezmou se za ruce] za ruce vezmou se LN; 23 v LN začíná nová strofa; 24 v LN nezačíná nová strofa.

Str. 123 ZPĚVY POVÁLEČNÉ

Tento oddíl byl jako celek — s devíti nekonfiskovanými básněmi z Rudých zpěvů — knižně otištěn poprvé ve druhém vydání Nových zpěvů (1936), které je také výchozím textem.

Str. 125 *Den lásky*. Reflektor 1, č. 8 (15. dubna 1925), str. 2.

Str. 126 *Jménem dělníků*. Reflektor 1, č. 19 (1. října 1925), str. 2—3 (Rf), s titulem *Zpěv o revoluci* a s dedikací *J. S. Macharovi, který se vrátil k rebelii, ale nemůže se vymaniti z maloměstské ideologie*.

7 slohy] sloky Rf; 8 slohy] sloky Rk; 19 etnologů] etnografů Rf; 24 slohy] sloky Rf; 59 umírá vlastníků vlast,] umírá vlast, Rf; v Rf nezačíná nový odstavec, patrně proto, aby se text vešel na stránku; 69 tleskají vítězným praporům.] tleskají praporům. Rf.

Str. 129 *Zpěv z dvacátých let*. Reflektor 1, č. 2 (15. ledna 1925), str. 13 (Rf), kde s názvem, právě tak jako ve Sb, *Náš zpěv*.

9 znovu] znova Rf; 17 rudého Rf,] rudého, NZ₂; 22 tyčí se] tyčí se, Sb, Rf; 25 ve Sb nezačíná nová strofa; 31 v Rf začíná nová strofa. V NZ₂ místo spojovníků všude pomlky.

Str. 131 *O lásce a nenávisti*. Reflektor 1, č. 4 (15. února 1925), str. 10 (Rf).

5 hovniválů] hovniválů Rf; 11 Však] Leč Rf; ach láska] ach, láska Rf; 19 krásky,] krásky Rf; 22 mají,] mají NZ₂, Rf; 24 druha navzájem] druha, navzájem Rf; 49 my, proletariát,] my proletariát, Rf.

Str. 133 *Leden 1924*. Proletkult 2, sv. 3, č. 39 (16. ledna 1924), str. 609—610 (P), s názvem *Jiří Wolker zemřel* a s podpisem -n. Báseň i nekrolog *Za Jiřím Wolkrem*, otištěný v témže čísle časopisu (knižně Stati a projevy VI), věnoval Neumann památce básníka, který zemřel 3. ledna 1924. Wolker patřil k nejbližším spolupracovníkům Neumannových časopisů, zejm. Kmene a Června, a Neumann jej považoval za jednu z největších nadějí české proletářské literatury; i později vystoupil na jeho obranu v diskusích o tzv. Wolkrově kultu (srov. *O mrtvém a živých*, Rozhledy po literatuře a umění, č. 5 z 1. 4. 1934,

knižně *Stati a projevy VII*) a po válce uspořádal a vydal výbor z jeho díla (*Volker pracujícím*, 1946).

11 však] leč *P*; za 20 vložena v *P* ještě sloka:

Zas přijde jaro, boj a nová píseň,
až zima ztratí mléko, dech a chrup:
leč žel, žel, žel,
co život chtěl,
chudší o nejkrásnější bude píseň,
smrt královský si opatřila lup.

22/23 nevěsta... / Třetího] nevěsta; třetího *P*; 34 rubíny] rubíny, *P*;
35 ze zdroje jdou] jdou ze zdroje *P*; 36 však] leč *P*; Budte *P*] budte
NŽ₂; 51 pak v dál však] leč v dál pak *P*.

Str. 135 *Polemika*. Reflektor 1, č. 13 (1. července 1925), str. 10(*Rf*).

14 kladiva] kladiva, *Rf*; 18 péra] pera *Rf*; 20 však péra] leč pera
Rf; 23 péra] pera *Rf*; 28/29 buržoazie. / Bohéma] buržoazie, / bo-
héma *Rf*; 42 jste nestáhli] nestáhli jste *Rf*; 43 Z hřidelů,] Z hřidelí,
Rf; 49 a 50 péra!] pera! *Rf*; 61 ohlíží dozadu,] ohlíží napravo, *Rf*;
v *Rf* začíná nový odstavec.

Str. 238 *Domácí zpěv didaktický*. Rudé právo 5, č. 217 (14. září 1924),
Dělnická besídka, str. 1 (*RP*).

40 Však se také dovíš] Leč snad též se dovíš *RP*; 42 od zimy že] že
od zimy *RP*; 46 vezmeš pravou,] vezmeš ryzí, *RP*; 47 pověr smečku
lidožravou] koturny a brejle cizí *RP*; 48 vyhodíš,] zahodíš, *RP*.

Str. 140 *Jarní jízda jitřní*. Rudé právo 5, č. 123 (25. května 1924),
Dělnická besídka, str. 1 (*RP*).

4 jančí,] jančí *RP*; 5 ústek] ústek, *RP*; 20 polykáme] polýkáme
RP; chmuru,] chmůru, *RP*; 21 polykáme.] polýkáme. *RP*; 25 kyč.]
kyč. *RP*; 33 chce pracující] chce tě pracující *RP*; 61 ó pějte] ó, pějte
RP; za 64 následuje celá řádka pomlk.

Str. 143 1914—1918

Tato sbírka vyšla za života autora ve dvojí podobě. Poprvé ji
autor vydal v prosinci 1918 pod titulem *Třicet zpěvů z rozvratu* nákla-
dem Františka Borového a tiskem Grafie v Praze jako 8. knihu edice
Zlatokvět. Obsahovala tyto básně: *Proměna, Okamžik, Pozdrav, V bouř-
livé noci, In memoriam Ervína Taussiga, Zpěv nad mapou, Hostem v Praze,
Vzpouř, V szegedské kantýně, Píseň z 1915, Noc v Kiškundorožmě, M. kir.
állami szemkórház I-V, Těžký úděl, Léto v Elbasanu, Kukuřičné chleby, Zimní
večer v Elbasanu, Zlá noc, Bragožda, Gostivar, Drugovo, Ochrida, Chvála světla*

*a vzduchu, Letní krajina, Když kulky hvízdají, Stará Pazova, Nemocniční po-
stel, Elektrickou tramvají, Podzimní procházka, Zpěv věřícího, Ticho domova.*
V této své první podobě představuje sbírka podle poznámky v tiráži
„jakýsi výbor z autorovy poezie let válečných, jež není dosud uzavře-
na“, jež však byla v té době již z větší části časopisecky zveřejněna. Po-
dle původního podtitulu jedné z básní, otištěné 31. 1. 1918 v Lumíru
(srov. pozn. k básni *Léto v Elbasanu*), lze soudit, že se kniha měla pů-
vodně jmenovat *Život za rozvratu*. V druhém, definitivním vydání sbír-
ky, vydaném pod názvem *1914—1918* jako 6. svazek Neumannových
Spisů roku 1927 rovněž u Františka Borového, rozšířil autor původ-
ní počet básní na šedesát tři. Vedle veršů, které časopisecky otiskl
ještě za války a které do původní sbírky nepojal, a vedle několika bás-
ní publikovaných v prvních poválečných měsících, zařadil sem Neu-
mann ještě předválečnou báseň *Vetřelcem* (časopisecky v Lidových
novinách 22, č. 142 z 24. 5. 1914), původně pojatou do sbírky Hor-
ký van a jiné básně (1918), a báseň *Pozdrav Tomáši G. Masarykovi*,
původně publikovanou samostatně v podobě čtyřstránkového letáku
rovněž u Františka Borového (1918).

V této své definitivní podobě představuje sbírka téměř úplný soubor
Neumannovy tvorby z válečných let 1914—1918, jak ji časopisecky
publikoval převážně v Ranních Lidových novinách a v Lumíru, dále
v Šibeničkách a Červnu a ojedinele též v Národních listech, Národě
a v Českém slově. (Předchozí časopisecký otisk chybí pouze u šesti
básní, z nichž tři — *Proměnu, Okamžik, Vzpouru* — zařadil autor už do
prvního vydání sbírky, druhé tři — *Jiný okamžik, Zamčená ústa, In
memoriam L. P.* — až do vydání rozšířeného.) Nejstarší časopisecký
otisk je z 24. 12. 1914 (báseň *In memoriam*, datovaná říjnem 1914,
knižně s názvem *In memoriam Ervína Taussiga*), poslední až z 25. 12.
1919 (*Makedonští slaviči*, dat. 1917); skutečně nejstarší básní sbírky je
však zřejmě úvodní báseň *Proměna*, která je v obou knižních vydáních
datována červencem 1914 a je bezprostřední reakcí na vypuknutí
války, stejně tak jako časově poslední jsou zřejmě tři básně závěrečné,
psané už po 28. říjnu 1918. Pro určení doby vzniku je tentokrát datum
časopisecké publikace bezpodstatné: hlavním vodítkem je jednak
vlastní datace autorova, uvedená u řady časopiseckých otisků, jednak
konfrontace sbírky se vzpomínkovými prózami, v nichž básník po-
drobně zachytil své válečné osudy. Z tohoto srovnání je patrné, že
autor komponoval sbírku (v obou případech) chronologicky, takže
dostává podobu intimního válečného deníku a je vlastně básnickým
pandánem trojice jeho válečných próz *Válčení civilistovo, Elbasan
a Bragožda*.

Vypuknutí války zastihlo Neumanna v Bílovicích nad Svitavou
uprostřed jeho snad nejplodnějšího životního období, nad téměř do-
končenými Novými zpěvy a rozepsanými úvahami o moderním umění,
nad mnohými tvůrčími a publikačními plány, k jejichž realizaci už
nedošlo. Válka brzo zasáhla bezprostředně do Neumannova života,

nejprve novými existenčními starostmi (publikační možnosti jsou stále více omezovány) a starostmi o další zabezpečení rodiny; z toho důvodu také uzavírá 28. března 1915 sňatek s dosavadní družkou Boženou Hodačovou, aby rodině zajistil aspoň minimální podporu pro případ odvodu. Brzy nato 27. dubna 1915 byl Neumann skutečně odveden; 15. května narukoval do pohořeleckých kasáren v Praze a po pěti dnech byl poslán na výcvik do maďarského Szegedu. V Szegedu a blízké vesnici Kiškundorozmě strávil téměř tři čtvrtě roku (z toho větší část s rodinou), než byl jako sanitní voják zařazen do pochodové setniny, odvelené 26. února 1916 na balkánskou frontu. Po několika-měsíčním přesunu přes Bosnu a Černou Horu dostává se v červnu 1916 se svou jednotkou do Albánie; zde je přidělen do garnizónního lazaretu v městečku Elbasan ve střední Albánii. V březnu 1917 je jeho setnina přemístěna blíže k frontě, do horské vesničky Bragožda, ležící v blízkosti Ochridského jezera na albánsko-makedonské hranici. V září 1917, po francouzské ofenzívě na makedonské frontě, se s označením malarika dostává do sanitního transportu a s ním do zázemí, do barákové nemocnice ve Staré Pazové, severozápadně od Bělehradu. Po dalším měsíci se přes Budapešť a Vídeň stěhuje do vojenské nemocnice v Neubergu an der Mürz ve Štýrsku a konečně, na samém konci roku 1917, přes vinohradskou vojenskou nemocnici domů.

Lze si představit, jak asi prožíval válku někdejší anarchista a volno-myšlenkář, bytostný antimilitarista a „civilista“, navlečený do vojenského mundúru a sešňerovaný vojenským drilem. Uprostřed vnucené existence, zcela mu cizí, drží se usilovně několika opěrných bodů, jež mu umožňují přežít: lásky k životu a k přírodě, jež si i tady, za nejhorších podmínek, nachází pozoruhodné objekty pro vnímavé smysly; lásky k domovu a ke svým blízkým, jež je vzdáleností vystupňována k nebývalé citové vroucnosti; sociálního optimismu, dohlédajícího přes krvavou přítomnost k budoucnosti, k jejímu osvobozovacímu dílu národnímu, sociálnímu i kulturnímu. O těchto věcech především — o vnitřním světě básníkově, o jeho zápasu o rovnováhu, o „kořisti smyslů“, kterou vytěžil ze své válečné zkušenosti v cizí drsné krajině — vypovídá válečná sbírka Neumannova, v níž se znovu po periodě civilizační dostává ke slovu intimní citová poezie a impresionisticky zabarvená přírodní lyrika. Jen v několika úvodních básních (*Proměna, Okamžik, Srdce, Pozdrav, V bouřlivé noci, In memoriam Ervína Taussiga* a zejména *Žpěv nad mapou*), psaných ještě před odchodem na frontu, doznívá široký volný rytmus a monumentální patos civilizační poezie, její neobvyklá obraznost i její způsob panoramatického obzírání rušných a překotných dějů, zaplňujících „theatrum mundi“; a znovu ožívá na konci knihy v několika rapsodiích zrozených z patosu víry a ze slavnostní chvíle osvobození.

Tuto novou básnickou proměnu Neumannovu, jež představuje do jisté míry návrat k senzualistické přírodní lyrice Knihy lesů, vod

a strání, komentuje většina dobové kritiky příznivě*, i když často s notnou dávkou jednostrannosti a někdy i dezinterpretace. Tak zejména mluvčí poválečného kultu srdce a františkánské pokory vidí v Neumannově sbírce jeden z prvních projevů této poválečné vlny. „K této nadosobní, obětavé lásce,“ píše např. M. Rutte, „jež dovedla milovati život, i když se rodil z její vlastní smrti, došel na své křížové cestě i St. K. Neumann, jako došli k ní vojáci Barbussovi a Duhamelovi a jako dotrpěli se k ní ve vězení, v zákopech i v zázemí naši básníci.“ F. Götz v souhrnné stati O nejmladší české poezii, jež časově spadá už do období polemik o charakter poválečné tvorby, vidí ve sbírce dokonce revizi a přímo popření civilizační poezie: „I poezie civilizační... je si vědoma rozvratu celé kultury, jež ztratila smysl a hodnotu.“ Neumannovi se až ve válce „objevil tento rub civilizace. Uviděl v ní nepřítele. Jeho Třicet zpěvů z rozvratu je neseno bouří odporu ke zvrhlé civilizaci, ovládané zvrhlým člověkem, a vyrůstá v obranu člověka — čistého syna země. Zde začíná překonání civilizační poezie. Těžiště tvůrčího zájmu posouvá se do srdce lidského.“ Na rozdíl od předchozích kritiků Arne Novák nevtěsnává Neumannovu válečnou poezii násilně do rámce vlastní programové koncepce; zato je pro něj prakticky jen dalším potvrzením jeho dřívějších soudů o Neumannově básnickém typu, jehož verše jsou většinou jen „tlumy požitků seskupené s bezděčnou neb úmyslnou disymetrií, namnoze pouhá surovina impresionistická dožadující se dotvoření a kompozice“ a postrádající „jednotící princip myšlenkový neb citový“. Přes tento základní odsudek „Neumannovy estetiky“ dochází však k pozitivnímu ocenění sbírky zejména ve srovnání s Horkým vanem, neboť v ní byl potlačen „Neumannův mocný sklon rétorický ve prospěch ryzího živlu smyslového do té míry, že tento válečný deník... náleží k nejpravdivějším a nejprostším Neumannovým knihám vůbec“. Oceňuje především místa, v nichž Neumann rozvíjí „nesmírnou intenzitu smyslovou a svěruje se bez výhrady netoliko svému vzácně bystrému zraku školenému výtvarně, ale i tělovému pocitu, drážděnému krutými a nadobro nezvyklými skutečnostmi“. „Postřehy samy... jsou namnoze tak původní a smělé, že čtenář prochází horečnou galerií smyslových dobrodružství jako ve snu neb v pohádce.“ Z „několika čísel lidsky úchvatných“ vysoko vyzdvihuje „hlubokou a zářivou skladbu Kukuřičné chleby, v níž socialistická myšlenka Neumannova, pojatá zcela monumentálně, se vtělila v tělo klasické“.

Podrobnější rozbor, podložený namnoze pokusy o charakteristiku dosavadního vývoje i básnického typu Neumannova, provázají zejména rozšířené vydání Neumannovy sbírky válečné poezie z roku

* Srov. Miroslav Rutte: Zpěvy z rozvratu, Cesta 1, sv. 2, č. 38, str. 1052—4, 1919; A. N. (= Arne Novák) v Lumíru 47, č. 5, str. 232—4, 28. 5. 1919; Jarmil Krecar v Moderní revui 25, sv. 34, str. 209—11, 8. 2. 1919; Bohumil Polan v Nových Čechách, 1. 4. 1919; Antonín Veselý v Českém slovu 11, 23. 3. 1919; František Götz: O nejmladší české poezii, Moravskoslezská revue 15, č. 7—10, str. 89—94, 1922.

1927*. Z nich se zejména obšírné referáty Josefa Knapa a Pavla Fraenkla v podstatě shodují s Novákem v zásadním hodnocení Neumannovy básnické osobnosti a tvůrčí metody, oscilující mezi barbarsky svěží smyslovostí a suchou rétorikou, vždy však vzdálené jak „spirituelnější“ poloze, tak formové kázni. Nicméně oba kritikové i při jednostranném označení Neumanna nálepkou senzualismu (která má zejména u Knapa značně negativní příděch) konstatují u Neumannovy válečné poezie nový rys — „citové zniternění Neumannova zážitkového světa“, s nímž proniká do jeho poezie i „nový rys slohový“, zejména melodičnost. Neumann, uzavírá Fraenkl, viděl „válku jako zdravý primitiv a získal v ní mnohé jako básník i člověk. Oprostil se od násilností a zvroucněl; prožil dočasné zniternění, jemuž nemohl uvěřiti dokonale; dorostl k tvaru národního kolektivismu, od něhož nebylo v jeho kořeněném základu daleko ke kolektivismu sociálnímu, v němž se stal učitelem poezie mladého pokolení; byl shledán skutečným a živým. Na otázku, kterou kladla světová vojna básníkům, odpověděl přímo a pravdivě. Zachoval si smyslovou lačnost, doplnil ji prožitkem citové něhy a kmenové vroucnosti. Spěchaje odtud pryč, zanechal tu nicméně — jako všichni skuteční básníci — srdce.“

Základem naší edice, pokud jde o uspořádání i výchozí text, je vydání z roku 1927; pouze báseň *Vetřelcem*, jež byla zařazena jako třetí v pořadí za báseň *Okamžik*, kterou však jsme ponechali v původním kontextu knihy Horký van a jiné básně a spolu s ní ji zařadili do svazku Básně II (na str. 284), otiskujeme zde pro čtenářovu informaci na závěr této poznámky. Rukopisy (*R*) se zachovaly pouze u básní *Magyar kir. állami szemkórház I a II* a *Žlá noc*. Jde vesměs o verše, které Neumann posílal z fronty redakci Lumíra, jak je zřejmé z jeho korespondence s Viktorem Dykem (KorDNČ), a jež jsou uloženy v literárním archívu Památníku národního písemnictví ve fondu Hanuše Jelínka, někdejšího Dykova spoluredaktora v Lumíru. V různověstných k jednotlivým básním uvádíme odchylky mezi textem základním a textem v knize Třicet zpěvů z rozvratu (*TZR*), v časopisech Ranní Lidové noviny (*RLN*), Lumír (*L*), Šibeničky (*Š*), Červen (*Č*), ojedinele v Národních listech (*NL*), Českém slově (*ČS*) a Národě (*N*), dále v obou stejnojmenných antologiích Básně, z nichž prvou připravil Neumann v roce 1920 pro svou Edici Června (*BČ*), druhou pak básníci Josef Hora a Jaroslav Seifert v roce 1928 pro Družstevní práci (*BDP*).

* Srov. Josef Hora v Rudém právu 8, 2. 6. 1927; týž v Kmeni 2, č. 2, str. 43, únor 1928; Josef Knap: St. K. Neumann v letech 1914—1918, Venkov 22, č. 167, 15. 7. 1927; Pavel Fraenkl: Stanislav K. Neumann a jeho válečná poezie, Host 7, č. 1, str. 19—23, 1927; týž v Rozpravách Aventina 3, č. 1, str. 13, září 1927; F. Götz v Národním osvobození 4, 29. 7. 1927.

Když hněvy, starostmi, náladou špatnou
jsem poštipán jako nočními hmyzy,
a z lože vstáváje, nemohu prodrati se
zástupem jejich k věcem, jež ryzy
z ranního slunce se těší, —

když vyjdu si poset skvrnami trapnými,
jež na nitru sedí mi, svědí a pálí,
abych se vykoupal ve vonných svěžestech,
jak v řeku kámen vtiskl se v dáli,
jež hladinu nade mnou zavře, —

uprostřed bylin, stromů, ptáků a zvěře,
pokojně tvořících lesy a lesy
se všemi sterými věcmi ostatními,
prostými, klidnými v zákonné směsi,
prostouplé zelení čerstvou,

nevhodným, cizím náhle si připadám,
bez roucha svatebního na svatbě hostem,
bublinou, kazem na novém zrcadle,
zlovolným úderem do tváře ctnostem,
vetřelcem, žebrákem, bludem.

Po hebké půdě jdu jako olovo,
železný klín jsem do pláství vzduchu,
sám cítím, jak vleku okovy člověčství.
A věčnost trvá, než v slunci a vzruchu
pozbudu hloupé své váhy.

Str. 145 *Proměna*. Za básní údaj *Bílovice n. Sv., červenec 1914*, v *TŽR*, kde poprvé knižně, *Červenec 1914*, v *BČ* bez datace.

2 po léta] po leta *BČ*, *TŽR*; 7 kraj] Kraj 1914–1918, *BČ*, *TŽR*;
9 z měst] z města *BČ*; 12 po léta] po leta *TŽR*; 13/14 půdě, / ana]
půdě / a ona *BČ*, *TŽR*; 29 namáhám] namahám *BČ*.

Str. 148 *Okamžik*. Knižně poprvé v *TŽR*.
14 z metrů] z metrů, 1914–1918, *TŽR*.

Str. 149 *Srdce*. Lumír 43, č. 8 (23. července 1915), str. 361 (*L*).
V nakladatelském oznámení Nových zpěvů (Kmen 1, č. 47, 3. 1.
1918) byla tato báseň uvedena spolu s básní *Vetřelcem* v obsahu sbírky.
4 střevíčky] botečky *L*; 8 Ubohá] ubohá *L*; 9 trpké i sladké víno!]

víno a víno! *L*; 10 plna byla jsi] byla jsi plna *L*; 12 nejlíp] nejlépe *L*; 17 přejeté koni?] jež přejeli koně! *L*; 18 tvé střepy sbírám opravdu pouze] střepy tvé opravdu sbírám kvůli *L*; 19 ze strachu o dívčí střevíc a bosé dítě?] lakovým botečkám anebo bosému dítěti? *L*; 20 o ně?] o ni? *BDP*; 21 Ale i pro tě] I kvůli sobě však *L*; 23 nemožno] nelze *L*; 25 umíš:] umíš; *BDP*] znáš? *L*; 26 o Janoškovi, jenž] O Janoškovi, jenž *BDP*] O Janoškovi, jak *L*; 27 v 1914—1918 připojen tento verš k předcházející strofě, aby se text vešel na stránku.

Str. 150 *Pozdrav. Lumír* 43, č. 4 (26. března 1915), str. 145—146 (*L*). Knižně poprvé v *TŽR*.

2 z tunelu,] z tunelu *L*; 11 ke trati,] ke trati *L*; 28 stěny vagónů se rozestupují,] vagóny se rozestupují *L*; 31 sahám] sáhám *TŽR, L*; 32 a 37 zdvihám] zdvíhám *L*; 42 zároveň] současně *BČ, TŽR, L*; 51 venku,] venku *L*; 55 zdvihá] zdvíhá *L*; 58 nás,] nás: *L*; 60 v *L* začíná nový odstavec.

Str. 153 *V bouřlivé noci. Šibeničky* 1, č. 6 (11. července 1918), str. 42 (*Š*), kde s datací 1915 na konci básně. Knižně poprvé v *TŽR*.

3/4 z lůžka, / okna] z lůžka./Okna *Š*; 6/7 svět; / zdá se mi,] svět. / Zdá se mi, *Š*; 14 zavírám,] zavírám *Š*; 26 veškeru] všechnu *Š*; 30 Jak na něj myslím] Jak myslím na něho *Š*; 30/31 lůžka! / Jak] lůžka, / jak *Š*; 33 lijáku] lijáků *Š*; 35 mě toliko myšlenka na něj však bolí,] mne však jen myšlenka na něho bolí, *Š*.

Str. 155 *In memoriam Ervína Taussiga. Ranní Lidové noviny* 22, č. 355 (24. prosince 1914), str. 9 (*RLN*), kde s titulem *In memoriam* je tato báseň uvedena pod číslem *I*; následující část, označenou *II*, kterou otiskujeme závěrem této poznámky, básník do knižního vydání nepojal. V *BČ* s názvem *In memoriam E. T.* Knižně poprvé v *TŽR*. Ervín Taussig byl židovský lékař, básník a kritik čapkovské generace. Torzo jeho literární pozůstalosti obsahuje hrst básní, zlomek dramatu a řadu článků, otiskovaných zejména ve *Scéně* (kterou spoluredigoval), v *Lumíru*, *Lidových novinách* aj. Zemřel v srpnu 1914 na haličské frontě na úplavici. (Údaje o jeho smrti se rozcházejí: podle Čapkovy poznámky v dopise Neumannovi — KorDNČ, dopis č. 33, str. 105 ad. — „zemřel úplavicí v Bielgoraji v ruském zajetí, blízko haličských hranic“; podle úřední zprávy, kterou Čapek cituje v následujícím dopise, „zemřel na úplavici v lazaretě v Nisku 28. srpna a pohřben tamže“; R. Illový v životopisné poznámce v *Čs. poezii sociální*, IV, str. 341, uvádí datum 21. srpna.) K Taussigovu sblížení se skupinou *Almanachu* došlo vlastně až po jeho vydání, zejména v létě 1914, kdy se autorský kruh připravoval k vydání dalšího ročníku; s Taussigem oba bratři Čapkové počítali jako s jedním z hlavních spolupracovníků. V této souvislosti došlo také k Taussigově návštěvě v Bílovicích, kterou Neumann zachycuje ve své básni a na niž rovněž vzpomíná Karel Ča-

pek jak v uvedeném dopise (č. 33), tak v nekrologu: „Je tomu rok, kdy seděl právě u tohoto stolu v této vesnici u Brna několik dní před mobilizačním týdnem, v červencové neděli, kterou vylíčil St. K. Neumann v básni *In memoriam E. T.* Tehdy si Taussig připjal jako kytku jméno „českého futuristy“, jež mu bylo odněkud hozeno; v té chvíli se rodily plány a záměry, neboť šlo o boj za mladé české výtvarnictví bezmála proti všem... Neumannova báseň, věnovaná Taussigově památce, vystihuje nejlépe energickou životnost jeho osoby.“ Čapkův nekrolog vyšel spolu s přetiskem Neumannovy básně a s dvěma básněmi Taussigovými v *Kalendáři českožidovském 1915–1916*; bylo to vlastně torzo zamýšlené publikace k uctění Taussigovy památky, která nebyla realizována (srov. o tom uvedený dopis č. 33). Z korespondence vyplývá, že Neumann zařadil básně původně do *Nových zpěvů*, které před svým odvedením už chystal do tisku, i že druhá část básně (Karlem Čapkem označená jako „ten přílepek k nekrologu Taussigovu, který by mohl v definitivní edici odpadnout“) byla v knižním vydání vynechána zřejmě z Čapkova popudu (srov. dopis č. 49, str. 144).

2 hlínou, *LN*] hlinou, 1914–1918, *BČ*, *TŽR*; 5 chladna] chladná *BČ*; 21 mezi lesy.] mezi lesy: *LN*; 25 stíhá,] stihá, *TŽR*, *LN*; 29 těla] těla, *LN*; 30 která kлокotá!] která tu kлокotá! *LN*; 35 základ] základy *LN*; 37/38 mládí, / z dědiny] mládí. / Z dědiny *LN*; 41 rezné] něžné *LN*; 43 růže!] růže. *LN*; 50 hlínou, *LN*] hlinou, 1914–1918, *BČ*, *TŽR*; 52 mandolínou!] mandolínou. *LN*.

II

To nebyla rány tmavočervená ústa,
kdes v poli chladnoucí, kde naseto jich sto u sta,
na něž jej políbila poslední bledá nevěsta.
Chorého vyhledala jej na lůžku v Bielgoraji,
před milenkami světskými chovala jej v taji,
navždy si ukryla jej cizího do města.

Aut benzín z bulvárů plných kdys ve sny mu zpíval
k nadějím zlatovlasým, jež zrak jeho zrcadlival;
s ním směle si vykračovaly, kudy jen šel...
Byli jste hodni, Rusové, k tomu mladému židu,
když, o vše oloupen náhle, polykal života bídu,
a netuše proč, své básně navždy opouštěl?

Říjen 1914

Str. 158 *Žpěv nad mapou*. Ranní Lidové noviny 26, č. 88 (31. března 1918), str. 1 (RLN), kde s titulem *Žpěv před mapou* a s datací (1914) na konci básně. Knižně poprvé v *TŽR*.

15 linky,] linky RLN; 18 sténá *TŽR*, RLN] stená 1914–1918; 19 zrak — zmatek nitro mi plní —] zrak, zmatek nitro mi plní, RLN; 21 kol připoutaného mého já.] kol mého připoutaného já. RLN; 22 Teď] Tu RLN; 28 směšují se, splývají] splývají, směšují se RLN; 29 širé] širé RLN; 35 myslím —] myslím. RLN; 37 píseň má,] má píseň, RLN; 39 v RLN *nezačíná nový odstavec*; 40 tolikrát napíнал, uvazoval] tak rád upevňoval RLN; 42 Pročež vzhůru,] Pročež jen vzhůru, RLN; 44 řeči zbaven a tělem nevolník] řeči zbaven, tělem nevolník RLN; 45 vír a jeho rmut,] vír a rmut, RLN; 46/47 nenáviděti. / A tušiti] nenáviděti / a tušiti RLN; 47 sepětí —] sepětí. RLN; v RLN *připojen tento verš k předcházejícímu odstavci*; 48 rozpadej se a seskupuj!] rozpadej se, znova seskupuj! RLN; 49 složím — zbytečnou — dítěti na památku!] složím, zbytečnou — dítěti — na památku! 1914–1918, *TŽR*] složím, zbytečnou, dítěti na památku. RLN; 63 tedy.] tedy! RLN.

Str. 161 *Hostem v Praze*. Šibeničky 1, č. 4 (13. června 1918), str. 26 (Š), kde s datací 1915 na konci básně. Knižně poprvé v *TŽR*. Vzpomínka na návštěvu u bratří Čapků, k níž byl Neumann mnohokrát zván a jež se uskutečnila teprve za pohnutých okolností. Vzhledem k dataci 1915 se k ní nepochybně vztahují úvodní slova ze 4. kapitoly Neumannových vzpomínek *Válčení civilistovo*, kde píše: „Patnáctého května devatenáct set patnáct, po několikadenním příjemném pobytu u pražských přátel, narukoval jsem ráno s kufříčkem a s klidnou myslí nahoru...“

25 dveře] dvěře *TŽR*, Š; 37 saháte] sáháte *TŽR*, Š; 42 v Š *nezačíná nový odstavec*; v 1914–1918 jsou tvary zájmena vy psány s velkým začátečním písmenem.

Str. 163 *Zamčená ústa*. V 1914–1918 stejně jako v *BDP* s datací 14. říjen 1914 na konci básně; *Lidová kultura* 2, č. 7 (28. dubna 1938), str. 1 (LK), kde za básní s poznámkou (*Psáno 14. října 1914 a letos, žel, znovu aktuální*).

12 peklem mlčení smyli] mlčení peklem smyli LK; 15 dynamitové] dynamické LK.

Str. 164 *In memoriam L. P.* Iniciály L. P. se objevují také v Neumannových válečných memoárech (*Válčení civilistovo*, kap. 13 ad.), tam kde Neumann vzpomíná na první dny a týdny v Szegedu: „V té době měl jsem již dobrého kamaráda v tichém a inteligentním obchodníku kožemi, L. P., jehož milá povaha osladila mi mnohé chvíle. Volnou chvíli trávil jsme spolu téměř nepřetržitě.“ Neumann vzpomíná na společné vycházky po Szegedu, spojené s posezením v hospůdkách

a s „civilistickým rozjímáním“. Poslední zmínka je v kapitole 20: „Také můj přítel L. P. odešel, jeho věc byla vyřízena, dali mu důstojnickou šarži.“

Str. 165 *Vzpouřa*. Knižně poprvé v *TŽR*.

7 v *BČ* *nezačíná nová strofa*; 14 rozsěvači *BČ*, *TŽR*] rozsevači.

Str. 166 *V szegedské kantýně*. Ranní lidové noviny 25, č. 109 (22. dubna 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno přibližně na osu a kde, stejně jako v *TŽR*, za básní datace *Listopad 1915*. Knižně poprvé v *TŽR*. Neumann dorazil do Szegedu s vojenským transportem 22. května 1915; po měsíčním výcviku byla jeho jednotka přesunuta 24. června do nedaleké vesnice Kiškundorožma, v níž Neumann zůstal až do svého zařazení do pochodové setniny, odvelené v polovině listopadu znovu do Szegedu. (Srov. *Válčení civilistovo*, kap. 22.)

28 v malé kuchyňce] v malé kuchynce *RLN*; 33 V kuchyňce] V kuchynce *RLN*; 54 máku:] máku; *TŽR*, *RLN*; 60 piju] piju, *TŽR*, *RLN*; písčitou *TŽR*, *RLN*] písčitou 1914–1918; 64 hvízdá,] hvízdá, *TŽR*, *RLN*; v *RLN*, *patrně proto, aby se verše vešly do sloupce, nezačíná verši* 53 a 60 *nová strofa*.

Str. 169 *Ranní slunce v Szegedu*. Ranní Lidové noviny 23, č. 184 (11. července 1915), str. 1 (*RLN*), kde některé verše sázeny s různě velkými zarážkami a kde stejně jako v knižním vydání za básní datace *Červen 1915*.

35 táhnou se] táhnou *RLN*; v *RLN* *nezačíná nová strofa*; 38 vlevo na stranách] vlevo, na stranách 1914–1918] vlevo na stránkách *RLN*; 44 zprahlé] zpráhlé *RLN*; 54 zaúpí,] zaupí, *RLN*; 62 práská *RLN*] prská 1914–1918.

Str. 172 *Píseň z 1915*. Ranní Lidové noviny 25, č. 296 (28. října 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno přibližně na osu. Knižně poprvé *TŽR*. V 9. kapitole *Válčení civilistova* píše Neumann: „...ve vojenské písničce o szegedských javorech, složené na melodii Hašlerových Topolů, pokusili se naši vojáci v té době zvěčniti s příznačnou sentimentálností několik platanů stojících v pozadí kasárenského dvora před strážnicí, platanů, k nimž uvazováni byli vojáci, kteří se těžce provinili. Pokusil jsem se ve své *Písni z 1915* vyslovit náladu této vojenské písničky literární formou. Je zajímavé, že i v ní nalezneme nacionální příchut, ač ve skutečnosti tyto tresty měly povahu naprosto domácích, i jinde v té době obecnou, a prováděny byly hlavně na vojácích, kteří okradli své kamarády. Na druhé straně nutno ovšem uznati, že tento trest, je-li prováděn přísně, poskytuje obraz útočící silně na nervy a plně ospravedlňující sentimentální náladu neotrlého rekruta.“

4 svázaný,] svázaný *RLN*; 12 miji. *TŽR*, *RLN*] miji. 1914–1918;

22 platany,] platany 1914–1918, *TŽR*, *RLN*; 26 strží,] strží — *RLN*; 39 ho] jej *RLN*; 40 procit] procit, *TŽR*, *RLN*.

Str. 174 *Noc v Kiškundorožmě*. Ranní Lidové noviny 23, č. 210 (6. srpna 1915), str. 2 (*RLN*); v *RLN*k verši 35 pod čarou vysvětlivka: *kisasszony* = *slečna*. Knižně poprvé v *TŽR*. Postava grófa Hoyose objevuje se také ve 22. kapitole Válčení civilistova: „Býval jsem, velitelem pohotovosti“, „denní šarží“, stával jsem stráž na štacionce v erárním hřebčinci, kde vládl švihácký hrabě Hoyos s hezkou paní...“

22 cikánská] cigánská *BČ*, *TŽR*, *RLN*, *LN*; 36 v *LN* a *RLN* začíná nový odstavec; 38 v *LN* a *RLN* nezačíná nový odstavec; 41 divoké lásky slasti] poslední lásky mé slasti *BČ*, *TŽR*, *LN*, *RLN*; 42 korunko] koruno *BČ*; 52 mne] mě *BČ*, *TŽR*, *RLN*, *LN*; 54 v *LN* a *RLN* nezačíná nový odstavec; 71 buvoli,] bývolí, *BČ*, *RLN*, *LN*.

Str. 177 *Magyar kir. állami szemkórház*. V listopadu 1915, kdy byl zařazen do formující se pochodové setniny připravené k odjezdu na frontu, postihl Neumanna „prudký zánět spojivek a rohovky“. Byl proto poslán na léčení do oční nemocnice v Szegedu (odtud také název básně Maďarská státní oční nemocnice), odkud jej propustili teprve po dvou měsících, 30. ledna 1916 (srov. Válčení civilistovo, kap. 22). Z celé básně se zachoval pouze rukopis částí *I* a *II* (*R*); jsou psány tužkou s plným titulem na druhém a třetím listu zásilky bez označení místa i data; na jejím prvním listu osmerky je rukopis básně *Maširovali* jsme (zde na str. 360).

Str. 177 *I* (Po kalné Tise ledy od severu jdou). *Lumír* 44, č. 3 (3. března 1916), str. 133.

Str. 178 *II* (Po kalné Tise stříbrné louže se rozlily), *Lumír* 44, č. 3 (3. března 1916), str. 133 (*L*). — 3 slep i hluch] slep, i hluch *L*, *R*; 5 proklubal] <vy>proklubal *R*; 11 musil] musel *L*, *R*.

Str. 179 *III* (Mlha nad korytem Tisy). *Lumír* 44, č. 3 (3. března 1916), str. 133–134.

Str. 180 *IV* (Polozastíněné okno). Ranní Lidové noviny 24, č. 12 (13. ledna 1916), str. 1 (*RLN*). — 9 sousto] sousto, *RLN*.

Str. 181 *V* (Dni mé, jeden za druhým). Ranní Lidové noviny 24, č. 12 (13. ledna 1916), str. 1 (*RLN*); báseň vyšla též v *BČ* s názvem *V maďarské nemocnici*, v *BDP* s titulem *Dni mé...* a s údajem *Magyar kir. állami szemkórház* na konci básně. — 4 v týl:] v týl; *RLN*; 12 hlubinu:] hlubinu; *RLN*; 28 pohyby:] pohyby; *RLN*.

Str. 183 *VI* (Mimo mne kymácejí se všelící lidé). Šibeničky 1, č. 7 (25. července 1918), str. 50 (*Š*), s názvem *V maďarské nemocnici* a stejně jako v 1914–1918 s datací *Žima 1915*. — 15 uzavřen] uzavřen, 1914–1918, *Š*.

Str. 185 *Těžký úděl*. Ranní Lidové noviny 23, č. 311 (16. listopadu 1915), str. 1 (*RLN*); v *BDP* za básní datace 1915. Knižně poprvé v *TŽR*.

29 nástrojů,] nástrojů 1914—1918, *TŽR*, *RLN*; 35 hořkým, dlouhým snem] hořkým a dlouhým snem *TŽR*, *RLN*. V *TŽR* a *RLN* tvary zájmena vy jsou psány s velkým začátečním písmenem.

Str. 187 *Léto v Elbasanu*. Lumír 46, č. 3 (31. ledna 1918), str. 115 až 116 (*L*), kde s poznámkou *Ž knihy Život za rozvratu*, s verši 4, 6, 13, 15, 20, 22, 32, 34, 42, 46, 47 sázenými se zarážkou a s datací 1916 na konci básně, stejně jako v *TŽR*, kde poprvé knižně. Do Elbasanu dorazila Neumannova pochodová setnina 5. června 1916. O jeho pobytu zde, který trval až do března 1917, srov. další knihu jeho válečných vzpomínek *Elbasan* (1922).

19 vrány,] vrány *TŽR*, *L*; 28 mísy,] míry, *L*; 45 břechtanovou] břechtanovou *BDP*, *TŽR*, *L*; 45/46 pomorančovníky: / jsou] pomorančovníky. / Jsou *L*.

Str. 189 *Motiv z Elbasanu*. Ranní Lidové noviny 26, č. 197 (21. července 1918, str. 1 (*RLN*).

2 širém] širém *RLN*.

Str. 190 *Cestou z Drače do Kavaje*. Lumír 44, č. 10 (22. září 1916), str. 433 (*L*), kde s titulem *Mezi Drači a Kavalou*, s datací 1. VIII. 1916 na konci básně a s posledním veršem každé strofy tištěným se zarážkou. „Malou okružní procházku střední Albánií“ (z Elbasanu přes Tiranu do Drače a přes Kavaju zpět), jejímž účelem bylo dovézt léky a sanitní materiál, vyličil Neumann ve 12. kapitole knihy *Elbasan*, kde je i přesná datace cesty (18. července).

2 k soumaru řetěz připjal jsem za řemen,] řetěz od soumara visí mi za řemen, *L*; 3 v pobřežní krajině žárem zešedlé] v pobřežní krajině, žárem zešedlé, *L*; 8 tragtierführer náš, oba koníci,] tragführer, oba koníci, *L*; 12 zelené] zeleně tmavé *L*; 16 silnice,] silnice *L*; 18 trčice,] trčice — *L*; 19/20 vše jedno — jsem ještě vůle vzepětí, / jsem pěkná chůze!] vše jedno: ještě jsem vůle vzepětí / a pěkná chůze. *L*.

Str. 191 *Vedro*. Ranní Lidové noviny 26, č. 218 (11. července 1918), str. 1 (*RLN*), kde s datací *Elbasan 1916* na konci básně.

Str. 192 *Kukuřičné chleby*. Lumír 45, č. 7 (25. května 1917), str. 295 až 297 (*L*), kde za básní, sázenou na osu, datace 27. II. 1917. Knižně poprvé v *TŽR*.

22 kňouravým hnědým žebrákům] kňouravým, hnědým žebrákům *L*; 23 velikanánské] velikánské *BC*; 47 se mihají,] se míhají, *L*; 62, 66 Zároveň] Současně *BC*, *TŽR*, *L*.

Str. 196 *Žimní večer v Elbasanu*. Ranní Lidové noviny 25, č. 213 (5. srpna 1917), str. 1 (*RLN*). Knižně poprvé v *TŽR*.

10 nedaří.] nezdaří. *TŽR, RLN*; 37 k dirkám] k dírkám *TŽR, RLN*.

Str. 198 *Žlá noc*. Lumír 45, č. 5 (23. března 1917), str. 208–209 (*L*), kde za básní datace *Elbasan 15/2 1917*. Dochovaný rukopis básně je psán inkoustovou tužkou na první straně listu (21 × 15 cm) a na rubu obsahuje sdělení: „*Vážený příteli, zde ještě maličkost. A pozdrav! Váš St. K. Neumann.*“ Rukopis (*R*) je datován 15. 2. Knižně poprvé v *TŽR*.

3 venku,] venku, *L, R*; 8/9 sýčku / pískajícimu] sýčku<úm> / <h> pískajícím, *pak pískajícimu R*; 21 zbloudil *R*] Zbloudil 1914–1918, *TŽR, L*; 27 dobytek.] dobytek: *L, R*; 31 této noci,] noci, *L, R*; 35 smrtí —] smrtí, — *L*; 41 pro sebe —] pro sebe, — *L*; 47 nic] ničeho *TŽR, L, R*.

Str. 200 *V srdci mi zpívá stesk...* Ranní Lidové noviny 25, č. 82 (25. března 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno přibližně na osu a s datací 4. 3. 1917 na konci básně.

7 kloní] kloní, *RLN*; 10 pavučinných svých desk:] svých pavučinových desk: *RLN*; 13 po tobě, ženo,] po Tobě, ženo má, *RLN*.

Str. 201 *Ž Elbasanu do Žibraky*. Ranní Lidové noviny 25, č. 47 (18. února 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno přibližně na osu. O své cestě do Žibraky v lednu 1917 („běželo o malý celodenní výlet... s nějakým vzkazem“) podél řeky Škumbi, kudy o dva měsíce později táhl směrem k frontě, píše Neumann ve 23. kapitole *Elbasanu*. Srov. též úvodní kapitolu z další Neumannovy knihy *Bragožda* a jiné válečné vzpomínky (1928).

6 teprve] teprvé *RLN*; 7 širým] širým *RLN*; 17 holosti;] holosti: *RLN*; 39 Škumbi,] Škumb, *RLN*; 59 — a nikoli] a — nikoli *RLN*; 60 polykat] polýkat *RLN*.

Str. 204 *Bragožda*. Ranní Lidové noviny 25, č. 116 (29. dubna 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno přibližně na osu a kde s datací *Březen 1917* na konci básně. Knižně poprvé v *TŽR*.

3 smutku,] nudy, *TŽR, RLN*; 16 plápolavý] i plápolavý *RLN*; 27 z touhy] z nudy *TŽR, RLN*; 39 smutku,] nudy, *TŽR, RLN*; 41 života] života, *RLN*.

Str. 206 *U ohniště*. Ranní Lidové noviny 25, č. 144 (27. května 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno na osu a kde s datací *Březen 1917* na konci básně.

Str. 207 *Pohádka z Bragoždy*. Ranní Lidové noviny 25, č. 130 (13. května 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno na osu a kde, stejně jako v knize, s datací *Duben 1917* na konci básně.

Str. 209 *Domů*. Ranní Lidové noviny 25, č. 261 (23. září 1917), str. 1 (*RLN*), kde s podtitulem *Vypravování urlaubníkovo. I.* a kde sázeno přibližně na osu. Tato a dalších devět básní (až po báseň *Ochrida*) se vztahují k Neumannově cestě na dovolenou, kterou nastoupil 28. dubna 1917 a která trvala celkem 41 dní. Cesta vedla z hor do Podgradce k Ochridskému jezeru, člunem přes ně do Ochridy, už na makedonské straně, a odtud dlouhým pochodem k železniční stanici Gostivar v Makedonii; na této cestě, kterou urazil zčásti pěšky, zčásti na vozech vojenské pošty a trénu, došlo také k setkání s Demirem Nezirem, „chudákem s Dibry“ (viz dále). 4. května dorazil Neumann vlakem do Bílovic; po čtyřiaadvaceti dnech se 29. května vracel stejnou cestou zpět. Podrobně o tom v knize Bragožda, jejíž větší část (kap. 4–10) je věnována této epizodě z Neumannova válečného tažení.

2 mne] mě *RLN*; 6 vpřed] vpřed, *RLN*; 7 po svahu,] po svahu *RLN*; 12 v nitru, zakousnuté klíště,] v nitru zakousnuté klíště — *RLN*; 13 cestou] v cestě však *RLN*; 14 to však nepřekáželo,] to nepřekáželo, *RLN*.

Str. 210 *Na Ochridském jezeře*. Ranní Lidové noviny 25, č. 275 (7. října 1917), str. 1 (*RLN*), kde s titulem *Domů* a s podtitulem *Vypravování urlaubníkovo. II.*

Str. 211 *Cestou z Ochridy*. Ranní Lidové noviny 25, č. 289 (21. října 1917), str. 1 (*RLN*), kde s titulem *Domů* a s podtitulem *Vypravování urlaubníkovo. III.* Pro knižní vydání rozdělil autor původní text na dvě samostatné básně: *Cestou z Ochridy* obsahuje prvních šest strof původního textu a *Demire Nezire, chudáku z Dibry...* zbývajících dvanáct strof, k nimž připsal ještě úvodních pět strof nových.

Str. 212 *Demire Nezire, chudáku z Dibry...* Ranní Lidové noviny 25, č. 289 (21. října 1917), str. 1 (*RLN*). Viz poznámku k předchozí básni *Cestou z Ochridy*.

15 chlapi,] chlapci *TŽR, RLN*; 33 nohy] nohy, 1914–1918, *RLN*; 58 hluku,] hluku *RLN*. V *RLN* i v 1914–1918 tvary zájmena ty psány s velkým začátečním písmenem.

Str. 215 *Gostivar*. Ranní Lidové noviny 25, č. 171 (24. června 1917), str. 1 (*RLN*), s titulem *Cestou z dovolené. II.* Knižně poprvé v *TŽR*, kde za básní datace 1917.

V *RLN* před prvním veršem ještě verš: *Gostivar.*; 4 polykám] polýkám *TŽR, RLN*; 24 v 1914–1918 začíná nová strofa.

Str. 216 *Cestou z dovolené*. Ranní Lidové noviny 25, č. 164 (17. června 1917), str. 1 (*RLN*), kde s označením *I.*

7 houbou!] honbou! *RLN*; 16 komisním] měkkém *RLN*.

Str. 217 *Na znaku pod širým nebem...* Ranní Lidové noviny 25, č. 178 (1. července 1917), str. 1 (*RLN*), kde s titulem *Cestou z dovolené. III.*

1 širým] širým *RLN*; 3 dírkami] dirkami *RLN*; 6 kýta *RLN*] kyta 1914–1918; 15 v houšti,] v houští, *RLN*.

Str. 218 *Makedonští slavici.* Červen 2, č. 43 (25. prosince 1919), str. 381 (Č), kde, stejně jako v 1914–1918, s datací *Kičevo 1917* na konci básně.

Titul, 1 a 13 Makedonští] Macedonští Č.

Str. 219 *Drugovo.* Ranní Lidové noviny 25, č. 192 (15. července 1917), str. 1 (*RLN*), kde s dedikací (*Karlu Bondymu*). Knižně poprvé v *TŽR*. Postava „krásného poručíka“ od trénu Karla Bondyho se objevuje už ve *Válčení civilistově* (kap. 21). Za pobytu v Kiškundo-rožmě se Neumann a jeho žena, která sem přijela za ním, stýkali s „mladým, ztepilým, sličným poručíkem B...., synkem z bohaté rodiny českožidovské“, s nímž se znal „z nového literárního a uměleckého hnutí předválečného“. Při návratu z dovolené se s ním náhodně setkal znovu v Kičevu jako s velitelem vozatajské kolony, obstarávající dopravu mezi Kičevem a Ochridou, a stal se na dva dny jeho hostem ve vesnici Drugovo. S jeho kolonou pak pokračoval v další cestě na Ochridu. (Srov. Bragožda, kap. 10.)

4 jitřní lázně] říční lázně *TŽR*; 20 Makedonie] Macedonie *RLN*.

Str. 220 *Ochrida.* Ranní Lidové noviny 25, č. 227 (19. srpna 1917), str. 1 (*RLN*). Knižně poprvé v *TŽR*.

3 ubohé molo] Ubohé molo 1914–1918, *TŽR, RLN*; 15 nažloutlý] Nažloutlý 1914–1918, *TŽR, RLN*; 24 od] ode *TŽR, RLN*; tam nahoře,] tam, nahoře, *RLN*; 26 vykřiknout.] vzkřiknout. *RLN*; 29 vidiny] Vidiny 1914–1918, *TŽR, RLN*; 38 navštěvující] navštěvují *RLN*; 39 říms] říms *TŽR, RLN*; 41 velikými] velkými *RLN*; 43 v *RLN* začíná nová strofa 62 v *RLN* nezačíná nová strofa, zřejmě proto, aby se text vešel na stránku.

Str. 223 *Tesknice.* Ranní Lidové noviny 25, č. 185 (8. července 1917), str. 1.

Všechny sudé verše básně sázeny se zarážkou.

Str. 224 *Návrat k veselosti.* Ranní Lidové noviny 25, č. 220 (12. srpna 1917), str. 1.

V RLN tvary zájmena ty psány s velkým začátečním písmenem.

Str. 225 *Chvilé světla a vzduchu*. Lumír 46, č. 4 (1. března 1918), str. 152—153 (*L*), kde sázeno na osu a kde stejně jako v ostatních otiscích s datací *Bragožda, srpen 1917* na konci básně. Knižně poprvé v *TŽR*.

41 teprve] teprvé *TŽR*.

Str. 227 *Letní krajina*. Ranní Lidové noviny 25, č. 241 (2. září 1917), str. 1 (*RLN*). Knižně poprvé v *TŽR*.

15 pšeničným] pšeničným *TŽR, RLN*; 26 širém] širém *RLN*; 34 opila —] opila, *TŽR*.

Str. 229 *Neděle na mírné frontě*. Šibeničky 1, č. 5 (27. června 1918), str. 34 (*Š*), kde na konci básně datace *Bragožda, srpen 1917*

8 širý] širý *Š*; 9 letadla] létadla *Š*; 32 polykám pochody, polykám] polýkám pochody, polýkám *Š*.

Str. 231 *Když kulky hvízdají*. Ranní Lidové noviny 25, č. 303 (4. listopadu 1917), str. 1 (*RLN*), kde sázeno přibližně na osu. Knižně poprvé v *TŽR*.

Titul a 1 hvízdají] hvizdají *RLN*; 16 vzduch,] vzduch — *RLN*; 30 z hnízd] z hnízd *BČ, TŽR, RLN*; 36 dávno *BČ, TŽR, RLN*] dávnou 1914—1918.

Str. 233 *Stará Pazova*. Šibeničky 1, č. 9 (22. srpna 1918), str. 66 (*Š*), kde s titulem *Na kukuřičné poušti* a s datací *Stará Pazova, září 1917*; Ranní Lidové noviny 26, č. 232 (25. srpna 1918), str. 1 (*RLN*), kde s titulem *Baráková nemocnice* a s údajem *Stara Pazova* na konci básně. Knižně poprvé v *TŽR*, kde stejně jako v 1914—1918 a v *Š* s datací *Září 1917* za básní.

2 vypráhlá,] vyprahlá, *RLN, Š*; 3 velbloudů] velbloudů, *RLN, Š*; 6/7 v *RLN* tvoří jeden verš; 7 kruté veliké] kruté, veliké *RLN*; 15 načat, v bledé modři,] nakrojen, v bledé modři — *RLN*; 19/20 jako ukrojena / žlutá, rozcuchaná kukuřice;] žlutá, rozcuchaná kukuřice / jako ukrojena. *Š*; 20/21 kukuřice; / vše] kukuřice. / Vše *RLN, Š*; 22 věž,] vížka, *RLN, Š*; 23 přízrak, zdaleka vystrčený,] přízrak zdaleka vystrčený, *Š*; 24 čáru obzoru] čáru obzorní *Š*.

Str. 235 *V nouzi srdce*. Ranní Lidové noviny 25, č. 331 (2. prosince 1917), str. 1 (*RLN*), kde s označením *Stara Pazova* na konci básně.

19 přílby] přílby *RLN*; 23 širé] širé *RLN*.

Str. 236 *Povzdech*. Ranní Lidové noviny 25, č. 324 (25. listopadu 1917), str. 1, kde s datací *Stara Pazova, říjen* na konci básně.

Str. 237 *Rezignace*. Ranní Lidové noviny 25, č. 317 (18. listopadu 1917), str. 1.

Str. 238 *Okno*. Národ 1 (5), č. 37 (13. prosince 1917), str. 660 kde většina veršů sázena se zarážkou, v posledním verši vždy větší; za, básní, stejně jako v *BDP*, údaj *Stara Pazova*.

Str. 240 *Jitřní*. Ranní Lidové noviny 25, č. 310 (11. listopadu 1917), str. 1, kde s datací *Stara Pazova, září 1917* na konci básně a kde také sázeno přibližně na osu.

Str. 241 *Nemocniční postel*. Červen 1, č. 1 (7. března 1918), str. 7–8 (Č). Knižně poprvé v *TŽR*.

Str. 241 I (Je nemocniční postel / tak čista, tak přísná...)
28 letadel] létadel *TŽR*, Č.

Str. 243 II (Je nemocniční postel / tak smutná, tak chudá...)
31 zasténáš *TŽR*, Č] zastenáš 1914–1918.

Str. 245 *Elektrickou tramvaji*. Lumír 46, č. 2 (21. prosince 1917), str. 64–65 (*L*), kde sázeno na osu a s datací *Budapešť, říjen*; v *TŽR* a 1914–1918 s datací *Budapešť, říjen 1917*. Knižně poprvé v *TŽR*.

7 tisknu] tisknu, *L*; 25 na] nad *L*; 27 skví se] staví se *L*; 29 zcela,] zcela *L*; 36 otvírám vida] otvírám, vida *L*; 42 reklamy veselé básně,] reklamy, veselé básně, *L*; 62 ztrácím, *BČ*, *TŽR*, *L*] ztrácím 1914–1918; 68 mne] mě *BČ*.

Str. 248 *Podzimní procházka*. Národní listy 57, č. 324 (25. listopadu 1917), str. 9, Literární příloha (*NL*), kde stejně jako v *TŽR* (zde poprvé knižně), 1914–1918 a *BDP* s označením *Neuberg n. M.* na konci básně.

1 štyrské *BČ*, *NL*] štyrské *BDP*, 1914–1918, *TŽR*; 17 v dědině,] v dědině *NL*.

Str. 250 *Zpěv věřícího*. Ranní Lidové noviny 26, č. 1 (1. ledna 1918), str. 1 (*RLN*). Knižně poprvé v *TŽR*.

14 Rcete,] rcete, 1914–1918, *BDP*, *TŽR*, *RLN*; 20 patřím jak] patřím, jak *BDP*; 27 širé] širé *RLN*; 38 znovu] znova *TŽR*, *RLN*; 49 lidem] národem *TŽR*, *RLN*; 61 kdo by se nebál] a kdo by nebál se, nebál *TŽR*, *RLN*; 72 kdy] když *BDP*; 79 v konání–] v konání–: *RLN*.

Str. 253 *Ticho domova*. Ranní Lidové noviny 26, č. 61 (3. března 1918), str. 1 (*RLN*), kde všechny sudé verše sázeny se zarážkou. Knižně poprvé v *TŽR*.

7 zarazili.] zarazili! *RLN*; 14 dveře.] dvěře. *RLN*.

Str. 254 *Plakáty biografů*. Šibeničky 1, č. 8 (8. srpna 1918), str. 58 (Š).
21 My] my 1914–1918, *TŽR*, Š.

Str. 256 *Boží mlýny*. Šibeničky 1, č. 1 (2. května 1918), str. 4 (Š).
10 těžká,] těžká, — Š; 11 dějí,] dějí, — Š.

Str. 257 28. říjen 1918. České slovo 10, č. 16 (správně 17, 1. listopadu 1918), str. 1 (ČS).

16 rozstříknutí] rozstříknuti ČS; 30, 32, 45 přísahal ČS] přísahal 1914—1918; 47 nepřisahal ČS] nepřisahal 1914—1918.

Str. 259 *Národ*. Šibeničky 1, č. 15 (speciální číslo Okovy padají!, 14. listopadu 1918), str. 114 (Š).

7 znovu] znova Š.

Str. 261 *Pozdrav Tomáši G. Masarykovi*. Leták, Fr. Borový 1918.

Str. 265 Z KNIHY EROTIKY

Když básník počal r. 1920 vydávat u Borového sebrané spisy, shrnul většinu svých předválečných básnických sbírek (až na sbírky *Kniha lesů*, *vod a strání*, *Bohyně*, *světice*, *ženy* a *Nové zpěvy*) do dvou knih: *Knihy mládí a vzdoru* (Spisy, sv. 1, 1920) a *Knihy erotiky* (Spisy, sv. 3, 1922). Do *Knihy erotiky* pojal tedy milostnou poezii jak z prvních čtyř sbírek symbolistických (v našem vydání zahrnutých do prvního svazku *Básní*), tak z dalších sbírek z moravského období (Hrst květů z různých sezón, *Horký van* a jiné básně, v našem vydání druhý svazek *Básní*), z nichž žádnou už samostatně nevydal; knihu doplnil cyklem *Třešňový sníh*, časopisecky publikovaným v letech 1909—1911, a úvodní básní nazvanou *Epilog z 1922*, která tedy — jediná z této Neumannovy knihy — spadá do časového rozmezí našeho třetího svazku *Básní*.

Str. 269 RUDÉ ZPĚVY

Rudé zpěvy vyšly jako celek za autorova života pouze jednou, roku 1923, nákladem Večernice (V. Vortel a R. Rejman, později Komunistické knihkupectví a nakladatelství) a tiskem Ad. Nováka. Obsahovaly celkem 23 básní, jež byly — až na jednu výjimku — vesměs časopisecky publikovány v letech 1918—1923, zejména v Červnu (8) a v Proletkultu (6), dále v *Kmeni*, *Rudém právu* a ve sborníku *Sovětské Rusi*. Ze starších básní sem Neumann zařadil fragment větší skladby, sociální balady *Syn člověka*, otištěný původně v *Lumíru* roku 1908; svým charakterem však ukazuje do doby ještě o něco starší, k symbolistické lyrice *Snu o zástupu zoufajících*.

Vznik *Rudých zpěvů* je spjat s další významnou etapou Neumannova

života, v níž se jako vydavatel průbojných kulturně politických časopisů Června, Kmene a Proletkultu, jako průkopník hnutí proletářské literatury i jako jeden ze spoluzakladatelů Komunistické strany Československa dostává znovu do centra literárního a kulturního dění. Ještě v posledním válečném roce, brzo po návratu z fronty a po opětném přesídlení do Prahy, zakládá Neumann časopis Červen (1918—1921), v němž se záhy vedle jeho předválečných druhů (bratří Čapků, Šrámka aj.) objevují první mladí autoři Hora a Vančura a brzy i další: Wolker, Seifert, Teige, Hořejší, Hůlka aj. Současně začíná znovu aktivně pracovat politicky — nejprve v nově založené České straně socialistické, která vznikla splynutím anarchistických skupin s bývalou stranou národních dělníků; po vzniku samostatného státu se stává poslancem, členem parlamentního kulturního výboru a pracovníkem ministerstva osvěty. Pod vlivem Říjnové revoluce však už v průběhu prvního poválečného roku zásadně přehodnocuje svou dosavadní orientaci na anarchismus a „český socialismus“ i svůj někdejší odmítavý vztah k marxismu a staví se plně na stanovisko leninismu a Třetí internacionály. Na jaře 1920, po vystoupení ze socialistické strany, začíná zakládat mezi bývalými příslušníky anarchistického hnutí komunistické skupiny, jež se postupně organizují ve Svaz komunistických skupin a konečně se stávají jednou ze zakládajících složek KSČ. Spolu s touto organizačně politickou aktivitou rozvíjí Neumann bohatou činnost publicistickou a vydavatelskou. Vedle Června vydává významnou Edici Června, v níž mj. vychází jedno z prvních vydání Leninova stěžejního díla Stát a revoluce, dále kulturní týdeník Kmen (1919—1921) a časopis Proletkult (1922—1923), orgán stejnojmenné stranické organizace pro proletářskou kulturu, jejímž je zároveň tajemníkem; později rediguje stranické časopisy Komunistická revue, Reflektor atd.

Neumannovy časopisy se v prvních poválečných letech stávají základem teoretické a tvůrčí iniciativy k vytváření širokého programu nové socialistické kultury. V postupné diferenciaci na celé literární frontě i uvnitř poválečné generace, jejímž projevem byl mj. i vznik dvou literárních sdružení mladých — Devětsilu a Literární skupiny — na přelomu dvacátého a jednadvacátého roku, shromažďuje se kolem těchto časopisů řada významných spisovatelů hlásících se k revolučnímu socialismu a k hnutí proletářské literatury. Jeho jádrem bylo nejmladší wolkrovské pokolení, které v jeho duchu formuluje svůj první literární program; nezůstalo však omezeno jen na ně. Řada autorů, kteří se v průběhu let 1920—1923 hlásí k proletářské literatuře, přichází s různým uměleckým řešením i odlišným teoretickým přístupem. Tato rozrůzněnost, již lze od počátku sledovat ve formulacích jednotlivých autorů (Neumanna, Hory, Píši, Wolkra, Seiferta, Teiga) a samozřejmě i v individuálních tvůrčích projevech, vyúsťuje v době vydání Rudých zpěvů v zásadní teoretické a programatické konfrontace. Rok 1922 byl rokem programových mani-

festů*, v nichž byla formulována skupinová i individuální kréda a jež vyvolaly — spolu s prvními díly mladých básníků — neobyčejný ohlas. Diskuse o proletářské literatuře, vedená v letech 1922—1923 i později prakticky na celé literární frontě, od Proletkultu, Disku, Hosta a Varu až po Tribunu, Cestu a Přítomnost, potvrdila — přes odpor konzervativní kritiky — vzrůstající závažnost mladé socialistické literatury, ale současně i rozdílnost konkrétních představ o charakteru proletářské literatury uvnitř hnutí samého.

V této souvislosti dochází i ke konfrontaci vyhraněného stanoviska Neumannova jednak s představiteli Devětsilu, jednak s Josefem Horou a A. M. Pišou. Neumann, který od počátku významně přispěl k formování hnutí proletářské literatury, vnáší do jeho koncepce osobité pojetí, odpovídající jeho básnickému typu i předchozímu vývoji. Východiskem mu byla předcházející etapa umění civilního a civilizačního, jehož přínos už od prvních poválečných let hájil proti zastáncům „blaženého království srdce“***; oprávněně mohl poukázat na to, že civilismus uvedl do poezie realitu městského a civilizačního prostředí, tj. právě realitu proletářova světa a dějiště jeho sociální revoluce, i na jeho základní zaměření objektivní, protisubjektivistické a kolektivistické, směřující k zachycení objektivní dynamiky sociálního pohybu: „Dnešní proletářské umění jest a může býti jen domyšlením a docítěním umění civilního, jak bylo před válkou formulováno.“ Druhým rysem Neumannovy koncepce se stává osobitá interpretace požadavku třídnosti a tendenčnosti. Neumann dochází k závěru, že „v dějinných okamžicích, které prožíváme a v nichž dělnická třída je povinna všechno své úsilí věnovati sociálnímu zápasu, jehož cílem je revoluce, dobytí moci proletariátem a vybudování proletářského státu, ... proletariát potřebuje ... také umění jen jako zbraň a nástroj revoluční“. V dané historické etapě, kdy není naděje, že „v dohledné době vznikne v naší společnosti nový umělecký sloh nebo aspoň silný směr kolektivní se slohotvornými možnostmi“ (neboť „slohotvornost jedné třídy zanikla v jejím rozkladu, slohotvornost druhé třídy, přicházející teprve k moci, nemůže ještě vzniknouti“), považuje za možné jen jedno: „odvrátiti se od umění a obrátiti se k proletariátu“. „Báseň není heslo, ale nemohou-li naše proletářské básně býti tak prosté, jasné a účinné, jako jsou naše hesla, pak vem opravdu čert všechnu poezii, vem čert všechno umění, a staňme se raději dobrými řečníky proletariátu než dobrými básníky maloměšťáků, běžící-li nám totiž o komunistickou revoluci, a nikoli jen o komunisticko-maloměšťáckou literaturu.“*** Z tohoto dilematu vyplynulo Neumannovo

* Srov. zejm. Jiří Wolker: Proletářské umění, Var 1922; [Karel Teige]: Nové umění proletářské, Revoluční sborník Devětsil, 1922; Naše naděje, víra a práce (manifest Literární skupiny), Host 1922; Josef Hora: Kultura a třídní vědomí, 1922, atd.

** Srov. odkaz na str. 438.

*** Srov. zejm. Jos. Votoček (= St. K. Neumann): K otázce umění třídního a proletářského, Proletkult 2, sv. 3, č. 8—15, 21. 3.—9. 5. 1923; týž: Umění v sociální revoluci, Proletkult 2, sv. 3, č. 17, 23. 5. 1923; týž: Agitační umění, Proletkult 2, sv. 3, č. 19, 6. 6. 1923.

vo jednoznačné zdůraznění agitační funkce umění jako jeho nejdůležitějšího a vlastně jediného smyslu v době přípravy revoluce; odtud však vyplynula i vzrůstající distance mezi ním a mluvčími nejmladší generace. „Rozpor mezi mnou a komunistickými básníky a estéty vězí v tom, že já bych se rád dostal na cestu vedoucí přímo k proletariátu a z proletariátu pak k budoucímu třídnímu umění, kdežto oni, plni estétské horlivosti intelektuální kasty, buď se domnívají, že proletářské umění možno slepiti z ismů měšťáckého úpadku uměleckého (Devětsil), nebo, nejraději kolébající se na lahodných vlnách běžné lyrické poezie a citově měknouce donekonečna, spojují básnickou tradici s humánní ideologií socialistickou (s. J. Hora).“

Diskuse o proletářské literatuře umožňuje lépe pochopit atmosféru, z níž se zrodily Rudé zpěvy, osvětlit autorův umělecký záměr i kritický ohlas, který Rudé zpěvy provázel. Rudé zpěvy jsou většinou chápány jako bezprostřední realizace Neumannových teoretických postulátů, a jejich hodnocení je proto poznamenáno polemickým zápallem. Samostatných recenzí vyšlo ostatně málo, většinou jde o součást širších přehledných statí nebo diskusních článků.* Podobně jako sám Neumann učinil z kritiky Seifertovy sbírky *Samá láska* součást zásadní koncepční a polemické statí *K otázce umění třídního a proletářského*, je např. pro Josefa Horu kritika Rudých zpěvů příležitostí zásadně se vyrovnat s Neumannovou teoretickou koncepcí proletářské poezie i s jejími tvůrčími důsledky, zejména s jeho pojetím vztahu tendenčnosti a uměleckosti i s jednostranným důrazem na agitační funkci poezie. Stojí jistě za zmínku, že Horova recenze byla součástí většího polemického seriálu statí *O proletářské poezii*, jehož třetí část nenapsal nikdo jiný než sám Neumann (pod svým obvyklým dobovým pseudonymem Josef Votoček); fakt zajímavý už proto, že tu nalezneme — kromě rozvedení zmíněných Neumannových tezí o agitační poezii — i jeho vlastní hodnocení Rudých zpěvů jako jednoho z individuálních pokusů o proletářské umění. Zásadní námitka Horova, že Neumann teoreticky i prakticky omezil proletářskou poezii na přímé „politické výzvy, útoky a polemiky“ (což ostatně i Neumann považuje jen za jednu z možností), zaznívá i v dalších recenzích. Tak např. Václavek píše: „Neumann vytváří ve své knížce jednu větev poezie proletářské, jež podrží platnost svou dotud, dokud proletariát bude v boji o řízení světa: poezii bojovnou. Ona je nutným výrazem přítomné situace mas; v tomto smyslu Neumann dosahuje svého cíle. Jiné obory kolektivního duševního života mas prozatím jsou mu uzavřeny.“ Podobně i Götz v souhrnném článku o pěti knížkách sociální lyriky z roku 1923 vidí v Neumannovi hlavního představitele jedné skupiny sociálních básníků, totiž „aktivistů“, jimž je lyrika jen „orgánem sociální revoluce“.

* Srov. zejména Josef Hora — Josef Votoček: *O proletářské poezii*, *Proletkult* 2, sv. 3, č. 21, str. 331—335, 20. 6. 1923; B. V. (= Bedřich Václavek) v *Československých novinách* 2, č. 181, 5. 8. 1923; Fr. Götz: *Sociální lyrika*, *Host* 3, č. 2, str. 25, 15. 11. 1923.

Bezprostřední sepětí Rudých zpěvů s revoluční situací, v níž vznikaly a jejímž výrazem byly, projevilo se ostatně i na jejich dalších osudech. V době, kdy vláda „panské koalice“, vytvořená výhradně ze zástupců buržoazních stran, byla posílena dohodou s dalšími pravicovými stranami — lidovou a národně demokratickou —, stávají se Rudé zpěvy obětí cenzurního zásahu, který fakticky zůstane v platnosti po celou první republiku. Protože se nepodařilo nalézt v archívu ministerstva vnitra cenzurní výměr, můžeme se opírat pouze o básníkovu informaci v Doslovu z 1935 k druhému vydání Nových zpěvů (zde na str. 441 ad.) a také o slova Josefa Hory. „Každé chvíle čteme v novinách,“ komentuje tento zásah Hora, „že cenzura zabavila tu onu báseň, tu onu knihu. Posledně zkonfiskovala svazek veršů, jenž se předtím volně prodával od data svého vydání v roce 1923. Pět let trvalo, než si na státním zastupitelství vzpomněli, že kniha S. K. Neumanna Rudé zpěvy je nebezpečná republikánskému pořádku a že její básně, oslavující sociální revoltu poválečnou, nejsou vhodnou četbou pro hodné republikány. Vidíme, že nebezpečnost knihy není nijak trvalého charakteru, když po leta v ní cenzura nenašla nic závadného, až najednou — za česko-německé koalice měšťansko-klerikálních stran... Před Neumannovými Rudými zpěvy zabaveno bylo ostatně už několik jiných knih, i lyrických. Byly zabaveny i verše Macharovy, Vrchlického, Havlíčkovy, když je některé noviny znovu přetiskly.“* Cenzura jmenovitě postihla básně *Elegie*, *Prolog*, *Socialistickým ženám*, *Der rote Max*, *O bitevním poli v nás*, *RSFSR*, *Kázání Spartakovo*, *Zpěv zástupců*, *Kameny*, *Zpěv jistoty*, *Vy a my*, *Nedřímej dlouho, dave!* Za této situace, kdy byla zkonfiskována více než polovina knihy, připojuje Neumann pro vydání ve Spisech zbylé nekonfiskované básně k druhému vydání Nových zpěvů (1936) jako další samostatný oddíl *Zpěvy poválečné*, do něhož dále zařazuje ještě osm básní obdobného charakteru z let 1924—1925. K druhému vydání Rudých zpěvů dochází až v roce 1948 v rámci básníkových Sebraných spisů; při jejich přípravě pojal Neumann oněch devět básní, zařazených v roce 1936 do Nových zpěvů, znovu do původní sbírky, přiřadiv k nim ještě celý nový oddíl (*Chvála Říjnové revoluce*, *První máj 1946*, *Čest rudé vlajce*, *Zahrada*, *Elegie*, *Andělské blues*, *Vytrváme*, *ÚRO*, *1. máj 1947*), vymezený ne právě přesně léty 1946—1947, neboť báseň *Chvála Říjnové revoluce* vyšla ve Světu v obrazech již 7. listopadu 1945.

Naše vydání ve shodě se zásadami této edice přináší sbírku Rudé zpěvy v její historické podobě z roku 1923; básně, zařazené nově v roce 1948 a napsané už ve zcela jiném literárním i společenském kontextu, registrujeme zde v poznámkovém aparátu, aby čtenář měl představu podoby sbírky z této doby; jejich okomentovaný text bude tvořit samostatný oddíl v Básních V, kam patří léty svého vzniku. Rukopis se dochoval pouze k básni *Komíny* a je uložen v literár-

* Srov. Josef Hora: Nástup cenzury, Literární noviny 2, č. 27 (10), 10. 5. 1928.

ním archívu Památníku národního písemnictví ve fondu St. K. Neumanna.

Při přípravě textu jsme rovněž vzali za základ vydání z roku 1923 (*RZ₁*), pouze u básní otištěných roku 1936 de facto v druhém vydání respektujeme tuto podobu (*NZ₂*). U básně Róza Luxemburgová jsme vycházeli z textu otištěného ve druhém, rozšířeném vydání Bohyň, světic, žen z roku 1925 (*BSŽ₂*), tj. ve 4. svazku básnickových Spisů, kam ji Neumann zařadil. Kromě všech knižních vydání (tj. do roku 1948) přihlížíme v různročteních k prvním otiskům básní v různých časopisech a publikacích. Jsou to především ty, které Neumann sám redigoval, Červen (*Č*), Kmen (*K*), Proletkult (*P*) a Reflektor (*Rf*), dále Rudé právo (*RP*), z dřívějších let ojedinele Lumír (*L*) a konečně sborník Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí (*SR*), který „ve prospěch pomocné akce pro hladovějící v Rusku vyšel péčí Proletkultu a nákladem tiskového výboru Čs. strany komunistické v říjnu 1921“; z publikací, v nichž vyšly přetisky některých Neumannových básní, bereme v úvahu vlastní básnickovu antologii Básně (*BČ*) z Edice Června (1920), sbírku recitací Komunistické večery (*KV*) vydanou v Edici Proletkultu roku 1922 a sborník SSSR v československé poezii (*Sb*) z roku 1936.

1945—1947

CHVÁLA ŘÍJNOVÉ REVOLUCE

Červená Leninie jurodivá
s modrýma očima vrchovatýma nadějí,
štíhlá a pružná, veselá i tklivá
v závěji hněvu, nepřetržitě závěji
před osmadvaceti lety vyskočila rudým květem
z přemoudré hlavy Vladimíra Iljiče:
deset dní otráslo prohnílým světem,
světový buržuj se v duchu plazil pod biče,
a zatímco námořníci pletli jí zkrvácené věnce,
světový buržuj a dobrodruzi chystali intervence.

Na širých ramenou s Leninií povstala Rus
za pouhá práva pracovitých lidí.
Ó, jak ji nesli po cestách bojů a hrůz,
červenou mladici! Kdo se za ni stydí?
Ze Smolného až na Krym, z Moskvy až do Baku.
Padali, vstávali, bili a pracovali.
Buržuj se nedočkal jejího soumraku.
Už SSSR šestým kontinentem zvali,

už z prsů životodárných mléko teklo jí,
a pětiletkám žehnala v šťastném pokoji.

Celého světa výkvět hleděl k Sovětům na lid.
Není však výkvět jen, je také gangsterský hlad:
zpadoušil celý národ, Němci šli vraždit, plenit, pálit.
Hladověl Leningrad, úpěla Ukrajina — nastal Stalingrad.
Krasnaja armija táhla do Berlína.
Vedla ji sladká vzpomínka na Leninii,
vedla ji vítězná pýcha na Stalina,
vedla ji strašná vůle odplatit... Ne, nebijí,
jen aby bili. Jen s lidmi vinu zahladíme krátco...
Osmadvacet let. A nepřemožitelná! Zdravstvuj, matko!

PRVNÍ MÁJ 1946

Minula dlouhá léta obětí a žalů,
minula stálá hrozba lesklých samopalů,
fialky, petrklíče pijí čistý vzduch.
Jdou budovatelů a tvůrců statisíce,
má celá republika uzardělé líce,
všem nadějí nám zpívá cév a nervů vzruch.

Je První máj zas náš a náš jak nikdy ještě,
třebaže nezkrápějí radost zlaté deště,
jde zchudlou zemí naše putování v dál.
Pod rudým vláním však nám buší srdce rudé,
že jsme už povýšili mozolné a chudé,
a dělný člověk je teď u nás pán a král.

Už krysař veselý si píšťalu svou chystá,
polezou krysy z děr, a země bude čistá,
ach do roka a do dne, Československo.
Buď, První máji, zdrav a stále červenější
i na tvářích, i v srdcích populace zdejší,
by krysám přešla navždy chuť k nám na máslo.

A přitáhnou-li přece někdy od Západu
hltaví hlodavci to zkusit s hrozbou vpádu,
ó První máji náš, my pod tvou zástavou
po boku sovětského bratra velikého
je zaženeme podle vzoru husitského
chorálem pouhým — Internacionálou.

V nesvobod džungli jsme se narodili,
 uličkou urážek nás honili,
 žaláře všechny námi naplnili,
 a kde jen mohli, tam nás vraždili.
 My věděli, co starý svět nám chystá
 na strašné cestě k vysvobození:
 Nad námi plála rudá vlajka čistá,
 to avantgardní lidské znamení.

Pak na Východě nový svět se zrodil
 a pravdě leninské se zasvětil,
 kontinent šestý slavně osvobodil
 a pravdou stalinskou jej upevnil.
 Tu vyrazila luza sebejistá
 na naše kádry, naše vědění:
 Nad námi plála rudá vlajka čistá,
 to avantgardní lidské znamení.

Svět celý roztančil se zběsilostí,
 hořela města, lidé padali —
 zmučená těla, rozlámané kosti —
 i živé ještě zahrabávali.
 Však přepočítali se, komunista
 jim slavně zmařil plán i mámení.
 Nad námi plála rudá vlajka čistá,
 to avantgardní lidské znamení.

Tisíce zhynuly nám v rukou vrahů,
 tisíce prošly peklem nacismu.
 A přece vítězně jsme došli k prahu
 nového světa, rozptýlili tmu.
 Jsme svéprávní, jsme existence jistá.
 A nepřemožitelné snažení.
 Nad námi plane rudá vlajka čistá,
 to avantgardní lidské znamení.

Pozor však! Na prahu jen vlasti pravé
 stojíme; není dobojováno.
 Jsou ještě všude temné síly dravé,
 ostnatých drátů k cíli nastláno.
 Jen tedy dál a všichni na svá místa!
 Jen do práce a v boj, jenž nelení.
 Dál nad námi plá rudá vlajka čistá,
 to avantgardní lidské znamení.

Od jara ještě pod sněhem do blednoucího léta
bledule, fialky, kosatce, růže a floxy,
jahody, maliny, rybíz, slívy, merunky, hrušky,
tu starou zahradu na konci pražského světa,
zanedbávanou džungli plodnou a trpělivou,
rozprodávali tu dříve hamižní kolaboranti:
v podobě péče nic jí nevraceli,
jen ji dřeli, dřeli, dřeli, aby měli
na svoje pohodlí, luxus a hody.

Tak tomu bylo všude v době nesvobody.

Džungle houstla, ptáci bojovali s kočkami,
rodina ježků se množila a tloustla,
na rybníčku kvetly lekníny, šáchor zdvihal své palice.
Šípky se množily, ztrouchnivělým stromům se lámaly větve,
doupňák vrkal vysoko svůj večerní zpěv,
želvy se sunuly vysokou travou.
Všecko umělé se hroutilo, stezky zarůstaly,
na růžích zlatohlávkové spali.

Příroda ničila panský vkus a nastolila svou krásu.

Hledíme z balkónu na Prahu s Vltavou,
pod námi divočina zvučí ptačími zpěvy,
pod námi divočina se hemží ovocem.
Ach, jak ti Pražané hltají tyto plody,
loni zlaté merunky, letos rudé slívy!
Jaká rozkoš hleděti na tento krásný hlad!
Nikdo nesmí odejít s prázdnou.
Kolaboranti už nezavařují kompoty,
kolaboranti už nedrancují pro zisk.

Naše slovenské děvče, cikánka věčně umouněná,
nám vyčítá, že neprodáváme.

Dříve se tu, děvče, všecko prodávalo,
i čest, i česká ctnost,
teď se tu jen dává
pro radost.

Hřmí brázdy cvičných avionů
po modré letní obloze,
a ty tu ležíš v denním shonu
bezmocný uboze.

Mysl ti v kleci poletuje
dravečkem vězněným,
bolest ti všemi údy pluje,
myšlenka taje v dým.

Zahrada téměř k oknům zdvihá
ovocné peřeje;
tys však jen troska neduživá
a nemáš naděje.

Tvá usiluje domovina
všem štěstí zbudovat;
zahálejících černá vina
je mrak, jenž na vše spad.

Ach, aspoň tolik zdraví mítí,
kolik ho bylo v Karpatech!
Brigáda žňová snem ti svítí
a škrtí dech.

ANDĚLSKÉ BLUES

Ve smutném lesíku nad městem
pod osamělou sekvojí,
jediným svědkem starých krásných dob,
kdy tu rudoši lovili ještě bizony a bobry,
seděli spolu, objati,
Hannibal Cerwell, černý topič na říčním parníku,
který studoval soukromě etnologii,
a Terezie Smithová, černá stenotypistka ve filiálce Vacuum Oil.

On jí vypravoval o rajske hojnosti a kráse této končiny,
než přišli běloši, hrabiví, krutí a cyničtí,
a přitom vytrvale nahlížel do jejího výstřihu,
kde na černých vlnách plaval náhrdelník z rudých korálů.

Tu se nad nimi náhle pootevřela nebesa
a spatřili a uslyšeli černé anděly,

kterak zpívají sladké blues.
Neboť toho dne vešli do ráje
malý „černý ďas“, lynčovaný právě na periferii
jednoho městečka v jižních státech,
poněvadž se nedal svěsti bílou kramářkou,
která ho za to mstivě obvinila z pokusu násilí,
a černý listonoš, kterého přejelo bělošské auto ve Wallstreetu.

A krásné tak byly andělské blues,
že se oba rozplakali s hlavou u hlavy,
a jejich spojené slzy
kanuly na černá řadla
a v oranžovém západu zasvítily tu
jako veliké krůpěje rosy.

VYTRVÁME

Moře, stále ještě vzduté, hučí kolem nás,
stále ještě žraloci si strojí hodokvas,
ale my tu strmíme co skálopevný maják.
Všecky lodi domů k nám! zní domov: práci čest!
opevníme přístavy a všecky věže měst,
vyklidíme paláce, kde libuje si faják.

Námořníci do přístavů! Čeká milená,
na náklady čeká země vydrancovaná,
na muže a ženy čeká jarní domovina.
Na stožárech rudá vlajka světem vlála nám,
kladiva a traktory teď rodným krajinám
stachanovsky rozehraje dobrovolná dřina.

Komu se to nelíbí, ať k čertu táhne jen.
Statisíce našich mužů, statisíce žen
pro sebe a domovinu vybudují štěstí.
Vytrváme, vydržíme, vyhraje boj,
na práci a nepříteli padneme jak roj,
silní vůlí pravdu zdejší nikdy nepodvésti.

ÚRO

Antonínu Zápotockému

Jak je to krásné,
když na mysli moudré a jasné
jen blaho mozolů máš,

když zástupy tě milující
ti naslouchají, světlo znící,
jak budovat a státi stráž, stráž, stráž.

Je dnes v té naší domovině
pelyňku ještě mnoho v rudém víně,
jímž zhořknout má nám den,
je třeba střežit přilévače,
přiškrtit drzé utrhače,
již budování chtějí v plen.

Stráž mozolů jednotná, tvrdá,
prostného srdce a hrdá,
tvé ÚRO je naše naděje,
naš Blaník pravdivý a silný
a koneckonců neomylný
a koneckonců lid,
to, co chceme, aby vládlo
a cihlu pravdy k cihle kladlo,
stavělo soudružskou republiku.

Víme, že ji postavíme
a z jejích zdí pak vyrazíme
blanickou jednotou
vyhladit zbytky ksindlu,
s nímž není smíru.
Hej, ÚRO, hej!
Své nejlepší nám dej,
své nejlepší nachystej.
A ozař temné cesty švindlů,
zazpívej pravdu, radost, víru,
hej, ÚRO, hej,
jsi lidu nejvyšší květ,
buduj a ostříhej
naš rudý svět.

1. MÁJ 1947

Nemohl nám a nesměl nikdo už zabránit v pochodu,
nemohl nám a nesměl nikdo už umlčet zpěvy,
náležejíce lidu, náležíme národu,
země je naše, národ je náš, dnes celý svět je levý.

Dnes krásný svět hřmí bolševickým krokem,
dnes krásný svět je samý bolševický zpěv,

opovrhujeme ohyzdným dolarovým sokem
a jeho stády vydržovaných chlapů a děv.

My tady na Východě: čistý vzduch tu máme
a na vše odpovídáme: ano nebo ne.
Poslední fašistickou chamrad' jednou udoláme,
nemůže dýchat s námi, zahyne.

Podívejte se na radostnou opovážlivost nových světů,
naslouchajte tomu, co volá svobodný lid.
A teď si představit, že by se opovážil někdo vlézt nám do sovětů,
horlivých budovatelů porušit práci a klid.

Jak tornádo vyřítili by se partyzáni všech zemí,
žádné lžikřesťanství, pomsty krvavý dav.
Kdyby nezbyvalo než padnout, začneme s padouchy všemi.
Pozor! Teď vchází pan Truman, imperialismu gráf.

Co na tom, je-li pokládán za hrdinu, všetečný a dravý.
Opovrhujeme každým dolarovým padourem.
A vůbec, co na tom, že existuje ještě svět licoměrný a žravý,
aspoň nezlenivíme cestou za naším velikým snem.

Za naším velikým snem a velikým cílem.
Nechť radost a vlajkosláva dnes jásají k obloze.
Přes všecko skuhrání nevěrců chlubíme se už dílem.
Nebudeme to my, ani naše dílo, jež zkrachují uboze.

Nechť radost a vlajkosláva jásosem naplnily
den vznešený, den svobody, den závazku a věrnosti,
nade vším usedla vlast, na trůn červenobílý,
a u jejích nohou dvouletka se připravuje k hojnosti.

Str. 271 *Žalm z roku 1919*. Červen 2, č. 9 (1. května 1919), str. 81–82 (Č), kde s názvem *Žalm* a s podpisem *Sigma*. — Výchozí text *NŽ₂*, kde v obsahu s názvem *Žalm z 1919*.

3 jsem vystřízlivěl] vystřízlivěl jsem *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 6 vír, *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č] vír, *NŽ₂*; 23 se zoufale potácí.] zoufale potácí se. *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 27 bankám *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č] bankám, *NŽ₂*; 34 v komisích, ústřednách,] v komisích, v ústřednách, *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 36 ohrožují,] ohrožují *RŽ₁*, Č; 43 se pokrytecky zajímá] pokrytecky se zajímá *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 49 chceme] chceme, Č; 64 v *NŽ₂* *nzačíná nová strofa*; 70 se mi někdy zdává,] někdy se mi zdává, *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 74 Je to] je to *NŽ₂*, *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 82 Ach,] Och, *RŽ₃*, *RŽ₁*, Č.

Str. 274 *V předvečer vzpoury*. Červen 1, č. 1 (18. března 1920), str. 1 (Č). Podepsáno *Sigma*. — Výchozí text *NŽ₂*.

1 bolí a sám] bolí, a sám *NŽ₂*, *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 6 oblékli] oblekli Č; 36 bude a nejináče.] bude. A nejináče. *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 49 volná.] volná. *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č.

Str. 276 *Elegie*. Červen 4, č. 10 (9. června 1921), str. 145—146 (Č), kde sázeno na osu. Neumannův otec Stanislav Neumann, advokát, pocházel z německé patricijské rodiny, jejíž předkové vyšli z polské šlechty; sám však Čech a demokrat bez stavovských předsudků, oženil se s dcerou chudého ševce. Jako zemský a říšský poslanec se účastnil státoprávních bojů, podepsal deklaraci českých poslanců, odmítající dualistickou ústavu z r. 1867 jako porušení práv zemí české koruny. Po otcově smrti a ztrátě rodinného majetku (o nějž otec přišel „v jakémsi hospodářském podnikání na Berounsku“) vychovávala chlapce matka a tety, otcovy sestry: Angelika Neumannová, malířka, a Milada Karásková, zmíněná v textu básně, na niž Neumann vzpomíná i jinde: „...druhá teta byla provdána za okresního hejtmana, ponurého byrokrata“ (srov. *Vzpomínky*, 1931). — Báseň byla přetištěna také v *Rovnosti* 37, č. 175 z 26. 6. 1921 (v příloze *Dělníkova* neděle), s tímto redakčním sdělením: „Báseň, jež následuje, stala se trnem v oku české buržoazní žurnalistice. Večer, Lidové noviny, Národní listy a Tribuna podrážděně odpovídaly na odvážné Neumannovy verše. Přetiskující je z týdeníku Června, věříme, že naše dělnické čtenářstvo pochopí jejich smysl: ušlechtilou tendenci, a to bude nejlepší odpovědí na nezapné měšťácké útoky.“

11 Proč] proč *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 19 umíral vida] umíral, vida *RŽ₂*; 38 v těchto] v těchto Č; 61 Ó jak] Ó, jak *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 101 přece jen *RŽ₁*, Č] přece snad *RŽ₂*; 104 Leč není mi líto,] Není mi líto však, *RŽ₂*; 111 v Č *nezačíná nová sloka*; 130 ó Moskvo!] ó, Moskvo! *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č.

Str. 280 *Jaro v městě*. Červen 2, č. 6 (10. dubna 1919), str. 53 (Č), kde poslední verš každé strofy se zarážkou. — Výchozí text *NŽ₂*.

3 směšné, hýbající Č] směšné hýbající *NŽ₂*, *RŽ₂*, *RŽ₁*; 5 Však i jiným] I jiným však *RŽ₂*] Leč i jiným *RŽ₁*, Č; 9 srdce lidské!] lidské srdce! *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 14 dá, to je ach těžké] dá, och, to je těžké *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č; 16 bere se a těžce ztrácí] bere se a těžce stráví *RŽ₂*; 18 a 27 srdce lidské;] lidské srdce; *RŽ₂*, *RŽ₁*, Č.

Str. 281 *Zlatohlávek na chodníku*. Kmen 4, č. 32 (21. října 1920), str. 373—374 (K), kde sázeno na osu. — Výchozí text *NŽ₂*.

9 do svaté země:] do Svaté země: *RŽ₁*, K; 14 všecko, a radost] všecko a radost *RŽ₂*, *RŽ₁*, K; 18 jsi já, a já jsem] jsi já a já jsem *RŽ₂*, *RŽ₁*, K; 35 člověk] člověk, *RŽ₂*, *RŽ₁*, K; 37 берeme] bereme *RŽ₂*; 44 v *RŽ₂* *nezačíná nový odstavec*; 46 Však] Leč *RŽ₁*, K; 50 vzduch se

tu vaří] vzduch vaří se RZ_2 , RZ_1 , K ; 52 a každá] i každá K ; 54 Ach,] Och, RZ_2 , RZ_1 , K ; 59 v K začíná nový odstavec; 65 nenáležeje] nepatře RZ_2 , RZ_1 , K ; 68/69 panství měšťáků, / za které omylem prolili krev —] republiku měšťáků, / za kterou omylem prolévali jste krev — RZ_2 , RZ_1 , K ; 70 pro pravou demokracii] pro demokracii RZ_2 , RZ_1 , K .

Str. 284 *Prolog*. Rudé právo 2, č. 184 (7. srpna 1921), Dělnická besídka, str. 1 (RP).

10 pudů KV , RP] pudů, RZ_2 , RZ_1 ; 15 mlunných] mlnných KV ; 19 slza] slzy RZ_2 ; 22 meditací,] meditací KV , RP ; 31 v RZ_2 , RZ_1 a KV začíná nová strofa slovy je všechny slýchám znít; v KV a RP odtud až do konce básně sázeno na osu; 40 zní] zní, RZ_2 ; 45 chud;] chud: KV ; 46 vy smělé statisíce,] vy, smělé statisíce, RZ_2 , RZ_1 , KV , RP .

Str. 287 *Pozdrav*. Sovětské Rusi čestí spisovatelé a umělci komunističtí, říjen 1921 (SR), kde za titulem poznámka *Věnování* a kde, stejně jako v KV , sázeno na osu. — Výchozí text NZ_2 .

1 a 48 Sovětská země,] Sovětská Rusi, RZ_2 , RZ_1 , KV , SR ; 3 dusí] dusí, Sb ; tyjící] týjící SR ; 35 socialistická] Ruská socialistická RZ_2 , Sb , RZ_1 , KV , SR . *Tvary zájmen ty a tvůj jsou ve všech zněních kromě NZ_2 a Sb tištěny s velkou začáteční písmenou.*

Str. 289 *Socialistickým ženám*. Červen 3, č. 39 (9. prosince 1920), str. 457 (Č), kde sázeno na osu a s přípisem *Louise Landové-Štychové věnováno*. Podepsáno *Ivan Červený*. Báseň věnovaná významné představitelce ženského dělnického hnutí, která v letech 1918–1920 spolu s Neumannem a Vrbenským patřila k radikálnímu křídlu České strany socialistické a k jejím poslancům v revolučním Národním shromáždění; podílela se na významných akcích koordinujících činnost levice v době vzniku samostatného státu, mj. i jako členka Revolučního výboru žen a Socialistické rady. Neumannova báseň je zaměřena proti pozůstatkům tradičního feminismu v levicovém ženském hnutí — srov. k tomu předcházející Neumannovu polemiku s názory Landové-Štychové *Ženy na kolbišti* (Dopis téměř soukromý. Červen 2, č. 20, 17. 7. 1919, podeps. Sigma; knižně *Statí a projevy V*, str. 252).

3 výhrůžky] vyhrůžky RZ_2 Č; 6, 16, 24 učte se] Učte se RZ_2 , RZ_1 , Č; 29 v RZ_1 a Č začíná nová strofa.

Str. 291 *Der rote Max*. Červen 4, č. 15 (chybně 14) (14. července 1921), str. 209 (Č), kde sázeno na osu, právě tak jako v KV . Max Holz (1889–1933), člen spartakovského hnutí a pak německé komunistické strany, aktivně se účastnil revolučních bojů německého proletariátu v prvních poválečných letech. Jako účastník středoněmeckého povstání v březnu 1921, potlačeného policií a vojskem, byl zatčen a odsouzen k doživotnímu žaláři; po amnestii 1928 odešel do Sovětského svazu, kde zůstal až do své smrti.

15 roznícené] rozsvícené Č; 18 pral] bral Č; 24 znovu] znova Č; 35 ó pochopíte,] ó, pochopíte, Č; 39 hoj, rup!] hej, rup! RŽ₂] hoj, rup. KV.

Str. 293 *Róza Luxemburgová*. Proletkult 1, sv. 2, č. 21 (47) (20. prosince 1922), str. 327–328 (P). — Výchozí text BSŽ₂, kde v obsahu za názvem údaj (1921). Báseň byla věnována památce přední německé revolucionářky (1871–1919). Pocházela z bohaté polské židovské rodiny; od mládí pracovala v dělnickém hnutí jako spoluzakladatelka sociálně demokratické strany Polska a Litvy, později v sociálně demokratické straně Německa, kde stála na levém, protirevizionistickém a internacionalistickém křídle. Za první světové války byla vězněna pro své protiválečné vystupování (její Dopisy z vězení Soně Liebknichtové vyšly v českém překladu roku 1923 — srov. Neumannův Úvod k této knize ve Statích a projevech VI). Spolu s Karlem Liebknichtem byla zakladatelkou Svazu spartakovců a německé komunistické strany; spolu s ním byla v lednu 1919 při krvavém potlačení dělnického povstání v Berlíně zavražděna oddíly „dobrovolných sborů“ nasazených sociálně demokratickou vládou (v jejímž čele stáli F. Ebert a F. Scheidemann) a zorganizovaných jmenovitě G. Noskem, který se ujal funkce jejich vrchního velitele. (Srov. též Neumannovu poznámku k jeho překladu článku Rózy Luxemburgové Odvážná hra z Června 1, č. 21–22 z 6. února 1919, knižně Stati a projevy V, str. 602.)

3 imperialismy,] imperialismy RŽ₂; 10 Leč ti] Ti však RŽ₂, RŽ₁; v P nezačíná nový odstavec; 17 v P nezačíná nový odstavec; 29 jest] je RŽ₂, RŽ₁; 35 nezbytný hořký RŽ₂, RŽ₁] nezbytný, hořký BSŽ₂, P; 44 zabíjí] zabijí RŽ₂; 58 zapomenout] zapomenout, RŽ₂, RŽ₁; 68 vztyčil] vztyčil RŽ₂; 69 Leč ze stínu] Ze stínu však RŽ₂; 71 vztyčili] vztyčili RŽ₂; v RŽ₂, RŽ₁ a P následují za sebou verše v pořadí 81, 83, 84, 82, 85; 98 štíhlá,] štíhlá RŽ₂.

Str. 297 *Cestou*. Proletkult 1, sv. 1, č. 5 (8. února 1922), str. 74 (P). — Výchozí text NZ₂.

3 se lehce] lehce se RŽ₂, RŽ₁, P; 5 Ještě však nezavřeš] Leč nezavřeš ještě RŽ₁, P; 13 v RŽ₂ a RŽ₁ začíná nová strofa; 14 Co tu však] Leč co tu RŽ₁, P; 15 polykáš?] polykáš? P.

Str. 298 *O bitvením poli v nás*. Rudé právo 2, č. 107 (8. května 1921), Dělnická besídka str. 1 (RP), kde sázeno na osu; Reflektor 1, č. 8 (15. dubna 1925), str. 13 (Rf), kde s názvem Časový zpěv.

17 vrhla se] se vrhla Sb; 32 Leč,] Než, Sb; 38 vrchol,] zázrak, RP; 41 vzpupni] vzpupně RP; 48 Tak] Tak, Rf; 55 zdvihá] zdvihá RŽ₂; 60 vzplála!] vzplála. Rf.

Str. 300 *Film*. Červen 2, č. 19 (10. července 1919), str. 170—171 (Č). — Výchozí text NZ_2 .

9 života a já] života, a já NZ_2 , RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 10 světy] světy, NZ_2 , RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 22 trati] tratě RZ_1 , $BČ$, Č; 25 valí se] válí se RZ_1 , $BČ$, Č; 26 hlomoz, páni a žebráci,] lomoz, páni i žebráci, $BČ$, Č; 27 kdo by tu nevěřil, kdo by tu zíval,] na nebi Otec sotva by asi zíval, RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 28 zločin tak bílý,] zločin je tak bílý, $BČ$, Č; 34 film, a hlavně americký Č] film a hlavně americký NZ_2 , RZ_2 , RZ_1 , $BČ$; 38 plátna bílý kus!] holé stěny kus! $BČ$, Č; 40 ach muži!] ach, muži! NZ_2] och, Muži! RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 41 vztyčil,] vztýčil, RZ_1 , $BČ$, Č; 42 Uprostřed toho však jako] Však vprostřed toho jak RZ_2] Leč vprostřed toho jak RZ_1 , $BČ$, Č; 43/44 ženy, / čemu jsou růže ty všemu vystaveny!] ženy / v přízemí, větrům, bouřím krutě vystaveny. RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 54 svistí] svistí $BČ$; 59 uvije] uvije, NZ_2 , RZ_2 , $BČ$, NZ_1 , Č; 60 čela,] čela NZ_2 , RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 64 mizí,] zmizí, Č; 70 pluje] plyne $BČ$, Č; 73 ach,] och, RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 76 ruměncem] růměncem $BČ$, Č.

Str. 303 *Komíny*. Červen 1, č. 6 (16. května 1918), str. 85—87 (Č). Dochovaný rukopis básně (R) je psán perem po jedné straně listu (34 × 21 cm) ve dvou sloupcích; v záhlaví kromě názvu básně je uvedeno také jméno autora Stanislav K. Neumann. — Výchozí text NZ_2 .

7 v R nezačíná nový odstavec; 9 konstrukce] konstrukce R ; 15 se držíce,] držíce se, RZ_2 , Č, R] držící se RZ_1 , $BČ$; 21 nad nimi] nad ním Č, R ; 22 práskly] praskly RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 34 jarní] jarní ⟨,⟩ R ; 36 však] leč RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 37 cizopasníků] cizop(á)asníků R ; 39 mne] mně R ; 42 slávou] slavou R ; zrak] zrak, RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č; 53 To] to RZ_2 , RZ_1 , $BČ$; 54 teřich] třich RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 56 v nebesa.] ⟨k⟩v nebes(ŭm)a. R ; 57 Dole však] Leč dole RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 61 kolem] kol RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č, R ; v $BČ$, Č a R nezačíná nový odstavec; 63 veselým zlatodolem] veselým zlatodolem, NZ_2] veselý zlatodol, RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č] veselý zl(á)atodol R ; 66 vznešenost,] vznešenost R ; 67 rděti,] rděti R ; 76 největší, jun] největší, ⟨a⟩ jun R ; 78 hrdinovi] mladému bohu RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 79 na čele] kol čela RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 80 vavřín] vavřín⟨,⟩ R ; 84 s hlavou však] leč s hlavou RZ_1 , $BČ$, Č, R ; 89 v $BČ$, Č a R začíná nový odstavec; 90 atleti,] atleti, $BČ$, Č] athleti, R ; 98 širém] širém $BČ$, Č, R ; 100 v létě] v létě, R ; 102 rodí] rodí⟨,⟩ R ; 105 náležejíce,] patříce, RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č] patříce R ; v R začíná nový odstavec; 106 strmíce,] strmíce RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, Č, R ; tu] ty pak tu R .

Str. 307 *Noční práce*. Kmen 4, č. 2 (25. března 1920), str. 13 (K), kde s připsím Památce Josefa Reinera na jeho motiv a kde vysázeno, stejně jako v RZ_2 , RZ_1 a $BČ$, na osu. — Výchozí text NZ_2 . Josef Reiner, mladý, předčasně zemřelý básník, jehož překlad Leninova Státu a revoluce (první český překlad, který vyšel souběžně s překladem vydaným nákladem Sociálního demokrata) vydal Neumann jako 9. svazek

Edice Června v roce 1920. Srov. též Neumannův nekrolog z Června 2, č. 51 z 26. 2. 1920, knižně Stati a projevy V, str. 339).

1 zvony] zvony, K ; 3 Však zblízka] Zblízka však RZ_2] Leč zblízka RZ_1 , $BČ$, K ; 9 se houpajících] houpajících se RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K ; 10 uprostřed] prostřed RZ_2 ; 12 se oslňující] oslňující se RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K ; 18 zří práce] zří v práci K ; 21, 60 Hej rup!] Hoj — rup! RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K ; 28 Zblízka však] Leč zblízka RZ_1 , $BČ$, K ; 34 zajizvených RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K] zajízvených NZ_2 ; 36, 44 zdvihají] zdvíhají RZ_2 ; 42, 45 hej rup!] hoj — rup! RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K ; 51 oslnění] oslnění, K ; 58 jitrí: RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K] jitrí: NZ_2 ; mou!] mou!, $BČ$, K ; 60 v RZ_2 , $BČ$ a K začíná nový odstavec; 61 v RZ_2 , RZ_1 , $BČ$ a K nezačíná nový odstavec; ohni a ryky] ohni ryky RZ_2 , RZ_1] ohni, ryky $BČ$, K ; 64 se děje, se děje] se děje, se děje, K ; 65 znova,] znova RZ_1 , $BČ$, K ; 66 zdvihá] zdvíhá RZ_2 ; 68 slova RZ_2 , RZ_1 , $BČ$, K] slova, NZ_2 .

Str. 310 *RSFSR. Proletkult* 1, sv. 2, č. 13 (39) (25. října 1922), str. 193 (*P*).

4 pérem] perem RZ_2 ; 22 týčí se] tyčí se RZ_2 , P ; 30 bez rozdílů] bez rozdílu P ; 32 v P nezačíná nový odstavec; 38 Hle, zde] Hle zde P ; 40 už] již P ; 50 Leč dnes,] Dnes však RZ_2 ; 53 lžící,] lžící, RZ_2 ; 55 hliněnou] hlíněnou P ; 64 oddělen mezerou.

Str. 312 *Kázání Spartakovo. Rudé právo* 2, č. 254 (30. října 1921), Dělnická besídka, str. 1 (*RP*).

6 vztýčený] vztyčený RZ_2 .

Str. 314 *Žpěv zástupů. Kmen* 4, č. 45 (3. února 1921), str. 529 (K), kde vysázeno, stejně jako v *KV*, na osu.

8 vysátí] vysátí K ; 9 zkrušení] zkrušení RZ_2 , RZ_1 , *KV*, K ; lopatou] lopotou K ; mezi 10 a 11 vložen v K ještě verš: padáme padáme padáme.

Str. 316 *Kameny. Rudé právo* 2, č. 260 (6. listopadu 1921), Dělnická besídka, str. 1 (*RP*).

14 kroku:] kroku; *RP*; 19 smutni my z pohoří] smutni, my z pohoří *RP*.

Str. 318 *Žpěv jistoty. Proletkult* 2, sv. 3, č. 11 (11. dubna 1923), str. 171–172 (*P*).

1/2 v RZ_2 a RZ_1 obsahuje druhý verš pouze slovo královský; 25 ohně] oheň P ; 26 zalomen v RZ_2 , RZ_1 a P do dvou řádků, z nichž druhý obsahuje jen slovo stolu; 30 v P nezačíná nový odstavec; 31 zalomen v P do dvou řádků, z nichž druhý obsahuje pouze slovo místech; 45 a jedno] a v jedno RZ_2 .

Str. 320 *Vy a my. Proletkult* 2, sv. 3, č. 14 (2. května 1923), str. 211 (*P*), kde za textem básně údaj „*Rudé zpěvy*“.

11/12 rozdvojuje, / ta] rozdvojuje. / Ta RZ_1 ; 30 třídního: P]

třídního RZ_2 , RZ_1 ; 34 v seč] v seč, P ; 42 jí užíváte] ji užíváte RZ_2 , RZ_1 .

Str. 322 *Nedřímej dlouho, dave!* Proletkult 1, sv. 1, č. 10 (15. března 1922), str. 152—154 (P).

1, 9, 19, 32 Ó dave,] Ó, dave, RZ_2 , RZ_1 , P ; 12 stříkne,] stříkne, P ; 17 neústupná] neustupná P ; 26 pohozená suchá kytice] pohozená, suchá kytice P ; 39 v RZ_2 a RZ_1 začíná nový odstavec.

Str. 324 *Syn člověka*. Lumír 36, č. 7 (15. dubna 1908), str. 304—306 (L), kde s podtitulem *Fragment básně*. V RZ_2 a RZ_1 titul i podtitul tištěny na patitulu.

3 kde do kraje] kde už jen v kraj L ; 14 nebo] anebo L ; 30 koláče,] koláče L ; 39 v RZ_2 *nezačíná nová strofa*; 47 nadřou, RZ_2] nadrou RZ_1 , L ; 54 mne] mě L ; 55 v RZ_1 *nezačíná nová sloka, aby se text vešel na stránku, v RZ_2 je toto členění mechanicky přejato*; 65 s ohněm] ohněm RZ_2 .

Str. 329 Z E S B Í R K Y B O H Y N Ě, S V Ě T I C E, Ž E N Y

Druhé, rozšířené vydání sbírky *Bohyně, světice, ženy*, původně vydané roku 1915 u Borového v edici Zlatokvět (v naší edici v Básních II, 1965), vyšlo u téhož nakladatele roku 1925 jako 4. svazek Neumannových Spisů. Původní počet dvanácti básní (*Amateras'-o-mikami*, *Judita*, *Salome*, *Lubuša*, *Mechtilda z Magdeburku*, *Vdova z Efesu*, *Jane Seymourová*, *Saskia van Uylenburgh*, *Ženský portrét Gainsboroughův*, *Markýza de Pompadour*, *Kane*, *Svatá Luisa Michelová*), z nichž dvě začlenil básník do tohoto cyklu ze svých starších sbírek (*Salome* ze *Snu o zástupu zoufajících* a *Svatou Luisu Michelovou* z *Hrsti květů z různých sezón*), rozšířil nyní o dalších šest, jež vesměs vznikly v první polovině dvacátých let. Časopisecky byly publikovány jen dvě z nich, a to *Róza Luxemburgová* (1922) a *Měšťačka* (1923), obě v Proletkultu, jež Neumann redigoval; ostatní čtyři (*Milatk*, *Černoška z Bismarckova souostroví*, *Mabruka*, *Mici*) vyšly poprvé až knižně, všechny s datem 1924, takže lze soudit, že jejich vznik souvisí bezprostředně s přípravou druhého vydání sbírky, jejíž původní podobu sám básník označil za „torzo“ a které se nyní zřejmě snažil dát ucelenější ráz. Do tohoto svazku zařazujeme jen oněch šest básní, které vznikly v jeho časovém kontextu, kromě *Rózy Luxemburgové*; ta vyšla původně v Rudých zpěvech, kde ji také v souladu s edičními zásadami Spisů ponecháváme.

Výchozím textem naší edice je tedy druhé vydání *Bohyně, světice, žen* z roku 1925 (BSZ_2), s přihlédnutím k časopiseckým otiskům uvedených básní v Proletkultu (P).

Str. 331 *Milatk*. V BSZ_2 v obsahu za názvem s datací (1924).

Str. 336 *Černoška z Bismarckova souostroví*. V *BSŽ*₂ v obsahu za názvem s datací (1924).

Str. 337 *Mabruka*. V *BSŽ*₂ v obsahu za názvem s datací (1924).

Str. 339 *Měšťačka*. Proletkult 2, sv. 3, č. 25 (18. července 1923), str. 396 (*P*), kde podepsáno *Jindřich Bedrna*. V *BSŽ*₂ v obsahu za názvem s datací (1922).

13 smědá] snědá *P*; 21 svalu,] svalu: *P*; 23 v *P* chybí; 33 vysáté] vysáté, *BSŽ*₂, *P*.

Str. 341 *Mici*. V *BSŽ*₂ v obsahu za názvem s datací (1924).

Str. 343 B Á S N Ě K N I Ž N Ě N E V Y D A N Ě

V tomto oddílu otiskujeme verše, které Neumann publikoval v rozmezí let 1913—1925. Uvádíme jej básní *Básník zpívá si mimochodem* z října 1913, která patří do našeho svazku především proto, že její historie je spojena s Almanachem na rok 1914, kam byla původně určena, a že náš svazek obsahuje také všechny ostatní verše, které Neumann potom v Almanachu uvedl. Závěrečná báseň *Sláva pěsti* z března 1925, přimykající se myšlenkově i grafickou úpravou (kterou jsme alespoň v tomto případě zachovali) k první polovině dvacátých let, tvoří přirozený předěl mezi svazkem naším a následujícím (Básně IV); další svou novou báseň *Píseň* z listopadu 1925 zařadil totiž básník už do sbírky *Písně o jediné věci* (1927).

Na rozdíl od předcházejících básnických svazků naší edice nebylo možno vzhledem k nevelkému počtu veršů i vzhledem k různorodé povaze básnického materiálu pokusit se v tomto oddílu o vytvoření žánrových celků. Otiskujeme proto básně v chronologickém pořadí, které naznačuje sled Neumannových sbírek z tohoto období, na jejichž okraji vznikaly. Básník je publikoval před válkou ve svých kmenových časopisech, tj. ve *Večerech* (*V*) a v *Lidových novinách* (*LN*), po válce pak v časopisech, které sám řídil, v *Červnu* (*Č*), *Kmeni* (*K*), *Proletkultu* (*P*) a *Reflektoru* (*Rf*), ojedinele v jiných publikacích, jako *Národní shromáždění československé* v prvním roce republiky a *Komunistické kalendáře*, redigované Josefem Horou a vycházející v *Komunistickém nakladatelství* a *knihkupectví Josefa Rejmana*. Verše *Hoch* a *Maširovali jsme...* přetiskujeme z rukopisů (*R*); rukopis se zachoval také k básni *Básník zpívá si mimochodem* (s původním titulem *Když básník jde...*); všechny jsou uloženy v literárním archívu Památníku národního písemnictví, první dvě ve fondu Hanuše Jelínka, třetí v pozůstalosti Otokara Fischera. Text další básně dochované pouze v rukopise, *My zbudovali jsme...*, otiskujeme na závěr této poznámky. Lze předpokládat, že vznikl ve stejném období a za stejných okolností

jako básně *Hoch a Mašírovali jsme...*; okolnost, že do literárního archívu jej uložila Božena Neumannová, básníková žena, svědčí o tom, že jej Neumann patrně — na rozdíl od obou jmenovaných básní — nepokládal za definitivní, a nezaslal jej proto nikam k otištění.

MY ZBUDOVALI JSME...

My zbudovali jsme říši svou
rukama svýma, svou myšlenkou,
sázeli v zahradách, na poli,
plnili domy, stodoly,
5 ve všem je krev naše a náš um,
společná stavba je společný dům.
Píď každá zrcadlí naši tvář,
vari, kdos nepřítel, lupič, žhář!

Tak domobranec jde v boj a ví,
10 že vlast jest víc než vítězství,
za sebou vleče krok za krokem
milený domov a vše, co v něm.
Leč i když srdce nás zabolí,
vstříc smrti půjdem jak kdokoli,
15 a proto, kdos mlád, jen s úctou hled',
když na nás uvidíš polní šed'!

Nám nesluší čapka vojáka
a dobrodružství nás neláká.
Nás dávno života denní tíž
20 vřadila v bataillon práce již
a tolik dala nám ve tlumok,
že obtížný je nám pevný krok.
Kdo pot a mozoly za chléb dal,
ten se již s životem dosti rval.

25 Tu jste vy mladí, tam nepřítel,
uprostřed sláva jde v bouři děl,
však mezi námi a smrti lstí
dlí naše ženy, hle, s úzkostí,
tvářinky dítek, kruh celičkový —
30 kde otce naleznou dětičky?
Proto nás neslyšíš zpívati,
proto náš pochod jak v závratí.

S temným a ledovým pohledem
vstříc svému osudu mlčky jdem.

- 35 Temný a ledový kámen jsme,
když ve své pozici staneme.
Temná a ledová naše ctnost
dnes jako včera: vždy povinnost.
Pěst svírá studených zbraní kov —
40 hněv bouří, žal však nemá slov.

- Leč pozor, více než přísaha
nám k síle nadlidské pomáhá
naš vroucí a zadržený vztek,
k nebesům syčící plam a jek,
45 práva a odplaty věčný zdroj:
tu svatou modlitbou je nám boj.
O všechno jde, tož: ty nebo já!
Jen počkej, pse, kdo tě udolá!

Rukopis básně (*R*) je psán na třech osmerkových listech po jedné straně tužkou, bez nadpisu a bez udání místa i data.

1/2 My zbudovali jsme říši svou / rukama svýma, svou myšlenkou,]
My tuto vlast svou jsme stvořili / duchem a svaly, jež *pak* My zbudovali
jsme říši svou / rukama svýma, svou myšlenkou, *R*; 7 Píď každá
zrcadlí naši tvář,] Tvář naši zrcadlí každá píď *pak* Píď každá zrcadlí
naši tvář, *R*; 10 že vlast jest víc než] že o vlast jde, ne o *pak* že vlast
jest víc než *R*; 11 za sebou vleče] a vleče za sebou *pak* za sebou vleče
R; 14 vstříc smrti] ⟨umíme m⟩ vstříc smrti *R*; 22 že obtížný je nám]
že ⟨těžký je nám⟩ ⟨každý namahá⟩ obtížný je nám *R*; 24 již s životem]
již ⟨dost⟩ s životem *R*; 31 Proto] ⟨Nuž,⟩ Proto *R*; 38 dnes jako
včera] dnes jako ⟨zítra⟩ včera *R*; 41 Leč pozor,] Pozor však *pak*
Leč pozor, *R*; 42 nadlidské] obří *pak* nadlidské *R*; 43 náš vroucí
a zadržený] vroucí a zadržený náš *pak* náš vroucí a zadržený *R*;
44 plam] plam⟨en⟩ *R*; 46 tu svatou modlitbou je nám] tu ⟨je nám
svat⟩ svatou modlitbou je nám *R*.

Str. 345 *Básník zpívá si mimochodem*. Večery, č. 42 (11. října 1913),
str. 345–346 (*V*). Báseň Neumann původně poslal Fischerovi pro
Almanach na rok 1914 s titulem *Když básník jde...* (*R*). Později ji
přetiskl ve Večerech s novým titulem, když do Almanachu zařadil
místo ní *Cirkus* (zde na str. 93). Rukopis je psán perem na rubové
straně dvou lístků vzniklých podélným rozdělením dopisního papíru
formátu A4 s tištěným záhlavím *Červen — sbírka krásných tisků, Sta-*
nislav K. Neumann, Bilovice n. Svit. u Brna. — Výchozí text *V*.

5 razí si cestu] ⟨cestu si⟩ razí si cestu *R*; 11 bílý] bílý, *R*; 13
v *R* začíná nový odstavec; 15 pampeliščino] ⟨pa⟩ pampeliščino *R*;
16 žene] žene, *R*; 21 žití] žití *R*; 24/25/26 zastavení, / ta trocha
včerejších květů a plodů, / zapomenutých zítra novou pro úrodu,]
zastavení / — ta ⟨trocha⟩ trocha včerejších květů a plodů, / zapome-

nutých novou pro úrodu — *R*; 33 sklizeň] sklížeň *R*; 34 sklídív, opovrhnu sklízni tou] sklídív, opovrhnu sklízni svou *R*; 40 ponechám] <přenechám> ponechám *R*; 41 cukrlátka,] cukrlata, *R*; 45/46 že svět se kdesi utváří / a žití, nedostupné] že světy se někde utváří, / och, nedostupné *R*; 63 *v R verš na samostatném řádku odděleném mezerou.*

Str. 347 *Talíř hub.* Scéna 1, 2. půlročník, č. 1 (19. října 1913), str. 17. Srov. Neumannův fejeton *Ke chvále hub* (Lidové noviny 21, č. 195, 19. 7. 1913, knižně S městem za zády, 1969, str. 237).

Str. 349 *Votes for Women.* Večery, č. 45 (1. listopadu 1913), str. 369–372 (*V*).

84 do dálky] od dálky *V*.

Str. 355 *Pohádka.* Lidové noviny 22, č. 38 (8. února 1914), str. 1 (*LN*).

14 slovo mesiáše doplňujeme podle smyslu textu v *LN*, kde prvních šest písmen vypadlo.

Str. 356 *Cihelna.* Lidové noviny 22, č. 73 (15. března 1914), str. 1.

Str. 357 *O věčné touze.* Lidové noviny 22, č. 73 (15. března 1914), str. 1.

Str. 358 *Hoch.* Rukopis této básně je psán tužkou po jedné straně na třech listech osmerky, paginovaných arabskými číslicemi (*R*). Báseň vznikla za Neumannova pobytu v Kiškundorozmě na podzim 1915. Ve *Válčení civilistové* (kap. 21) o ní Neumann píše: „Téměř nic jsem nenapsal v té době, zdroj tvůrčího lyrismu zdál se skoro zasypán. Mnoho jsem přijímal, nic nevydával, zkřehlý cizí existencí. A z dvou tří básní těchto dnů, jednu nejmilejší mi, potkal ke všemu ještě zlý osud. Popud k ní dalo mi krásné poledne, když setnina vrátila se ze cvičení. Vojáckové činili si pohodlí na svých slamnících ve velké cimře, jejíž otevřená okna vedla do farské zahrady, kde zrály mišpule, hrozny a jiné ovoce hojně. Můj soused, mladičský hoch vlídný a hezký, s myslí a tělem ještě velmi panenským, svlékl se do pasu a uleh na slamník, vystaviv neúmyslně na odiv sličnost svého čístejšího trupu. Nevím již, co vše ještě bylo obsahem mé básně vedle tohoto svěžího těla, jehož prsa podobala se milostným dopisům zapečetěným. Nic mi není cizejší citově než homosexuální pohlavnost. Z pouhého krasocitu vyprýštěly moje verše. Poslal jsem je Viktoru Dykovi pro Lumír. Mohli jsme tehdy býti ještě dobří přátelé literární. Podle tehdejší nutnosti poslal je V. Dyk k cenzuře, a cenzor rozhodl, že jsou proti mravopočestnickým paragrafům. Nevyšly. A po dlouhé době, když jsem si na ně opět vzpomněl, jsa již v Praze, oznámil mi V. Dyk, že jich nemůže již najíti... Nevím proč, ale právě po té básni

se mi stýská a myslím, že ještě dnes byla by dobrá.“ Báseň byla nalezena mnohem později, až po Neumannově smrti, v pozůstalosti Hanuše Jelínka, tehdejšího spoluredaktora Dykova v Lumíru, společně s další básní *Mašírovali jsme...* (viz dále na str. 360); obě vydal pod titulem *Dvě neznámé básně Čs. spisovatel a Památník národního písemnictví* v Praze jako soukromý neprodejný tisk k slavnostnímu otevření Síně St. K. Neumanna v Památníku národního písemnictví dne 3. června 1955 a k 80. výročí básníkůvých narozenin.

18 z nich] ⟨z⟩ s nich *R*; 30 tiše svítil panenstvím:] tiše ⟨se⟩ svítil panenstvím: ⟨skvěl:⟩ *R*; 31 ležel přes pás] ležel ⟨až⟩ přes pás *R*; 33 aniž slavník rděl se nad zločinem svým] aniž slavník ⟨se nad svou vinou rděl⟩ rděl se nad zločinem svým *R*; 38 Těch prsou zapečetěných] ⟨Té hrudi⟩ Těch prsou zapečetěných ⟨é⟩ých *R*; 41 na víčko na ⟨líčko⟩ víčko *R*.

Str. 360 *Mašírovali jsme...* Rukopis básně, uložený ve fondu Hanuše Jelínka, je zapsán tužkou na první straně listu zásilky bez označení místa a data, na jejímž druhém a třetím listu osmerky je rukopis básně *M. kir. állami szemkórház I a II*, zde na str. 177. — Srov. poznámku k básni *Hoch*.

Str. 361 *M. kir. állami szemkórház*. Ranní Lidové noviny 24, č. 21 (22. ledna 1916), str. 1, kde v podtitulu s označením 6; ve stejnojmenném cyklu, zařazeném do knihy 1914–1918, pod tímto číslem jiný text.

Str. 362 *Vojenský hřbitov v Elbasanu*. Lumír 45, č. 10 (26. září 1917), str. 433–434 (*L*), kde částečně konfiskováno; Budoucno 1, č. 6–7 (chybně 5–6), únor–březen 1919, str. 421–422 (*B*), kde otištěno plné znění spolu s básní *Francouzi stříleli* pod společným titulem *Ž básní konfiskovaných*. — Výchozí text *B*.

3 pod cypřiši] pod cypřiši — *L*; 4 uprostřed křovin a vysokých květin:] uprostřed křoví a vysokých květin, *L*; 9 plachty,] plachty — *L*; 13 sražených] seřazených *L*; 16 vrata] vrata, *L*; 17 čtyřstupů] čtyřstupů *L*; 21–24 *v L konfiskovány*; 26 kdy,] času *L*; 27 jízvu] jízvu *L*; 29 *v L začíná nový odstavec*; Lépe] lépe *L*; 32 splynouti zakrátko beze stop s divokým krajem,] splynouti zakrátko s rozdivočelým krajem, *L*; 36 a nedovedl] A nedovedl *L*; *v L začíná nový odstavec*; 38–52 *v L konfiskovány*.

Str. 364 *Francouzi stříleli*. Ranní Lidové noviny 25, č. 356 (30. prosince 1917), str. 1, kde sloky v pořadí 1, 3, 2; poslední sloka zde konfiskována; Budoucno 1, č. 6–7 (chybně 5–6) (únor–březen 1919), str. 421 (*B*), kde s básní *Vojenský hřbitov v Elbasanu* pod společným titulem *Ž básní konfiskovaných*. Srov. k tomu válečnou prózu Ústup (Bragožda a jiné válečné vzpomínky, 1928), v níž Neumann líčí

francouzskou ofenzívu u Ochridského jezera v září 1917 i svou cestu se zvláštním posláním horským terénem, kde ho ostřelovali francouzští vojáci. — Výchozí text *B*.

Str. 365 *Červenobílý prapore!* Májový list českých socialistů, 1918, str. 1 (*ML*).

10 našimi] našemi *ML*; 26 dílnami] dílnami, *ML*.

Str. 366 *Moje vlastenectví*. Maják 1, č. 1 (20. června 1918), str. 1 (*M*). — Výchozí text *BČ*.

4 žalu] bolu *M*.

Str. 367 *Albánie*. Šibeničky 1, č. 5 (27. června 1918), str. 38 (*Š*). 43 Bude] bude *Š*.

Str. 370 *Branka šibeniční moudrosti*. Šibeničky 1, č. 6 (11. července 1918), str. 44–45; č. 7 (25. července 1918), str. 54; č. 8 (8. srpna 1918), str. 60–61; č. 9 (22. srpna 1918), str. 68; č. 10 (5. září 1918), str. 78; č. 11 (19. září 1918), str. 85–86; č. 12 (3. října 1918), str. 92–93; č. 13 (17. října 1918), str. 100; č. 14 (31. října 1918), str. 109; č. 15 (14. listopadu 1918), str. 116; č. 16 (28. listopadu 1918), str. 124; č. 17 (12. prosince 1918), str. 131; č. 18 (23. prosince 1918), str. 142; č. 19 (9. ledna 1919), str. 150; č. 20 (23. ledna 1919), str. 157; č. 21 (6. února 1919), str. 166; č. 23 (6. března 1919), str. 183; č. 24 (20. března 1919), str. 188; č. 25 (3. dubna 1919), str. 196; č. 26 (17. dubna 1919), str. 205.

Str. 399 *Píseň*. Červen 1, č. 17 (7. listopadu 1918), str. 240.

Str. 401 *Povzdech*. Červen 1, č. 17 (7. listopadu 1918), str. 240.

Str. 402 *1918–1919*. Národní shromáždění československé v prvním roce republiky, 1919, str. 48–49. Báseň vyšla v ročence bilancující práci Národního shromáždění za první rok jeho existence, tedy koncem roku 1919. Druhou sloku (*Na přeražených okovech vztýčili jsme hlavu...*) přetisklo České slovo (roč. 12, č. 89 z 15. 4. 1920) jako moto k článku s názvem *Z revoluce do evoluce* (podepsáno -ek); pod stejným titulem byl tento přetisk nedopatřením uveden v Soupisu díla St. K. Neumanna (1959) jako samostatná báseň (záznam č. 442).

Str. 404 *Dolní Tuzla*. Červen 1, Zimní číslo 1919 (prosinec), str. 8. Západní tábor v Dolní Tuzle v Bosně představoval nejdelší zastávku na cestě Neumannovy pochodové setniny z maďarského Szegedu do Elbasanu. Odtud vyšla 2. května horskými pochody na jih přes Černou horu do Albánie. Srov. úvodní kapitolu z knihy *Elbasan* (1922).

Str. 406 *Na jarním slunci*. Kmen 4, č. 14 (17. června 1920), str. 157.

Str. 408 *Polemické sloky*. Červen 4, č. 25 (24. listopadu 1921), str. 341—342. Básnická polemika s Verši Josefa Hory, otištěnými v témže čísle Června:

JOSEF HORA: VERŠE

Po verši abstraktním, jenž myšlenkou se leskne
a temným obrazem promítá vnitřní děj,
zatoužila má duše v chvíli teskné,
kdy příliš hlasitě vír ulice jí kroužil
a v zraků studánku jak drzý norec hroužil
své ruce nečisté dní obžíravý rej.

Což nic se neděje, než divá špína spěchu,
překotné supění stroje, v nějž vkládáme
útrapu vůle své a bílý zázrak dechu?
Nad hrůzu časnosti se klene věčna hrůza:
ji poplýt nemůže vlastníků ryčná luza,
v ní, bratře, jenom v ní tvá skrytá krása je.

Nad prapor červený výš prapor věčna vlaje.
Nad skutečností zmar sen promítnutý v hloub.
Přítomnost železná, budoucnost duchová je,
čistotě živlů věř, věř sněhu, v nějž jsi stoup,
věř hvězdám nad sebou, věř hvězdě v nitru svém.
Já nejen oběť jsem. Já také člověk jsem...

Str. 410 *Píseň rudých borců*. Komunistický kalendář na rok 1922, str. 87. Federace dělnických tělocvičných jednot (FDTJ) vznikla současně se založením KSČ v květnu 1921, ustavující sjezd se konal v prosinci téhož roku. Neumannova báseň vznikla zřejmě při této příležitosti.

Str. 411 ? Proletkult 2, sv. 3. č. 27 (1. srpna 1923), str. 431—432 (P). Podepsáno *Jindřich Bedrna*.
5 králové] Králové (P).

Str. 413 *Temná jízda*. Proletkult 2, sv. 3, č. 35 (26. září 1923), str. 483—484. Podepsáno *Jindřich Bedrna*.

Str. 415 *Filatelie*. Proletkult 2, sv. 3, č. 35 (21. listopadu 1923), str. 556—558. Podepsáno *Jindřich Bedrna*. K tomuto tématu srov. také

Neumannův článek *Svět a doba v zrcadle filatelie* z Rudého práva (roč. 2, č. 269 ze 17. listopadu 1921), knižně *Stati a projevy V*, str. 446.

Str. 423 *Dělníci jdou na vlak*. Komunistický kalendář na rok 1925, str. 40, kde spolu s básní *Ve vlaku na jaře* pod společným titulem *Dvě básně*.

Str. 424 *Ve vlaku na jaře*. Komunistický kalendář na rok 1925, str. 4, kde spolu s básní *Dělníci jdou na vlak* pod společným titulem *Dvě básně*.

Str. 426 *Vzhůru, barevní proletáři!* Reflektor 1, č. 1 (1. ledna 1925), str. 2, kde s poznámkou *K titulnímu obrázku*, na němž se černochoch s nožem v zubech kryje za skalním balvanem na mořském břehu. Srov. též Neumannův *Dopis z Prahy* z Reflektoru č. 4 z 15. 2. 1925; je to odpověď Ferdinandu Peroutkovi, který v Přítomnosti napadl myšlenku této Neumannovy básně.

Str. 428 *Sláva pěsti!* Reflektor 1, č. 5 (1. března 1925), str. 15.